

This document is an historical remnant. It belongs to the collection Skeptron Web Archive (included in Donald Broady's archive) that mirrors parts of the public Skeptron web site as it appeared on 31 December 2019, containing material from the research group Sociology of Education and Culture (SEC) and the research programme Digital Literature (DL). The contents and file names are unchanged while character and layout encoding of older pages has been updated for technical reasons. Most links are dead. A number of documents of negligible historical interest as well as the collaborators' personal pages are omitted.

The site's internet address was since Summer 1993 www.nada.kth.se/~broady/ and since 2006 www.skeptron.uu.se/broady/sec/.

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi

Sociology of Education and Culture Research Reports

Nr 15

Kampen om det "internationella"

En kartläggning av transnationella strategier
vid högskolor och universitet i Stockholm

Mikael Börjesson

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi
(Sociology of Education and Culture)

Postadress ILU, Uppsala universitet
Box 2136, S-750 02 Uppsala

Telefon vx 08 4712444, int. +46 18 4712444
Telefax 018 4712400, int. +46 18 4712400
URL <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/>

Redaktör för denna rapportserie är Donald Broady

Mikael Börjesson

*Kampen om det "internationella". En kartläggning av transnationella strategier
vid högskolor och universitet i Stockholm*

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 15

ISSN 1103-1115

© Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, 1998

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
TABELL-, DIAGRAM- OCH FIGURFÖRTECKNING	5
FÖRORD	7
1 INLEDNING	9
NÅGRA TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH DEFINITIONER	11
2 HÖGSKOLEFÄLTET OCH ”INTERNATIONALISERINGEN”	15
3 INSTITUTIONERNA	21
KAROLINSKA INSTITUTET	21
HANDELSHÖGSKOLAN	25
KUNGLIGA TEKNISKA HÖGSKOLAN	28
STOCKHOLMS UNIVERSITET	32
<i>Företagsekonomiska institutionen</i>	34
<i>Nationalekonomiska institutionen</i>	35
<i>Juridiska institutionen</i>	36
<i>Statsvetenskapliga institutionen och International Graduate Programme</i>	38
<i>Institutionen för journalistik, medier och kommunikation</i>	40
<i>Konstvetenskapliga institutionen</i>	41
KONSTFACK	42
LÄRARHÖGSKOLAN I STOCKHOLM	44
SAMMANFATTNING	47
4 STUDENTERNA	53
5 DET NATIONELLA KONTRA DET TRANSNATIONELLA	63
DEN TRANSNATIONELLA UTBILDNINGSMARKNADEN	63
ETT DOMINERAT UTBILDNINGSLAND BLAND DE DOMINERANDE	66
NATIONELLA HIERARKIER	71
6 KONKLUSION	75
APPENDIX 1. ORGANISATIONER MED UPPDRAG MED ANKNYTNING TILL INTERNATIONALISERING AV SVENSK HÖGRE UTBILDNING	79
CSN INTERNATIONAL	79
HÖGSKOLEVERKET	79
SVENSKA INSTITUTET	80
SVERIGE-AMERIKA STIFTELSEN	80
STINT	81
STUDYING STOCKHOLM	81
APPENDIX 2. TABELLER (KAPITEL 2)	83
APPENDIX 3. TABELLER (KAPITEL 3)	87
APPENDIX 4. TABELLER (KAPITEL 5)	95
APPENDIX 5. LISTOR PÅ INTERVJUER	105
REFERENSER	107

Tabell-, diagram- och figurförteckning

Tabell 1. Stockholms universitet och högskolor jämförda med övriga landets universitet och högskolor med avseende på andel utresande Erasmusstudenter 1993/94.	19
Tabell 2a. Antal högskolor kategoriserade efter typ av högskola och storlek på andelen utresta studenter inom Erasmus 1993/94.	19
Tabell 2b. Antal högskolor kategoriserade efter typ av högskola och storlek på andelen utresta studenter inom Erasmus 1995/96.	19
Tabell 3. Utbildningar vid KI, nyintagna, totalt antal studenter och examinerade.	21
Tabell 4. Karolinska institutets andelar av svenska forskningsmedel, 1992/93.	21
Tabell 5. Handelshögskolans utbyten, antal sökande per år och område.	26
Tabell 6. Konferensbidrag och publicerat material, KTH, 1994/95 och 1995/96.	31
Tabell A2:1. Erasmusstuderande i absoluta och relativa tal per universitet och högskola läsåret 1993/94.	83
Tabell A2:2. Utresande studenter inom Erasmus per lärosäte läsåret 1995/96.	84
Tabell A2:3. Forskningsvolym i årsverken 1995/96 fördelad på lärosäte och fakultet.	85
Tabell A2:4. Lärosätenas intäkter av bidrag till forskning och forskarutbildning per finansär för budgetåret 1995/96 (18 månader) Tkr.	86
Tabell A3:1. Handelshögskolans utbytesutbildning rangordnade efter antal sökande per plats 1997/98.	87
Tabell A3:2. Handelshögskolans partneruniversitet 1997/98 och antal sökande.	88
Tabell A3:3. KTH-studenternas utbyte* per land och utbildningsprogram 1995/96.	89
Tabell A3:4. Företagsekonomiska institutionens utbytesuniversitet 1997/98.	90
Tabell A3:5. Juridiska institutionens utbytesuniversitet inom Erasmus 1997/98.	91
Tabell A3:6. Statsvetenskapliga institutionens studentutbyte 1995/96 och 1996/97.	92
Tabell A3:7. Konstfacks utresande studenter 1992/93–1996/97.	93
Tabell A3:8. Lärarhögskolan i Stockholms Erasmusplatser 1997/98.	94
Tabell A4:1. Afrikas studenter som studerar utomlands efter största värdland.	96
Tabell A4:2. Asiens studenter som studerar utomlands efter största värdland.	96
Tabell A4:3. Europas studenter som studerar utomlands efter största värdland.	98
Tabell A4:4. Nordamerikas studenter som studerar utomlands efter största värdland.	99
Tabell A4:5. Sydamerikas studenter som studerar utomlands efter största värdland.	99
Tabell A4:6. Oceaninens studenter som studerar utomlands efter största värdland.	100
Tabell A4:7. Utländska studenter fördelade efter värdkontinent och hemkontinent.	100
Tabell A4:8. Antal svenskar som studerar utomlands med studiemedel (endast "free movers") 1990/91–1996/97.	101
Tabell A4:9. Fördelning av utlandsstuderande utanför utbytesprogram per ämnesområde inom de tio länder med flest svenska utlandsstuderande. Läsåret 1995/96.	102
Tabell A4:10. Svenska doktorander som förlagt minst tre månader av sina forskarstudier utomlands under läsåret 1995/96, per svensk högskola.*	102
Tabell A4:11. Utländska doktorander som förlagt minst tre månader av sina forskarstudier i Sverige läsåret 1995/96, per svensk högskola.*	102
Tabell A4:12. Antal lärare som tjänstgjort utomlands i minst tre månader under läsåret 1995/96, per högskola.*.	103
Lista på intervjuer med personer som arbetar med internationella uppgifter på utbildningsinstitutioner och andra organ.	105
Lista på intervjuer med studenter som studerat utomlands inom ramen för ett institutionellt utbytesprogram.	106
Diagram 1. Svenska som studerar utomlands på eftergymnasial nivå med studiemedel (endast "free movers") 1982/83–1996/97.	10
Diagram 2. Antal svenskar som studerar utomlands med studiemedel (endast "free movers") 1990/91–1996/97 per land/område.	67
Diagram A4:1. Antal utländska studenter studerande i landet.	95
Figur 1. Det svenska högskolefältet.	16

Förord

Föreliggande rapport ingår i forskningsprojektet *Eliter och transnationella utbildningsstrategier*, finansierat av HSFR. Projektet utgör ett samarbete mellan Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (Lärarhögskolan i Stockholm och sedan oktober 1997 även Institutionen för Lärarutbildning, Uppsala universitet) och Ekonomisk historia, Stockholms universitet. Projektet är knutet till det internationella forskarnätverket *Formation des élites et internationalisation de la culture* (Elitutbildning och internationaliseringen av kulturen), med deltagande forskare från 21 länder; se URL <http://www.lhs.se/~broad/sec/formation.html>, och samverkar med forskningscentra vid *École des Hautes Études en Sciences Sociales* i Frankrike.

Forskningsprojektet *Eliter och transnationella utbildningsstrategier* skall ägnas åt frågor om förhållandet mellan elitgrupper och utbildningsväsendet:

- Hur bidrager svenska s.k. elitutbildningar till att välja ut och forma de grupper som kommer att besätta framträdande positioner inom exempelvis näringslivet eller kulturlivet?
- Vilka symboliska tillgångar, investeringar och insatser avkrävs dem som pretenderar på att där vinna inträde; vilket värde har olika slag av utbildning i sammanhanget och vilka andra tillgångar har betydelse för inträdet?

Särskild tonvikt skall läggas vid studiet av företeelser som är transnationella, dvs. i olika avseenden verksamma tvärs över nationsgränserna, i synnerhet i Europa. Tre huvudfrågor är

- beträffande de studerande: vilken roll fyller transnationella investeringar (förtrogenhet med främmande språk och kulturer, förmåga att verka utanför Sveriges gränser) i de studerandes utbildningsstrategier; vilken är effekten för deras framtida banor?
- beträffande eliterna: på vad sätt fungerar dylika transnationella investeringar som insatser i striderna mellan olika elitgrupper?
- beträffande utbildningsväsendet: hur påverkas konkurrensen mellan lärosäten av att utbildnings- och arbetsmarknaderna alltmer överskrider nationsgränserna?

Flera olika delundersökningar är planerade inom projektets ram. Våren 1998 kommer en undersökning av svenskar som studerar i New York-området att genomföras, baserad i huvudsak på en enkätundersökning och intervjuer med svenska utlandsstudenter. Syftet med undersökningen är bl.a. att undersöka hur de utlandsstuderande svenskarna upplever sina utlandsstudierna, vilken funktion utlandsstudierna fyller i de studerandes utbildnings- och professionella karriärer, studenternas förhållande till den amerikanska kulturen och deras praktiker. Våren 1999 är en liknande undersökning planerad att genomföras om svenskar som studerar i Paris. Hösten 1998 kommer ett dataregister att upprättas över samtliga svenskar som studerar utomlands med studiemedel och samtliga studenter inom den svenska högskolan höstterminen 1997. Detta dataregister kommer sedan att ligga till grund för analyser av det svenska högskolefältets struktur samt de utländska utbildningarnas inbördes positioner och förhållande till de svenska utbildningarna. Av intresse är även att studera hur olika sociala grupper gör bruk av transnationella utbildningsinvesteringar.

Innehållet i föreliggande rapport finns delvis presenterat i mer komprimerad form i en konferensrapport, *Transnational Strategies in Swedish Higher Education*, skriven av undertecknad tillsammans med Donald Broady och presenterad på HSFRs konferens *Europe Researched* i Prag, 17–19 oktober 1997. Flera av argumenten som förs fram i konferensrapporten återfinns även i denna rapport. Skillnaden ligger i att mer empiriskt material presenteras här samt att vissa resonemang utvecklas mer i detalj.

Slutligen ett tack till de kollegor inom Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi som har bidragit med kommentarer och kritiska anmärkningar, vilket varit mig till stor hjälp. Ett stort tack även till de personer som upplåtit sin tid för intervjuer och bistått med material. Den tillmötesgåenhet och det intresse som jag har mött har varit ovärderligt för sammanställandet av denna rapport.

Mikael Börjesson, Stockholm 980113

The Swedish approach to higher education is very international.

As a small, highly developed country Sweden's continued growth and development is to a large extent dependent upon good international connections. It is a nation that requires people with first-hand experience of other countries, people who surmount cultural barriers and who understand and appreciate the value of friendship across national boundaries.

In Sweden, the increasing internationalization of higher education is regarded not simply as a positive trend, but rather as an absolute necessity.

CSN International, *CSN International*, p. 3, 1993.

1 Inledning

”Internationalisering” har blivit ett honnørsord inom utbildningsvärlden och framför allt inom den högre utbildningen. Studerar vi informationsmaterial från högskolor och universitet är det tydligt att internationaliseringen fått en framträdande roll i beskrivningen av universitet och högskola. Rektorn för Halmstads högskola menar att högskolan ”erbjuder en utbildningsmiljö med stark betoning på forskningsanknytning, internationalisering och jämställdhet”¹, Handelshögskolans rektor avslutar sin kommentar till verksamhetsrapporten 1995/96 med följande ord: ”SSE is clearly becoming a strong competitor in a wider international sphere of academic competition. I am confident that we will succeed in meeting this exciting challenge”² och bland de övergripande målen för Stockholms universitet nämns att universitetet skall vara ”ett universitet med intensivt internationellt utbyte” och att universitetet skall ”vidga det internationella forskningssamarbetet”³. Dessa uttalanden står i samklang med högskolelagen:

Högskolan bör vidare i sin verksamhet främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden.⁴

Denna formulering är generellt hållen. Mer precisa motiv och argument för ”internationalisering” finner vi i den proposition från 1992/93 som ligger till grund för den nuvarande högskolelagen. Här är det internationella perspektivet kraftigt betonat, dels utifrån att utbildning generellt sett har blivit alltmer internationell, dels utifrån motivet att den svenska utbildningen måste vara konkurrenskraftig i den ökade internationella konkurrensen.⁵ Bland de

¹ Högskolan i Halmstad, *Utbildningskatalog 97/98*, p. 4.

² Stockholm School of Economics, *Annual Report 1995/96*, p. 1.

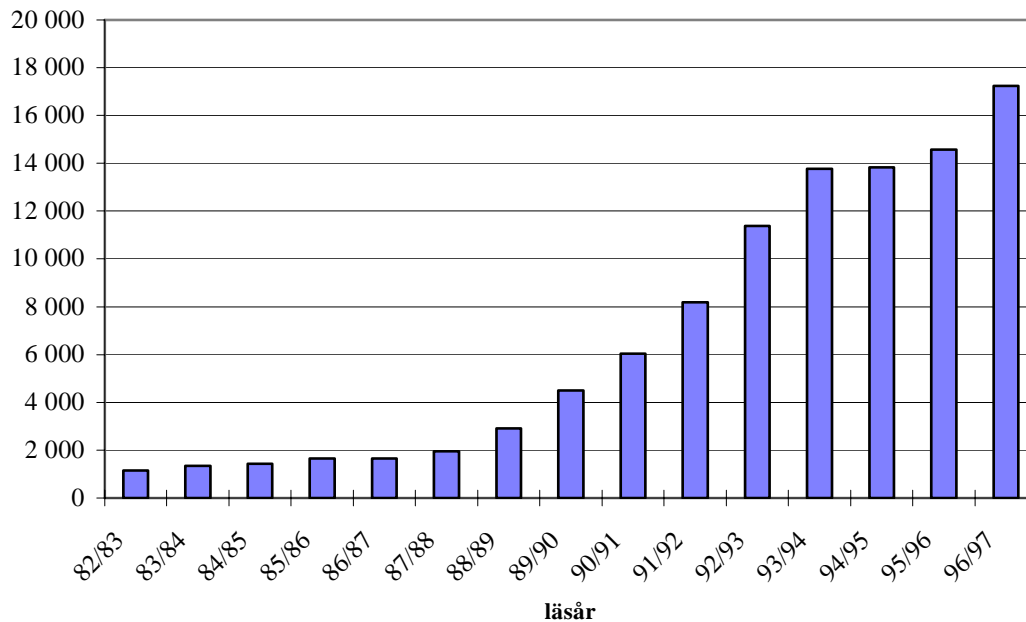
³ Stockholms universitet, *Årsredovisning 1994/95*, p. 8.

⁴ *Högskolelagen*, p. 11. En liknande målsättning fanns redan inskriven i föregående högskolelag från 1977.

⁵ *Universitet och högskolor. Frihet för kvalitet*, Regeringens proposition 1992/93:1, pp. 16ff.

nya forskningsstiftelser som instiftades i början på 1990-talet har en stiftelse, STINT (Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning), i uppdrag att verka för en ökad internationalisering av högre utbildning och forskning.⁶

Diagram 1. Svenska som studerar utomlands på eftergymnasial nivå med studiemedel (endast "free movers") 1982/83–1996/97.

Källa: Opublicerad statistik från CSN International.

Men det är inte endast en fråga om vackra ord och politisk retorik. Att "internationaliseringen" utgör ett betydande faktiskt inslag inom den högre utbildningen kan vi finna flera tydliga exempel på. Det kanske tydligaste exemplet är den markanta ökningen av svenskar som studerar utomlands, se diagram 1. Sedan 1989, då det blev betydligt lättare att få studiemedel för att studera utomlands, har gruppen "free movers" (studenter som på egen hand ordnar en plats på ett utländskt universitet) ökat markant, från ca 2 000 studerande 1987/88 till ca 17 000 studerande 1996/97!⁷ Innan 1989 var det i princip endast möjligt att få studiemedel för sådana utbildningar som inte fanns i Sverige och sådana utbildningar där det svenska utbildningsväsendet inte kunde uppfylla arbetsmarknadens krav på arbetskraft (s.k. bristyrkesutbildningar, vanligen utbildningar inom vårdsektorn såsom läkar-, tandläkar- och sjukgymnastutbildningar). På grund av dessa restriktioner var antalet svenskar som studerande utomlands mycket lågt under hela 1970- och 1980-talen och översteg aldrig 2 000 studenter. Alla svenska studenter som studerar utomlands är emellertid inte "free movers". Det svenska medlemskapet i EU har medfört att svenska universitets deltagande i EUs utbytesprogram har ökat. Som exempel kan Stockholms universitet nämnas, som 1992/93 hade 30 utbytesavtal inom Erasmus. Tre år senare hade antalet avtal stigit till 67. En naturlig följd av det ökade antalet utbytesprogram är att antalet studerande som studerat utomlands inom ramen för de olika utbytesprogrammen (framför allt Erasmus) har ökat. 1993/94 studerade drygt 1 800 svenskar utomlands inom Erasmus, vilket var nästan 700 fler än året innan, en ökning med 61 procent.⁸ Läsåret 1995/96 var antalet svenska Erasmusstudenter

⁶ STINT, *Förvaltningsberättelse och Årsredovisning för räkenskapsåret 1 augusti 1994–31 december 1995*, p. 3. Se Appendix 1 för en presentation av STINTs verksamhet.

⁷ Opublicerad statistik från CSN International.

⁸ VHS, *Studenter utomlands*, p. 5.

runt 3 000.⁹ Det totala antalet svenskar som studerar utomlands under ett läsår är svårt att exakt bestämma. En uppskattning av antalet utlandsstudenter läsåret 1993/94 är att det röra sig om ca 18 000–19 000 utlandsstudierande svenskar. Enligt CSNs prognos för läsåret 1997/98 är det närmare 25 000 svenskar som studerar utomlands varav den största kategorien utgörs av ”free movers”, ca 20 000.¹⁰ Även på forskningsnivå finner vi också flera tecken på ökad internationalisering. Exempelvis har i Sverige antalet samförfattarskap med forskare i andra länder ökat stort såväl absolut som relativt. Under åren 1975 till 1989 steg FoU-kostnaderna som gick utomlands dubbelt så snabbt som de totala FoU-kostnaderna.¹¹

Det råder med andra ord inte något tvivel om att internationaliseringen utgör en viktig aspekt av den högre utbildningen, vad det gäller såväl den diskursiva nivån, ”talet om” den högre utbildningen, som den faktiska nivån, vad som faktiskt sker inom den högre utbildningen. Detta har naturligtvis en rad konsekvenser för den högre utbildningen och för olika sociala gruppers bruk av densamma. Projektet Eliter och transnationella utbildningsstrategier syftar till att undersöka effekterna av ”internationaliseringen” utifrån en rad olika aspekter, där de viktigaste berör studentmobiliteten och den sociala rekryteringen till utlandsstudier (och därmed de sociala gruppernas olika bruk av transnationella utbildningsinvesteringar), samt de högre utbildningsinstitutioners transnationella investeringar. Tyngdpunkten i föreliggande rapport ligger vid den sistnämnda aspekten. Innan det empiriska materialet presenteras och diskuteras kommer några teoretiska utgångspunkter och definitioner att göras.

Några teoretiska utgångspunkter och definitioner

Självva ordet ”internationalisering” förekommer flitigt i den högre utbildningens diskurs och ordet är ofta positivt laddat. Det finns ingen egentlig definition av ”internationalisering”, men vanligen åsyftas följande aktiviteter:

- 1) **student- och forskarmobilitet**, att svenska studenter, lärare och forskare vistas utomlands vid utländska universitet och högskolor och vice versa, vilket kan ske inom ramen för olika utbytesprogram eller genom informella kontakter;
- 2) **undervisning på främmande språk**, vilket innebär att svenska studenter lär sig ett främmande språk men även att utländska studenter lättare kan tillgodogöra sig undervisningen;
- 3) **anpassning av undervisningens struktur och kurser efter internationell standard**, vanligen innebärande Anpassning till enhetliga poängbedömningsprinciper och beskrivning av kurser och utbildningar;
- 4) **anpassning av läroplaner och kursinnehåll**, att inkludera internationella perspektiv eller att följa utländska utbildningsmodeller (uppläggning och innehåll);
- 5) **forskarsamarbete med utländska forskningsmiljöer**, vilka kan vara formellt reglerade eller av mer informell karaktär, med den svenska basen i existerande institutioner eller nybildade excellens centra, kompetenscentra, forskarskolor.

”Internationalisering” behöver således inte bara innebära att det är en fråga om personer som rör sig över gränserna. En allt viktigare förutsättning för studentmobiliteten är Anpassning av kursplaner till internationell standarder och enhetliga system, vanligen ECTS (European Community Course Credit Transfer System) för beskrivning och bedömning av kurser och utbildningar (för att underlätta tillgodoräkandet av utlandsstudierna), samt ökad undervisning på främmande språk, vilket nästan uteslutande innebär engelska. Andra viktiga aspekter av ”internationaliseringen” är forskningssamarbeten med utländska forskarmiljöer, forskarutbyten,

⁹ Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 87.

¹⁰ Intervju med Helena Thörnqvist, enhetschef för CSN International, Stockholm, 970814.

¹¹ Sverker Sörlin, *De lärda republiken, Om vetenskapens internationella tendenser*, Liber-Hermods, Stockholm 1994, pp. 216ff.

publicering av vetenskapliga resultat i internationella tidskrifter, anordnandet av internationella konferenser. Vidare utgör förändringar av universitets- och högskoleämnens innehåll, att de ges en mer internationell orientering, en genomgripande förändring. Vi kan också se att nya discipliner och ämnen uppkommer med en tydlig internationell profil, såsom internationell ekonomi eller internationell pedagogik. ”Internationaliseringen” bör ej betraktas som ett enhetligt fenomen utan som ett komplex av olika processer som griper in i varandra och påverkar varandra.

Vidare bör inte ”internationaliseringen” av den högre utbildningen ses något som är oberoende av den sociala kontexten, eller för att uttrycka det mer precist, internationaliseringen måste sättas i relation till högskolors/universitets/utbildningsinstitutioners kapitaltillgångar och positioner inom dels de svenska högskolefältet, dels en transnationell marknad. Men detta är inte tillräckligt för en förståelse av transnationella strategier inom den högre utbildningen. Mycket av de transnationella investeringarna som sker ligger utanför utbildningsinstitutionernas direkta påverkan. För de studerande sker de huvudsakliga investeringarna vid sidan om utbildningsväsendet, framför allt vad det gäller de studenter som härstammar från hem med omfattande ekonomiska och kulturella resurser. Denna grupp studenter kommer ofta genom sin uppväxt och senare tack vare egna initiativ i besittning av språklig kompetens i utländska språk, en kulturell orientering mot utlandet, omfattande erfarenheter av utländska kulturer, transnationella vänskapsrelationer, etc. De anställda vid utbildningsinstitutioner är för sina kontakter med utländska forskare, möjligheter till studentutbyte med prestigebetonade utländska universitet, deltagande i transnationella forskarnätverk, etc. beroende av institutionens position och totala resurser och här inbegrips de kapital (främst vetenskapligt, socialt och språkligt kapital) som forskarna och den undervisande personalen besitter — kapital som delvis ackumulerats utanför institutionen.

Anledningen till att ”internationalisering” skrivs med citationstecken är att begreppet till stor del är missvisande. Om vi med ”internationalisering” avser någonting som pågår mellan nationer eller nationalstater (som exempelvis instiftande av bilaterala handelsavtal, flertalet av EUs överenskommelser, och samarbeten mellan de nordiska länderna) så faller det mesta av vad som karakteriseras som ”internationalisering” av den högre utbildningen utanför denna begreppsliga ram och bör snarare betraktas som ”transnationella” fenomen (dvs. alla former av relationer och flöden över nationsgränserna).¹² Nedan kommer termen ”internationalisering” att användas för att referera till den gängse diskursen inom den högre utbildningen, medan ”transnationalisering” används i vår egen analys.

Begreppet ”strategier” i rapportens undertitel skall förstås i den mening som det används inom Bourdieutraditionen, dvs. betecknande olika sätt för individer eller institutioner, i detta fall främst utbildningsinstitutioner, att försvara eller förbättra sina positioner inom ett fält eller en marknad, här antingen en nationell eller en transnationell utbildningsmarknad. Dessa strategier kan vara såväl medvetna som omedvetna (eller icke-erkända av agenterna som strategier).

En ambition inom forskningsprojektet *Eliter och transnationella utbildningsstrategier* är att kombinera en fransk samhällsvetenskaplig tradition (fokuserad på Pierre Bourdieus och hans medarbetares arbeten) med en anglosaxisk forskningstradition kring olika former av globala fenomen (inkluderande, exempelvis, Ronald Robertson, Manuel Castells, Saskia Sassen, Ulf Hannerz och Arjun Appadurai).¹³ Förhållandet mellan den franska samhällsvetenskapliga traditionen och den anglosaxiska globaliseringsforskningen kommer här inte att behandlas närmare i detalj. Generellt kan dock sägas att även om man inom den anglosaxiska

¹² Se Sverker Sörlin, *De lärdas republik*, pp. 29–30 för en diskussion om begreppen internationalisering/transnationalisering.

¹³ För en diskussion av globaliseringsteorier och deras relevans för studier av svensk ekonomisk transnationalisering, se Ulf Jonsson, ”Från internationalisering till globalisering ett paradigmskifte”, *Historisk Tidskrift*, nr 2 1995 och Richard Palmer, *Socio-Economic Spaces of Transnationally Connected Business Professionals. Conceptualizing transnational aspects of post-industrial economy. Examples from the Case of Sweden*, Rapport från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 12, HLS Förlag, Stockholm 1996.

forskningstraditionen har ägnat stor möda åt att analysera och beskriva åtskilliga globala fenomen så har till stor del utbildningens betydelse negligerats beträffande produktionen och reproduktionen av nya transnationella eliter, exempelvis ”symbolanalytiker” med Robert Reichs benämning eller tjänstemän inom ”producer services” som Saskia Sassens uttrycker det. Å andra sidan har Bourdieu och hans medarbetare detaljerat studerat utbildningens centrala position för rekryteringen till de franska maktfältet och för hela det franska samhällets struktur,¹⁴ men analyserna har med få undantag endast berört de franska förhållandena (bland de mer centrala undantagen finns Anne-Chaterine Wagners doktorsavhandling, *Le jeu du national et de l'international. Les cadres étrangers en France*,¹⁵ och Yves Dezalays arbeten om transnationella juridiska fält¹⁶). Även om Bourdieus begrepp till stor del utarbetats i en nationell kontext är flera av dessa tillämpbara för att analysera globala fenomen. Några kommentarer måste dock göras.

Fältbegreppet används av Bourdieu och flera av hans medarbetare nästan uteslutande i ett nationell perspektiv (visserligen kan exempelvis det franska litterära fältet sägas omfatta även de fransktalande länderna i världen, där det krävs att man erkänns i Frankrike, närmare bestämt i Paris, för att vinna erkännande i det egna landet). En definition av sociala fält i Bourdieus mening är att de avser ”ett system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något som är gemensamt för dem.”¹⁷ Dessa agenter och institutioner skall gå att avgränsa. Ett sätt att göra denna avgränsning är att säga att fältet omfattar de agenter och institutioner som påverkas av fältets krafter, vilket kan tolkas som ett cirkelresonemang. En annan och mer fruktbar tolkning är att det snarare är en empirisk fråga att ringa in fältets gränser. Vidare krävs det att det råder en ”relativ autonomi” inom fältet, dvs. att det inom fältet ryms institutioner för att bestämma vad som erkänns som eftersträvansvärt och icke (konsekreringsinstanser för det symboliska kapitalet inom fältet). Ett fält förutsätter även en specifik logik giltig inom fältet. En indikator på en dylik logik och en relativ autonomi är att diskurser utanför fältets domäner ”översätts” till specifika problem inom fältet.¹⁸

Frågan är då om det går att tala om transnationella fält i en liknande betydelse som begreppet används för att beskriva framför allt det franska samhället. Det torde knappast finnas något generellt allomfattande transnationellt fält med en egen logik, eget symboliskt kapital och egna konsekreringsinstitutioner. Däremot är det mer befogat att tala om specifika transnationella fält (även om det naturligtvis är en empirisk fråga att fastställa om dessa verkligen existerar, eller om det snarare är så att dessa fält utgör utsträckningar av nationella fält över nationsgränserna som det franska litterära fältet). Exempelvis skulle vissa kulturella fält kunna karakteriseras som transnationella fält, exempelvis balettens fält.¹⁹ Ett annat tänkbart transnationellt fält utgörs av de globala administrativa organisationerna, såsom FN och dess organ, Världsbanken osv. Vi kan även se, vilket Anne-Chaterine Wagner argumenterar för, ett transnationellt ekonomiskt fält i danande med en enhetlig diskurs och prissättande av bestämda värden, där man läser samma tidningar och tidskrifter, är medlemmar i likartade föreningar och klubbar, etc. Wagner menar även att det förekommer specifika transnationellt orienterade platser. Förutom flygplatser, hotellområden, konferenscentra, businesskvarter bor ofta de utländska grupperna inom samma

¹⁴ Se exempelvis Pierre Bourdieu, *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Les éditions de Minuit, Paris 1989 [engelsk utgåva: *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*, Polity Press, Cambridge 1997] och *La distinction. Critique sociale du jugement*, Les éditions de Minuit, Paris 1979 [engelsk utgåva: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, Routledge, London 1984]

¹⁵ Anne-Chaterine Wagner, *Le jeu du national et de l'international. Les cadres étrangers en France*, EHESS, Paris, 1995. En sammanfattning på franska finns publicerad, Anne-Catherine Wagner, *Les stratégies transnationales en France*, Skeptronhäften, nr 13, Lärarhögskolan i Stockholm, HLS Förlag, Stockholm 1997; HTML version finns tillgänglig på URL <http://www.lhs.se/~broady/sec/ske-13.html>.

¹⁶ Se exempelvis Yves Dezalay, ”The Big Bang and the Law: The Internationalization and Restructuring of the Legal Field” pp. 279–293 i Mike Featherstone (red.), *Global Culture. Nationalism, Globalization and Modernity*, Sage, London (1990) 1995.

¹⁷ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus sociologi och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm 1991 [1990], p. 266.

¹⁸ Ibid., pp. 266–269.

¹⁹ Se Helena Wulffs kommande artikel om baletten som transnationellt fält i Donald Broady (red.) *Kulturella fält*, Daidalos, Göteborg 1998.

bostadsområden.²⁰ De internationella skolorna som i första hand är ämnade för utlandsstationerades barn utgör fundamentala institutioner för skapandet av en internationell eller transnationell kultur.²¹ Men att som vissa företrädare för den globaliseringsteorier gör mena att nationalstaterna och det nationella skulle ha spelat ut sin roll i en globaliserad värld finner vi inga exempel på i Wagners empiri och analyser. Tvärtom utgör det nationella en förutsättning för den transnationella kulturen:

Denna [internationella] kultur definierar sig inte som en ”global”, enhetlig kultur som skulle undanröja de nationella skillnaderna. De nationella särdragen är tvärtom uppvärderade, vidmakthållna och iscensatta av gruppen [de expatrierade]. Eliternas internationella kultur är också definierad mot den unifierande globala masskulturen.²²

Den internationella kulturen kan inte förstås utan de hierarkier av länder, språk och nationella kulturer som ligger till grund för hierarkierna inom de internationella grupperna. De anglosaxiska internationella skolorna, det engelska språket, de anglosaxiska klubbar och föreningar intar de mest dominerande positionerna och för de grupper som kommer från de anglosaxiska länderna utgör dessa värden och arenor de självklara valen. För expatrierade grupper från dominerade länder används ofta strategien att söka sig till dessa anglosaxiska sammanhang och de amerikanska klubbarna och skolorna är de mest populära. De expatrierades sociala klasstillhörighet är även av betydelse för valen av strategier. Men här finns ett visst manövreringsutrymme. Tack vare att de klassspecifika koderna är tämligen kulturbundna kan den internationella kulturen skapa en viss osäkerhet i bedömningen av klasstillhörigheten och vissa utnyttjar situationen till att ”bluffa” eller ”leka” med sin klassidentitet.²³

Den internationella kulturen är således inte enhetlig. Transnationella investeringar är till stor del inskrivna i ett nationellt sammanhang och tar sig väldigt olika uttryck beroende på den nationella härkomsten och investeringarnas syfte. Även om vi kan säga att de internationella sammanhangen, exempelvis de internationella skolorna och internationellt orienterade yrkena, leder till produktionen av internationellt orienterade habitus²⁴ är det mer tveksamt om man kan säga att det existerar ett transnationellt kapital i sig. En hypotes är att transnationella investeringar som exempelvis investeringar i främmande språk, en orientering mot utländsk press och kultur (ej masskultur) och flitigt resande i utlandet, bör ses modifieringar av redan befintliga resurser. Med andra ord betingar de transnationella investeringarna inget värde i sig utan de är beroende av agentens eller institutionens övriga resurser för att fungera som ett värde. Däremot kan de i kombination med exempelvis ett specifikt utbildningskapital utgöra en förutsättning för att komma i åtnjutande av vissa yrkesmässiga karriärer.

²⁰ Anne-Chatherine Wagner, *Le jeu du national et de l'international. Les cadres étrangers en France*, EHESS, Paris 1995, pp. 68–85.

²¹ *Ibid.*, pp. 124–131.

²² Anne-Catherine Wagner, *Les stratégies transnationales en France*, 1997, p. 10.

²³ *Ibid.*, pp. 10–12.

²⁴ Ulf Hannerz gör en intressant distinktion mellan ”cosmopolitans and locals” där den tidigare kategorin kan sägas vara orienterade mot den Andre och har en vilja att förstå denne. Detta förutsätter ofta en specifik kulturell kompetens och vi skulle här kunna tala om ett kosmopolitiskt orienterat habitus. Ulf Hannerz, *Transnational Connections. Culture, People, Places*, Routledge, London 1996, pp. 102–111.

2 Högskolefältet och ”internationaliseringen”

Föreliggande rapport är baserad på en studie av ett antal högre lärosäten i Stockholm. Intentionen har varit att försöka kartlägga vilka former av internationella satsningar som finns på de olika utbildningsinstitutionerna och studera skillnader mellan de olika lärosätena. Undersökningen, genomförd huvudsakligen under våren 1997, är baserad på en serie intervjuer med personal som ansvarar för internationellt arbete dels på central nivå, dels på fakultetsnivå och institutionsnivå.²⁵ Ytterligare information har hämtats från olika informationsmaterial, exempelvis informationsbroschyrer ämnade för svenska studenter som vill studera utomlands och utländska studenter som är intresserade av att studera i Sverige, statistik över studentmobilitet, årsredovisningar, kursplaner, etc. Vidare har också studenter vid de olika utbildningarna som studerat utomlands intervjuats. För att få en mer generell bild av internationaliseringen har även företrädare för organisationer med ansvar för internationella frågor, som CSN International, Högskoleverket, Svenska Institutet, Sverige-Amerika Stiftelsen och Studying Stockholm intervjuats. Tonvikten här kommer dock att ligga vid de olika utbildningssätenas internationella satsningar.

De högskolor/universitet och institutioner som ingår i undersökningen är följande:

Karolinska institutet

Kungliga tekniska högskolan

Delfakulteten för Maskin och materialteknik

Delfakulteten för Informationsteknologi och data

Handelshögskolan

Stockholms universitet

Företagsekonomiska institutionen

Nationalekonomiska institutionen

Juridiska institutionen

Statsvetenskapliga institutionen

Institutionen för journalistik, media och kommunikation

Konstvetenskapliga institutionen

Konstfack

Lärarhögskolan i Stockholm

Dessa universitet/högskolor och institutioner intar olika positioner inom det svenska högskolefältet. Enligt Donald Broady och Mikael Palme kan detta fält, konstruerat utifrån de studerandes fäders yrken sägas vara strukturerat enligt flera olika principer, se figur 1.²⁶ Den vertikala axeln beskriver för det första en motsättning mellan en dominerande pol och en dominerad pol. Vid den dominerande polen hamnar de utbildningar som ibland kallas prestigeutbildningar, karakteriserad av att de är svåra att komma in på och att de ofta leder till dominerande positioner i samhället som exempelvis civilingenjörsutbildningar, utbildningar inom juridik och medicin samt ekonomi framför allt vid Handelshögskolan. Dessa utbildningar rekryterar i stor utsträckning de högre sociala skiktens barn. Vid den dominerade polen finner vi utbildningar som ej är lika exklusiva och prestigefyllda, många utbildningar inom socialt, pedagogiskt och beteendevetenskapligt arbete som socionomutbildningen och förskolläraryrket — utbildningar som rekryterar betydligt fler studenter ur de lägre sociala skikten. Det finns i den vertikala axeln en könsrelaterad motsättning: männen är överrepresenterade på de dominerande utbildningarna medan kvinnorna är överrepresenterade på

²⁵ Se Appendix 1 för en komplett lista över intervjuade personer.

²⁶ Se Donald Broady och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 1, HLS Förlag, Stockholm 1992 och Mikael Palme, *Högskolefältet i Sverige. En empirisk lägesrapport*, UHÄ FoU Arbetsrapport 1989:4.

De utbildningsinstitutioner som ingår i undersökning av transnationella strategier har placerats in figur 1 (dock ej samtliga utbildningsinstitutioner eftersom analysen av högskolefältet är baserad på utbildningslinjer och ej enstaka kurser vilket innebär att exempelvis inte konstvetenskap och statsvetenskap finns med). Flertalet av de studerade utbildningsinstitutionerna intar dominerande positioner inom högskolefältet, där Handelshögskolan, ekonomi och juridik vid Stockholms universitet hamnar nära den ekonomiska/privata polen, medan medicin på KI och journalistutbildningen hamnar närmare den kulturella/offentliga polen. Av de studerade utbildningsinstitutionerna är det endast en som hamnar närmare den dominerade polen, nämligen Lärarhögskolan.

Den svenska högskolan har genomgått stora förändringar sedan 1984, det år som Broady och Palmes analyser är baserade på. Framför allt har antalet studenter drastiskt ökat och en rad nya högskolor har etablerats. Även "internationaliseringen", främst det ökade antalet svenskar som studerar utomlands dels som "free movers", dels via institutionella utbytesavtal, utgör en viktig förändring. Frågan är om detta påverkar den grundläggande strukturen inom högskolefältet? En hypotes här är att det inte har skett några dramatiska förändringar. Visserligen kan enskilda utbildningar och högskolor ha ändrat sina positioner, men motsättningen mellan de traditionella universiteten och de regionala högskolorna kvarstår. Denna typ av strukturer har en tendens att vara tämligen stabila. Vid en analys av ett motsvarande material som låg till grunden för analysen av högskolefältet 1984 gällande hösten 1978 fann Mikael Palme att strukturen var snarlik den hösten 1984.²⁷

Vi måste också komma ihåg att högskolefältet är en konstruktion baserad på de studerandes fäders yrke och således inte liktydigt med ett svenskt akademiskt fält, dvs. konstruerat utifrån kapitaltillgångar de svenska utbildningsinstitutionerna besitter (akademiskt/vetenskapligt, ekonomiskt, socialt, symboliskt kapital). Det är sannolikt att om det vetenskapliga kapitalet, baserat på den forskning som bedrivs vid högskolan eller universitetet, vägs in i analysen kommer vi att få ett än mer differentierat fält. De universitet och högskolor som har fasta forskningsresurser²⁸ svarar för drygt 16 200 FoU-årsverken per år, se tabell A2:3, Appendix 2. Detta kan jämföras med de mindre och medelstora högskolorna som bidrar med ca 450 FoU-årsverken per år. Vi kan notera att det bland universiteten och högskolorna med fasta forskningsresurser finns stora skillnader i omfattningen av årsverken mellan olika ämnesområden. Medicin och teknik dominerar stort med närmare 4 000 årsverken vardera per år (det är även inom dessa områden som vi finner flest antal professorer, 569 respektive 477 av totalt 2 255 professorer år 1995/96).²⁹ Bland de mindre och medelstora högskolorna är däremot samhällsvetenskaplig forskning den mest dominerande och svarar för hälften av FoU-årsverken. Men forskning är även en fråga om finansiering och även här är resurserna mycket olik fördelade, vilket framgår av tabell A2:4, Appendix 2. Universitet och högskolor med fasta forskningsresurser förfogar över så gott som samtliga medel för forskning riktade till universitet och högskolor, 21 000 Mkr. Motsvarande belopp för de mindre och medelstora högskolorna var 600 Mkr. Typen av finansieringen av forskningen varierar också något mellan de traditionella universiteten och de mindre och medelstora högskolorna. För båda grupperna utgör fakultetsmedel och motsvarande den viktigaste finansieringskällan (ca 55 respektive 40%) medan den förra gruppen får mer finansiering från forskningsråd (ca 12 mot 2%) och övriga externa finansiärer (15 mot 12%) och den senare gruppen mer från statliga myndigheter och kommuner och landsting.³⁰ Ser vi till fördelningen av forskningsmedel till de mindre och medelstora högskolorna finner vi här stora skillnader mellan dessa, se tabell A2:4, Appendix 2. Mitthögskolan (94 Mkr), Högskolan i Karlstad (80 Mkr), Högskolan i Dalarna (64 Mkr),

²⁷ Mikael Palme, *Högskolefältet i Sverige. En empirisk lägesrapport*, 1989, pp. 79–81.

²⁸ Kategorien "Universitet och högskolor med fasta forskningsresurser" används av Högskoleverket och innefattar de sex universiteten samt Karolinska institutet, Chalmers tekniska högskola, Kungliga tekniska högskolan, Högskolan i Luleå, Svenska lantbruksuniversitetet, Handelshögskolan i Stockholm och Högskolan i Jönköping. Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 4.

²⁹ *Ibid.*, pp. 82–83.

³⁰ *Ibid.*, p. 76.

Lärarhögskolan i Stockholm och Högskolan i Örebro (båda drygt 61 Mkr) utgör de högskolor som har mest forskningsresurser, medan Högskolan i Borås, Högskolan i Kristianstad, Högskolan i Trollhättan/Uddevalla och Idrottshögskolan samtliga har under 20 Mkr i forskningsmedel budgetåret 1995/96 (18 månader). Den högskola med fasta forskningsresurser som har minst forskningsmedel är Handelshögskolan som har 145 Mkr, dvs. en och en halv gånger så mycket som den mindre högskola som har mest forskningsresurser. Därefter är det ett rejält hopp till nästa högskola med fasta forskningsresurser, Luleå högskola, som förfogar över 480 Mkr. Det universitet som förfogar över de största resurserna är Lunds universitet som mottager 3 300 Mkr för forskning, vilka har dubbelt så mycket resurser som Stockholms universitet. Lunds universitet följs av Uppsala universitet som har 2 800 Mkr och Göteborgs universitet med 2 500 Mkr. Vi kan notera att även om bland högskolorna i Stockholm förfogar såväl Karolinska institutet som Kungliga tekniska högskola över mer medel för forskning än Stockholms universitet. Den främsta anledningen till Stockholms universitets relativt blygsamma forskningsfinansiering är att man ej har medicinsk och teknologisk fakultet, vilka är de som genererar de största inkomsterna.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att även om det råder stora skillnader mellan de dominerande och de dominerade lärosätena i Sverige beträffande studentrekryteringen står den stora skillnaden att finna i resurser för och omfattning av forskningen.

*

Innan redovisning och diskussion av de olika utbildningsinstitutionernas transnationella investeringar ges här en generell bild av de svenska utbildningsinstitutionernas transnationella investeringar utifrån de befintliga uppgifter om "internationalisering" som finns presenterade av Högskoleverket. En indikator på hur de olika universiteten och högskolorna förhåller sig till varandra kan vi få i tabell A2:1, Appendix 2, som beskriver antal utresande Erasmusstudenter per högskola och universitet läsåret 1993/94. Vi bör dock komma ihåg att Erasmusavtalen endast utgör en typ av avtal och att för de mer dominerande högskolorna är de egna bilaterala avtalen betydligt mer värdefulla, medan de för de dominerade utbildningsinstitutionerna ofta tillsammans med Nordplusavtalen utgör hela det internationella utbytesprogrammet man har att erbjuda sina studenter. Med detta i minnet kan vi dock läsa ut en del intressanta resultat ur tabellen. Vi ser att det finns en stor differentiering mellan de mindre regionala högskolorna, där Högskolan i Växjö, Högskolan i Skövde och Högskolan i Örebro intar dominerande positioner bland de regionala högskolorna och Högskolan i Trollhättan/Borlänge, Högskolan i Borås, Högskolan i Gävle/Sandviken och Mälardalens högskola intar dominerade positioner, med en reservation för att det är frågan om Erasmusutbyten. Bland universiteten har Uppsala universitet och Lund universitet fler utresande Erasmusstudenter än Stockholm universitet och sett i relation till antalet studenter blir skillnaderna än mer markerade framför allt vad det gäller förhållandet till Uppsala universitet. Vi kan också notera att Linköpings universitet går om Stockholms universitet när vi ser till utresande studenter per totalt antal studenter. Däremot går det ej att se någon skillnad mellan Stockholm och övriga riket beträffande antal utresande Erasmusstudenter, vilket framgår av tabell 1.

Tabell 1. Stockholms universitet och högskolor jämförda med övriga landets universitet och högskolor med avseende på andel utresande Erasmusstudenter 1993/94.

	Tot. ant. utresande Erasmusstud.	Tot. ant. stud. (endast hgsk m Erasmus)	Tot. ant. stud. (samtliga hgsk)	Andel utr. Erasmusstud. av tot. ant. stud. (endast hgsk m Erasmus)	Andel utr. Erasmusstud. av tot. ant. stud. (samtliga hgsk)
Stockholm	424	55 252	57 601	0,77%	0,74%
Övriga Sverige	1 385	177 007	198 841	0,78%	0,70%
Totalt	1 809	232 259	256 442	0,78%	0,71%

Källa: VHS, *Årsrapport för universitet och högskolor 1993/94*, p. 41 och SCB, *Utbildningsstatistisk årsbok 1995*, pp. 300-303.

Studerar vi data för 1995/96 finner vi att inga dramatiska förändringar jämfört med 1993/94. De högskolor som 1993/94 hade ett omfattande Erasmusutbyte relativt sin storlek är fortfarande de högskolor som 1995/96 har de mest omfattande utbytet. Den förändring vi kan iaktta är att Erasmusutbyte 1995/96 har etablerats på flertalet av landets vårdhögskolor, men omfattningen här är tämligen blygsam. Om vi delar in högskolorna i fyra kategorier, universitet och högskolor med fasta forskningsresurser, mindre och regionala högskolor, konstnärliga högskolor och vårdhögskolor, intar den första gruppen en dominerande ställning i den meningen att det här finns Erasmusutbyte på samtliga högskolor och universitet inom kategorien samt att omfattningen på utbytet är relativt stort i jämförelse med de andra kategorierna högskolor, se tabell 2a och 2b. Vårdhögskolornas inträde i Erasmusprogrammen är tydligt, från 7% av vårdhögskolorna 1993/94 till 57% 1995/96, och de har därmed gått om de konstnärliga högskolorna (däremot utmärker sig de konstnärliga högskolor som har Erasmusutbyte med att ha en stor volym relativt sin storlek). Andelen av de mindre högskolorna som har Erasmusutbyte har minskat något, men det mest intressanta här är de relativt stora skillnaderna som finns mellan högskolorna. Det finns fyra högskolor som hamnar i kategorien med minst omfattning på utbytet och fyra högskolor som hamnar i den grupp som har det näst mest omfattande kategorien.

Tabell 2a. Antal högskolor kategoriserade efter typ av högskola och storlek på andelen utresta studenter inom Erasmus 1993/94.

Typ av högskola	>0,50%	0,50–1,00%	1,00–2,00%	>2,00%	totalt ant hgsk m Erasmus	totalt ant hgsk	andel hgsk m Erasmus
Univ. och hgsk. m fasta forskn.res.	4/0%	5/42%	3/25%	0/0%	12	12	100%
Mindre och reg. hgsk.	7/50%	6/43%	1/7%	0/0%	14	17	82%
Konsthgsk.	0/0%	0/0%	1/50%	1/50%	2	8	25%
Vårdhgsk.	1/50%	0/0%	0/0%	1/50%	2	29	7%

Tabell 2b. Antal högskolor kategoriserade efter typ av högskola och storlek på andelen utresta studenter inom Erasmus 1995/96.

Typ av högskola	>0,50%	0,50–1,00%	1,00–2,00%	2,00%<	totalt ant hgsk m Erasmus	totalt ant hgsk	andel hgsk m Erasmus
Univ. och hgsk m fasta forskn.res.	0/0%	6/46%	6/46%	1/8%	13	13	100%
Mindre och reg. hgsk	4/25%	7/44%	4/25%	1/6%	16	23	70%
Konsthgsk	0/0%	0/0%	2/67%	1/33%	3	9	33%
Vårdhgsk	9/69%	2/15%	1/8%	1/8%	13	23	57%

Källa: VHS, *Årsrapport för universitet och högskolor 1993/94*, p. 41, och Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 88.

Utifrån Högskoleverkets årsrapport för universitet och högskolor kan vi även säga någonting om internationaliseringen inom forskningen. Som en indikator på frekvensen av internationellt samarbete inom forskarvärlden brukar samförfattarskap mellan forskare i olika länder användas. För Sveriges del har såväl antalet artiklar författade med forskare i andra länder (registrerade i Science Citation Index, vilket är ett index över naturvetenskapliga, teknologiska och medicinska forskningsområden) ökat totalt som relativt (andel av totalt antal artiklar som producerats). Från 1990 har antalet samförfattade artiklar ökat från under 6 000 till över 8 500 och andelen av det totala antalet artiklar har under samma period stigit från under 40% till närmare 60%. Det är vanligast att svenska forskare skriver artiklar tillsammans med forskare i USA (1 772 artiklar 1996). Därefter följer forskare i Storbritannien (826), Tyskland (774) och Danmark (519).³¹

Beträffande finansieringen av svensk forskning är denna till stor del en svensk angelägenhet. EUs forskningsmedel svarar endast för en försvinnande liten andel av den totala finansieringen, endast 1% i direkt finansiering och ytterligare 1–2% via svenska statliga myndigheter. (Av de medel som gick direkt från EU till de svenska högskolorna och universiteten 1995/96, 211 Mkr, hamnade merparten vid universiteten och högskolorna med fasta forskningsresurser — endast 5,6 Mkr gick till de mindre och medelstora högskolorna.) Utländska företag och utländska organisationer utan vinstsyfte svarar för knappa 1% av finansieringen vardera. Med andra ord finansieras forskning vid svenska universitet och högskolor till 95–96% av svenska medel.³²

³¹ Ibid., pp. 78–82.

³² Ibid., pp. 75, 77.

3 Institutionerna

Karolinska institutet

Karolinska institutet, KI, grundades 1810 och är idag det enda egna universitet inom medicin. Det finns två fakulteter, den medicinska och den odontologiska, och åtta olika program där läkarprogrammet är i särklass störst, se tabell 3. Man utbildar till läkare, tandläkare, sjukgymnast, logoped, psykoterapeut, toxikolog, tandtekniker och optiker. En tredjedel av landets läkare och tandläkare utbildas vid KI.³³ 1995/96 hade KI 4 183 studenter registrerade och är därmed den största medicinska utbildningen.³⁴

Tabell 3. Utbildningar vid KI, nyintagna, totalt antal studenter och examinerade.

Utbildning	Nyintagna	Totalt antal studenter	Examinerade
Läkarutbildning	326	1 505	238
Tandläkarutbildning	100	485	95
Sjukgymnastutbildning	144	360	131
Logopedutbildning	28	56	0
Psykoterapiutbildning	16	24	15
Toxikologutb., steg 1	(Intag var fjärde termin)		
steg 2	10	10	0
Tandteknikerutbildning	20	20	0
Fristående kurser	1 202	293	0
Totalt	1 846	2 753	469

Källa: <http://www.ki.se/ki/info/siffror.html> 971217.

Emellertid kan inte utbildningen sägas vara det mest prioriterade området på KI. Vi kan på KIs hemsida läsa följande beskrivning av KI:

Karolinska institutet är en forskningsintensiv högskola som avsätter större delen av sin budget för forskningsändamål. Internationellt intar KI en tätplats i fråga om biomedicinsk forskning. Här beslutar man om Nobelpriset i fysiologi eller medicin. Världshälsoorganisationen (WHO) har fem s.k. Collaborating Centres for Research and Training vid KI.³⁵

Att KIs forskning är betydande även i ett nationellt perspektiv illustreras av tabell 4.

Tabell 4. Karolinska institutets andelar av svenska forskningsmedel, 1992/93.

Fond/forskningsråd	milj. SEK till forskning tot.	milj. SEK till KI	procentandel till KI
SAREC (SIDA)	41	23	55
Medicinska forskningsrådet	205	70	34
Cancerfonden	219	85	39
Totalt	465	178	38

Källa: Karolinska institutet, *Policy för internationalisering vid Karolinska institutet. Nuläge och framtidsvisioner, 1995*, p. 17.

³³ <http://www.ki.se/ki/info/present.html> 971217.

³⁴ Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 114.

³⁵ <http://www.ki.se/ki/info/present.html> 971217.

En ytterligare indikator på KIs dominerande position inom det svenska högskolefältet är att man är den enda institution i landet som har befogenhet att pröva utländska läkares kompetens.³⁶

En grundpelare i Karolinska institutets internationella arbetet är att detta skall utgöras av de enskilda forskarnas, lärarnas, studenternas och övrig personals initiativ. Man förleds kanske att tro att det är ett sätt att avsäga sig ett övergripande ansvar och därmed också organisatoriska åtgärder. Så är dock inte fallet. I dagsläget finns en enhet, internationella sekretariatet, bestående av fyra personer som ansvarar för bl.a. EUs utbildnings- och forskningsprogram och andra övergripande administrativa uppgifterna så som att utarbeta avtal med andra universitet, organisera utländska besök och sprida information om det internationella arbetet. Internationella sekretariatet fungerar som en serviceenhet för övriga KI vad det gäller internationella frågor.³⁷ Exempelvis har man här en person som endast arbetar med EUs forskningsprogram och hjälper till att skriva ansökningar, något som har blivit en smärre vetenskap. De olika utbildningarna styrs av en utbildningsnämnd och vissa av de större nämnderna har även en internationell kommitté som ansvarar för det internationella arbetet inom utbildningen. Tidigare fanns även en övergripande internationell nämnd som hade det totala ansvaret för internationaliseringsarbetet på KI, men denna nämnd lades ned vid årsskiftet 1996/97. Nämnden var direkt underställd rektor och bestod av representanter för olika grupper på KI, forskare, lärare, studenter och forskarstudenter. 1994/95 omsatte den internationella nämnden 16 miljoner kronor på olika internationella satsningar, där KIRT (Karolinska International Research and Training Programme) svarade för hälften av summan.³⁸ Sedan nedläggningen har nu istället prorektor fått det övergripande ansvaret, men tanken är att instifta ett internationellt råd som skall ledas av prorektor och dekanerna för KIs två fakulteter. Att rådet kommer att ledas av så pass högt uppsatta personer i KIs hierarki kan ses som en markering av internationaliseringens betydelse på KI, menar samordnaren på Internationella sekretariatet.³⁹ För studenterna finns en internationell studievägledare som ansvarar för administrationen av utbytesplatserna, sköter ansökningsförfarandet, informerar studenterna om vilka möjligheter som finns och har även ansvar för de utländska studenterna som studerar på KI. Vidare ansvarar de olika studentkårerna för sociala aktiviteter och fadderverksamhet för de inkommande studenterna. Den medicinska studentkåren ingår i SWEMSIC som ordnar praktikplatser utomlands för läkarstuderande.

KI har en tradition av studentutbyte för grundutbildningen som sträcker sig tillbaka till 1970-talet. Till en början etablerades utbyten tack vare forskarkontakter och det handlade mest om utbyten med medicinska utbildningar i USA och i viss mån i Europa. Utbytena var inte reglerade genom avtal och det fanns ej heller någon speciell organisation på KI för att administrera studentutbytet. I och med det ökade intresset från studenternas sida för studier utomlands bildades på 1980-talet en internationell kommitté med ansvar bl.a. för studentutbytet. När det sedan blev möjligt för svenska universitet och högskolor att delta i EUs utbildningsprogram, var KI den första medicinska utbildningen i Sverige som deltog och man ingick då i ett pilotprojekt, ett ECTS-nätverk som syftade till att underlätta överföringen av poäng mellan olika nationers utbildningar. I dagsläget skickar KI ut drygt 100 studenter per år, främst till Europa och USA. På läkarprogrammet skickar man iväg över 50% av sina studenter medan andelarna för de andra utbildningsprogrammen är betydligt lägre, under 20%. På vissa utbildningar finns det vissa problem att arrangera studentutbyte. Logopedutbildningen har som vetenskapligt objekt det svenska språket och därmed har de studerande inte så stor nytta av att studera utomlands. Däremot försöker man här få lärare att tillbringa tid vid utländska universitet. För

³⁶ Karolinska institutet, *Policy för internationalisering vid Karolinska institutet. Nuläge och framtidsvisioner*, 1995, p. 9.

³⁷ Beskrivningen av hur det internationella arbetet är organiserat är baserad på KIs European Policy Statement som ingår i Socratesansökan samt på en intervju med Anna Humble, samordnare på Internationella sekretariatet, 970514.

³⁸ Karolinska institutet, *Policy för internationalisering vid Karolinska institutet. Nuläge och framtidsvisioner*, 1995, pp. 5–6.

³⁹ Intervju med Anna Humble, samordnare på Internationella sekretariatet, 970514.

optikerprogrammet är problem att det finns tämligen få optikerutbildningar utomlands och möjligheterna till utbyte är därmed kraftigt begränsade.⁴⁰

Karolinska institutet har tre olika utbytesprogram för studenter på grundutbildningen, Nordplus, Erasmus och LINK (Läraryrskommitténs internationella kommitté). Inom Nordplus har man bara utbyte med fyra andra universitet, de i Köpenhamn, Helsingfors, Oslo och Tromsö. Erasmusavtalen är flest till antalet och KI har utbyten med i princip samtliga väst- och sydeuropeiska länder, sammanlagt 40 olika universitet. LINK-utbytena är bilaterala avtal som KI har med universitet i USA (sju stycken), Kanada (två st.), Australien (ett st.), Storbritannien (två st.) och Baltikum (tre st.).⁴¹ Även om avtalen med Europa är fler till antalet så skickar man ungefär lika många studenter till USA som till Europa, men däremot tar man emot betydligt fler studenter från Europa. Totalt sett tar man emot ungefär lika många som man skickar iväg, dvs. ungefär hundra studenter i vardera riktning per år. Enligt den internationelle studievägledaren är utbytesplatserna i USA och Storbritannien mest populära och här räcker platserna inte till de som söker, medan för de övriga länderna brukar det oftast finnas plats för de sökande även om alla inte blir placerade på just det universitet de har sökt. En av anledningarna till att just USA och Storbritannien är så populära är språket, men kanske främst, beträffande USA, att utbildningen är väldigt praktiskt orienterad och att de studerande får gedigen klinisk erfarenhet, dessutom inom områden som är svåra att praktisera i Sverige, så som akutkirurgi med mycket skottskador och knivskador. De som åker inom LINK-programmet skiljer sig från Erasmus- och Nordplusprogrammen på så sätt att de studerande fördjupar sig i ett ämne och byter således inte ut någon av de obligatoriska kurserna i läkarutbildningen. Detta innebär att studenterna inte får räkna in sina utlandsstudier eller utlandspraktik i sin utbildning på KI och att de därmed förlänger sin utbildning med ungefär en termin. Beträffande motiv för att studera utomlands nämner studenterna ofta att de vill se något annorlunda, vidga sina vyer, uppleva andra kulturer, men även, som i fallet med praktik i USA, att man vill skaffa sig en väldigt specifik kompetens. Det kan här också vara frågan om att man exempelvis är intresserad av tropikmedicin, medicin i tredje världen eller att man helt enkelt vill se ett annat sjukdomspanorama. Språkerfarenheten verkar inte vara så central, de studerande på läkarlinjen är högpresterande studenter, som den internationelle studievägledaren uttrycker det, och de har gått ut gymnasiet med toppbetyg i alla ämnen — det har aldrig varit några problem med språket för de studenter som åker på utbyten.⁴²

För att bli uttagen till KIs utbytesprogram måste de studerande genomgå en tämligen omfattande ansökningsprocess. Ansökan skall innehålla personuppgifter, CV på engelska, en uppsats på svenska om dem själva, varför de vill studera utomlands och motivera valet av skola. Dessutom skall en referens från någon anställd på KI som intygar om att den sökande har kapacitet att klara av studierna utomlands bifoga. Man lägger även vikt vid olika former av aktiviteter och engagemang utanför undervisningen, kårarbetet i allmänhet och arbete inom det internationella utskottet i synnerhet, men även andra föreningar utanför kåren så som Röda Korset eller Amnesty. Sedan rankas alla sökande och de olika platserna delas ut efter denna rankinglista i mån av att de studerandes utbildningsplaner går att uppfylla på den på de olika skolorna. Till de skolor som är mest populära spelar ofta betygen en avgörande roll. När man väl blivit antagen skall sedan en kursplan utarbetas, vilket ofta kan vara en komplicerad historia eftersom kurserna är upplagda på olika sätt i olika länder. Slutligen måste de studerande även bli accepterad av de utländska universitet, vilket vanligtvis sker.⁴³

Karakteristiskt för KI är att de studerande har ett flertal olika möjligheter till studier och praktik utomlands. Förutom möjligheter att studera utomlands via Erasmus, Nordplus och KIs egna bilaterala avtal, kan de studerande välja att göra sina examensarbeten utomlands via SIDA:s stipendier för Minor Field Studies, man kan läsa kurser i exempelvis globalmedicin och därmed få möjlighet att studera utomlands, de studerande kan läsa de valfria kurserna utomlands, studentkåren ordnar praktikmöjligheter på somrarna utomlands och studenterna har själva ordnat

⁴⁰ Intervju med Anna-Lena Paulsson, internationell studievägledare på Studentexpeditionen, 970515.

⁴¹ Karolinska institutet, *Internationellt studentutbyte. Handbok. Läkarutbildningen*, pp. 20–22.

⁴² Intervju med Anna-Lena Paulsson, internationell studievägledare på Studentexpeditionen, 970515.

⁴³ Intervju med Anna-Lena Paulsson, internationell studievägledare på Studentexpeditionen, 970515.

studier av akupunktur i Kina. Dessutom finns möjligheten att både studera en termin i Europa via Erasmus och sedan en eller två terminer i USA via KIs egna avtal. En del av de studerande tar, enligt den internationella studievägledaren, varje tillfälle de kan att studera eller praktisera utomlands och hon påpekar också att i jämförelse med andra medicinska utbildningar i Sverige är KI den utbildning som kan erbjuda de i särklass mest omfattande möjligheterna för de studerande att komma utomlands. Även i ett europeiskt perspektiv är KIs utbytesprogram med USA omfattande och speciellt.⁴⁴

På forskningssidan har KI sedan länge haft ett omfattande samarbete med universitet i tredje världen och har idag drygt 180 forskningprojektssamarbeten med dessa länder, där Östeuropa står för den största andelen, ca 35%. Man har sedan 1986 ett speciellt program, KIRT (Karolinska International Research and Training Programme), inriktat på forskning i tredje världen vars mål är att långsiktigt bygga upp forskningskompetens i tredje världen. Regionala KIRT-centra har byggts upp på flera ställen och man samarbetar även med internationella organisationer som WHO, FN och Världsbanken. Den senaste satsningen är ett ökat engagemang i Baltländerna. Det finns även en professur på KI med inriktning på u-länderna. Vidare svarar idag utländska gästforskare för 20% av forskningskapaciteten och av de forskarstuderande har ca 25% utländsk grundexamen. Men KI har inte bara en omfattande forskningssamarbeten med tredje världen och Östeuropa. 1994 fick man exempelvis två milj per år under en sexårsperiod av regeringen för att främja uppbyggande av gemensamma sammanhållna forskarutbildningsprogram med främst nordamerikanska universitet. Det finns också ett stort samarbete med Europa, ca 60 forskargrupper deltog i EUs tredje ramprogram.⁴⁵

Det är tydligt att det internationella arbetet på KI har hög prioritet. Förutom de mål som föreskrivs i Högskolelagen har Karolinska institutet tre gemensamma mål varav ett lyder enligt följande:

att bedriva en internationellt inriktad verksamhet med utbildning och forskning av högsta internationella klass⁴⁶

Man har även tagit fram en omfattande policy för det internationella arbetet, vilket skedde 1995. Här beskrivs det aktuella läget och olika målsättningar sätts upp, vilka är tänkta att vara förverkligade år 2000. Bland målen kan nämnas att beträffande studentutbytet skall 50% av de läkarstuderande ha gått åtminstone en kurs vid ett utländskt universitet (ett mål som man redan idag har uppnått och utvecklingen har gått snabbt; 1994 var motsvarande andel 20% på läkarutbildningen). För övriga utbildningar gäller målsättningen att 20% av de studerande skall ha studerat utomlands inom utbildningen. Man skall vidare kunna erbjuda en fullständig läkarutbildning på engelska. Samtliga forskarutbildningskurser bör kunna erbjudas på engelska och man bör även annonsera ut dessa i internationella vetenskapliga tidskrifter. För forskningen är målsättningarna indelad i beroende på socio-geografiskt område. För samarbete med u-länder:

Det är angeläget att KIs stora kompetens... kan utnyttjas i gemensamma forskningsprogram med forskare i tredje världen och att KI måste vara konkurrenskraftigt för att erhålla en betydande mängd forskningsmedel från SAREC, från de u-landsanvisade medlen i EUs fjärde ramprogram, samt från WHO. Strategiska satsningar på ett fåtal universitet i u-länderna bör genomföras.... År 2000 skall KI spela en viktig roll i nationella och internationella satsningar inom biomedicin och internationell hälsa. KI skall vidare ta initiativ när det gäller att utforma policy inom internationella organ för initiativ i utvecklingsländer.⁴⁷

Beträffande samarbete med Östeuropa är målet att koncentrera detta till vissa länder och universitet framför allt i de baltiska staterna. Till år 2000 skall utbildnings- och forskningsengagemanget fördubblas, dvs. man skall satsa dubbelt så mycket pengar som i dag.⁴⁸

⁴⁴ Intervju med Anna-Lena Paulsson, internationell studievägledare på Studentexpeditionen, 970515.

⁴⁵ Karolinska institutet, *Policy för internationalisering vid Karolinska institutet. Nuläge och framtidsvisioner, 1995*, pp. 9–12.

⁴⁶ Ibid., p. 3.

⁴⁷ Ibid., p. 15.

⁴⁸ Ibid., pp. 16–17.

I och med Sveriges inträde i EU har en betydande del av Sveriges forskningsanslag överförs till EUs ramprojekt och ”det gäller för KIs och Sveriges övriga forskare att återerövra minst den andel som Sverige bidrar med”.⁴⁹ Att söka medel från Bryssel är en högt prioriterad fråga. År 2000 skall 10% av forskningsmedlen komma från EU. ”Ett delmål är att minst en KI-forskare skall vara ledamot av varje kommitté inom EUs fjärde ramprogram för att bevaka att inriktningen på dessa program är i linje med KIs strategi och profil.”⁵⁰

Handelshögskolan

Handelshögskolan (HHS) grundades 1909 och var den första högre utbildningen inom ekonomi i Sverige. Till en början var Handelshögskolan helt privat men får numer ett visst ekonomiskt stöd av staten. Det är även den enda ekonomiska utbildning i Sverige som utgör en egen högskola och skolan har idag ca 1 600 studenter. Ett utmärkande drag för skolan är de omfattande kontakterna med näringslivet. Ett hundratal företag är knutna till Handelshögskolan som samarbetspartners, vilka svarar för ca 5% av de totala intäkterna för skolan. Det finansiella stödet är framför allt riktat till internationalisering av forskningen. Studentkåren samarbetar också med näringslivet och har flera företag knutna till sig som kårföretag, vilket studenterna har nytta i form av exempelvis möjligheter till praktik och examensarbete, såväl i Sverige som utomlands. I informationsmaterial från Handelshögskolan påpekas ofta att flera ledande svenska företagsledare och politiker har en examen från Handelshögskolan. Det finns även en förening för gamla Handelshögskolestudenter, The Alumni Association, med ca 3 000 medlemmar.⁵¹

Det internationella arbetet på Handelshögskolan är organiserat enligt två olika principer. Studentutbyten och internationalisering av grundutbildningen sköts av International Student Affair, som är direkt underställda rektor och har två heltidsanställda och en halvtidsanställd sekreterare. För det internationella arbetet på forskningsnivå ansvarar de olika institutionerna och instituten själva. Det finns ingen internationell nämnd men väl en internationell grupp som fungerar som ett diskussionsforum för internationella frågor. Den som har det övergripande ansvaret för det internationella arbetet är rektor.⁵²

Av de internationella aktiviteterna inom grundutbildningen utgörs den viktigaste satsningen av studentutbytet. Handelshögskolan skickar idag ut ca 120 studenter, eller drygt 30% av en årskull, för studier utomlands en termin och tar emot ungefär lika många utländska studenter. Man ingår i två stora nätverk, CEMS och PIM. CEMS (Community of European Management Schools) är ett konsortium där tolv ledande ekonomiutbildningar i Europa ingår. Vi kan notera att de enda länder i Väst- och Sydeuropa som inte är representerade inom CEMS är Portugal, Grekland och Irland, länder som kan karakteriseras som relativt svaga ekonomiskt. Endast en skola per land tillåts ingå i CEMS och tanken är att varje land skall representeras av den ”bästa” skolan, exempelvis företräds Frankrike av HEC (École des Hautes Études Commerciales) i Paris och Storbritannien av London School of Economics. Dessutom är ett femtiotal ledande företag knutna till konsortiet. De svenska företag som är medlemmar är Ericsson, Arthur Andersen, ABB, Trygg Hansa och Alfa Laval. CEMS är finansierat i huvudsak genom medlemsavgifter dels från skolorna, dels från företagen och ett visst stöd erhålls även från EU. Man kan även läsa mot en speciell examen, en s.k. CEMS Master, som är giltig i medlemsländerna. Enligt CEMS Student Guide får 30% av de examinerade arbete utomlands, vilket är dubbelt så många jämfört med medeltalet för de ledande europeiska ekonomiutbildningarna.⁵³ Intressant att notera är att så gott som samtliga av de specialkurser som ingår i kursplanen är internationellt orienterade, exempelvis kan man läsa International Marketing, Global Business Strategy in the European

⁴⁹ Ibid., p. 17.

⁵⁰ Ibid., p. 17.

⁵¹ Stockholm School of Economics, *Annual Report 1995/96*, pp. 5, 12, 13, 16 och presentationsmaterialet *The Stockholm School of Economics, Sweden*, passim.

⁵² Redogörelsen för Handelshögskolan bygger på intervju med Helena Andersson och Åsa Kjellström, International Student Affair, Handelshögskolan, 970520, såvida ingen annan källa anges.

⁵³ CEMS, *CEMS Student Guide 1996/97*, p. 5.

Context eller Selected Aspects of EU Law. Tanken är även att de som läser mot en CEMS Master skall behärska tre språk flytande, vanligen modersmålet och engelska samt franska, tyska eller spanska.⁵⁴ Det andra utbytesprogrammet, PIM (Program in International Management), är ett världsomspännande nätverk i vilket ett 30-tal ledande handelshögskolor och ekonomiska utbildningsinstitutioner runt om i världen ingår. Här återfinns många av USAs elitutbildningar, så som Leonard N. Stern School of Business vid New York University, Chicago University och University of California, Los Angeles. Dessutom har man även egna bilaterala avtal med några välrenommerade universitet främst i USA (Columbia University) och Asien (i Japan, Korea och på Filippinerna). För att finansiera utbytesavtalen framför allt med amerikanska universitet har olika privatpersoner och företag donerat medel. 1995/96 mottog Handelshögskolan sammanlagt donationer till ett värde av elva och en halv miljon kronor och av dessa utgjorde donationer till internationella utbyten, gästprofessur, stipendier mm. en fjärdedel, eller 3 miljoner kronor.⁵⁵ Verksamhetsåret innan donerades tio miljoner till en fond för utbildningsprogram inom ekonomi i Central- och Östeuropa, där de baltiska staterna betonas samt tio miljoner för utbildning i St Petersburg.⁵⁶

De handelsstuderande är väldigt kräsna i sina val av skolor, vilket framgår av tabell A3:1 och tabell A3:2, Appendix 3. Av de tio mest populära ekonomiutbildningarna (sökande per plats) är sju nordamerikanska och den första icke-nordamerikanska ekonomiutbildningen hamnar först på åttonde plats. De tre mest populära skolorna, The Wharton School, Pennsylvania University, Leonard N. Stern School of Business, New York University och Columbia Business School, Columbia University, New York har drygt 20 sökande per plats. Till de mest prestigefyllda universiteten i Nordamerika är antalet platser vanligen få, en eller två, vilket ökar exklusiviteten i dessa utbytesplatser. Vissa av de ekonomiska utbildningarna i Europa är också populära, London School of Economics och Prauge University of Economics toppar med ungefär 12 sökande på en plats, följda av Université Catholique de Louvain i Belgien med ungefär 7 sökande per plats och Wirtschafsuniversität Wien med dryga fem sökande per plats. I absoluta tal är École des Hautes Études Commerciales (HEC) i Paris, Hochschule St Gallen och Universität zu Köln stora, men här finns även många platser, till HEC söker ca 35 studenter per år och här har HHS hela 10 platser. De i särklass minst populära utbildningarna är de två handelshögskolorna i Finland, dit ingen sökte föregående läsår.

Tabell 5. Handelshögskolans utbyten, antal sökande per år och område.

Område:	Antal platser 1997/98	Antal sökande 94/95	Sökande per plats* 95/96	Antal sökande 95/96	Sökande per plats* 96/97	Antal sökande 96/97	Sökande per plats*	Snitt ant. sökande per år	Snitt ant. sök. per plats och år*
Norden	16	40	2,50	26	1,63	17	1,06	29,04	1,82
Övriga Europa	64	213	3,33	275	4,30	216	3,38	234,67	3,67
Nordamerika	27	313	11,60	299	11,07	341	12,63	317,67	11,77
Sydamerika	3	9	3,00	12	4,00	17	5,67	12,67	4,22
Asien och Australien	6	35	5,83	43	7,17	29	4,83	35,67	5,94

* Sökande per plats är beräknat på antal platser för 1997/98, vilket gör att siffrorna är något missvisande eftersom det totala antalet platser var något mindre tidigare år.

Källa: Handelshögskolan i Stockholm, *Student Exchange Program 1997/98 Partneruniversitet*.

Ser vi till studenternas preferenser beträffande val av skolor fördelat på olika geografiska områden, tabell 5, är det tydligt att Nordamerika intar en särställning, där det går drygt tio sökande per plats. Asien och Australien, Europa förutom Norden, och Sydamerika har mellan fyra och sex sökande per plats, medan Norden är det klart minst populära området med knappa

⁵⁴ Handelshögskolan i Stockholm, *CEMS på Handelshögskolan i Stockholm 1997*, pp. 7–8, bilaga 3.

⁵⁵ Stockholm School of Economics, *Annual Report 1995/96*, p. 20.

⁵⁶ Handelshögskolan i Stockholm, *Årsberättelse 1994/95*, p. 23.

två sökande per plats. De ansvariga för studentutbytesprogrammen berättar att totalt sett så är könsfördelning bland de sökande densamma som på Handelshögskolan i helhet, men det finns skillnader mellan vilka länder man söker. De manliga studenterna är överrepresenterade när de gäller sökande till USA, medan de kvinnliga studenterna i större utsträckning föredrar Europa och Australien.

Handelshögskolan har som KI en tradition av studentutbyten. På slutet av 70-talet började studentutbytena bli mer regelbundna även om det inte var frågan om regelrätta utbytesavtal såsom är vanligt idag. Frånsett samarbete med Svenska Handelshögskolan i Helsingfors (som fungerar som en systerskola till Handelshögskolan i Stockholm), började utbytena med universitet och högskolor i USA och Europa och kontakter med Japan etablerades under tidigt 1980-tal. Därefter har samarbete med övriga länder tillkommit under resterande delar av 1980-talet och början av 1990-talet. Senast instiftade är utbytesavtalen med universitet i Östeuropa, ett område vars betydelse snabbt har ökat inom den europeiska ekonomin. Handelshögskolan har även öppnat en filial i Riga, där den första kullen studenter gick ut föregående läsår.

Som på KI har HHS ett väl utarbetat uttagningsförfarande för sina utbytesprogram. Den skillnad som finns är att man på Handels testar språkkunskaperna på de som söker utbyte inom CEMS-programmet och andra utbyten där undervisningsspråket inte är engelska (de studerande förutsätts ha tillräckliga kunskaper i engelska eftersom det är obligatoriskt att läsa fem poäng engelska i grundutbildningen). De kriterier som de sökande bedöms efter är i princip de samma som KIs, dvs. grundkriteriet är att de studerande skall ha klarat av de första två årens kurser (fem terminer för MBA-skolorna) och därefter bedöms betyg, social kompetens, utbildnings- och yrkesmeriter, engagemang utanför undervisningen, etc. För de mest populära utbytesuniversiteten gäller naturligtvis att de studerande har toppbetyg, MBA-skolorna förutsätter även att de sökande har arbetat ett par år. En generell policy på Handelshögskolan är att man inte accepterar "free movers". För att få sina utlandsstudier tillgodoräknade i sin examen från Handels måste studenterna studera utomlands via Handelshögskolans olika utbytesprogram. Anledningen till detta är att man "har bestämt det här på skolan, då har man koll på vad de läser, man vill inte vara för flexibel i vad man skriver över hit till Handels examen, man vill ha lite koll på vad de tar vägen och vad de läser för kurser, det är en slags kvalitetskontroll."⁵⁷ Den som vill läsa utomlands på egen hand nekas emellertid inte detta, men måste då ta ett sabbatsår, vilket uppskattningsvis tio till femton studenter gör varje år (dvs. 3–5% av en årskull).

Förutom studentutbytet är det även vanligt att de studerande söker sig utomlands för feriearbete eller för att skriva examensarbete och här har man stor hjälp av de kontakter som skolan har med olika företag. (För de som läser inom CEMS-programmet för att ta en CEMS-master är praktik utomlands obligatorisk.) Vissa företag ger även stipendier till studenter som skriver examensarbete utomlands. Över huvudtaget spelar näringslivet en betydande roll för finansiering av det internationella utbytet. Exempelvis är flera av utbytesplatserna i USA finansierade genom olika stipendier som har donerats till Handelshögskolan.

Handelshögskolan erbjuder även ett relativt stort utbud kurser på engelska, detta läsår tretton stycken på höstterminen och tjugo på vårterminen. Det finns även ett International Graduate Program helt på engelska som leder till en Master i International Economics and Business. Programmet omfattar tre terminer och kostar 30 000 skr per termin.⁵⁸ Varje år tar man in ungefär tio till femton studenter på programmet.

På frågan hur man uppfattar att Handels hävdar sig i jämförelse med andra svenska ekonomiutbildningar berättar de två anställda på International Student Affair att de är rätt säkra på att Handels ligger bra till med sina dryga 30% om man då bortser från vissa internationella ekonomiprogram där utlandsstudier är obligatoriska. De fortsätter:

Jag tror många studenter är medvetna om att vi har bra skolor... Framför allt tror jag det är vår kräsenhet i vilka skolor vi byter med, att vi har ganska bra kvalitetskontroll på de skolor vi har avtal med... Nu när vi har intervjuat studenter så är det sådana som har nämnt att de valt Handels trots att man inte är garanterat den här

⁵⁷ Intervju med Helena Andersson och Åsa Kjellström, International Student Affair, Handelshögskolan, 970520.

⁵⁸ Stockholm School of Economics, *Educational Programs and Admission*, pp. 5–6.

internationella delen, så har de vetat att utbytesprogrammet är så pass bra, att om man är duktig så kommer man iväg.⁵⁹

Handels är även populärt för svenskar som är bosatta utomlands, ca 10% av de nyantagna hade gått på ett utländskt gymnasium och enligt informanterna händer det varje vecka att gymnasieelever och föräldrar bosatt runt om i världen ringer och frågar om Handels utbildningar.

Slutligen några ord om forskningen. På Handelshögskolan bedrivs den mesta forskningen inom EFI (Ekonomiska Forskningsinstitutet). Kopplat till Handelshögskolan finns en rad andra institut och forskningsorganisationer, där några är direkt orienterad mot andra delar av världen så som The European Institute of Japanese Studies, The Stockholm Institute of East European Economies och Institute of International Business. Varje år bjuds även ett antal gästprofessor in från andra delar av världen, 1995/96 besöktes HHS av professorer från Columbia University, Massachusetts Institute of Technology, University of Western Ontario, University of Michigan och University of Tsukuba, Japan.⁶⁰

Kungliga tekniska högskolan

Kungliga tekniska högskolan, KTH, grundades 1827 och är idag den största av Sveriges sex tekniska högskolor med sina över 12 000 studenter⁶¹ och man svarar för en tredjedel av Sveriges kapacitet av teknisk forskning och ingenjörutbildning på högskolenivå.⁶² De grundutbildningar man erbjuder är arkitektutbildningen, tio stycken civilingenjörutbildningar (datateknik, elektroteknik, farkostteknik, industriell ekonomi, kemiteknik, lantmäteri, maskinteknik, materialteknik, teknisk fysik och väg- och vattenteknik) samt sex stycken ingenjörutbildningar. Man samarbetar även med en rad mindre regionala högskolor, som Mälardalens högskola och Högskolan i Falun/Borlänge, där studenterna läser de första åren för att sedan flyttas över till KTH för de sista två åren. KTH har idag 37 olika institutioner och fem olika delfakulteter. MMT (Maskin- och materialteknik) är den största med 2 317 helårsstudenter inom civilingenjörutbildning 1994/95. Därefter kommer EIT (Elektroteknik och informationsteknologi) med 1 800 helårsstudenter, ALV (Arkitekt, lantmäteri och väg- och vattenbyggnad) med 1 505 helårsstudenter, KKT (Kemi och kemiteknik) med 639 helårsstudenter och TFY (Teknisk fysik) vilka har 609 helårsstudenter.⁶³ Den ekonomiska fördelningen av intäkterna mellan delfakulteterna följer i princip storleken bestämd utifrån antalet studerande med det undantaget att den delfakultet som får den största andelen är Elektroteknik och informationsteknik.⁶⁴ Den egentliga makten ligger dock ej hos delfakulteterna utan på institutionsnivå, där prefekterna lyder direkt under rektor.⁶⁵

Som på Karolinska institutet kan forskningen sägas vara det primära området på KTH. Följande information ges på KTHs hemsida:

Utbildningen och forskningen är i världsklass och täcker ett brett område — från naturvetenskap till alla grenar inom tekniken och omfattar även arkitektur, industriell ekonomi, samhällsplanering, arbetsvetenskap och miljöteknik. Förutom forskningen vid institutionerna finns 16 nationella kompetenscentra förlagda till KTH och högskolan är part i ytterligare tre nationella centra, de strategiska forskningsstiftelserna finansierar 13 forskningsprogram/forskarškolor.⁶⁶

KTH har även den största volymen forskningsårsverken inom teknologi bland de teknologiska fakulteterna, se tabell A3:3, Appendix 3. Ett annat exempel på KTHs dominerande position är att

⁵⁹ Intervju med Helena Andersson och Åsa Kjellström, International Student Affair, Handelshögskolan, 970520.

⁶⁰ Stockholm School of Economics, *Annual Report 1995/96*, pp. 10–11, 15.

⁶¹ Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 114.

⁶² Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*, p. 4.

⁶³ Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1994/95*, p. 8.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 30.

⁶⁵ Intervju med Åsa Nilsson, koordinator på Externa relationer, Kungliga tekniska högskolan, 970516.

⁶⁶ Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*, p. 4.

10 av NUTEKs totalt 28 kompetenscentra (samarbetscentra mellan högskolor och näringsliv) finns placerade på KTH.⁶⁷

Det internationella arbetet är organiserat på så sätt att det finns en internationell enhet, Externa relationer, bestående av tio personer med ansvar för internationaliseringen av grundutbildningen, EUs forskningsprogram, Sveriges satsning på de baltiska staterna, östeuropasatsningar, samt även delar av samarbetet med näringslivet. Externa relationer är en serviceenhet och har ingen beslutanderätt. En stor del av det internationella arbetet sker ute på institutionerna och delfakulteterna. Varje delfakultet har anställd personal som har ansvar för det studentutbytet. De större delfakulteterna, Maskin- och materialteknik och Elektroteknik och informationsteknik har två personer som arbetar med studentutbytet.

Den ansvariga för studentutbytet på Externa relationer menar att KTH är en väldigt internationell högskola med ett stort studentutbyte och en väldigt internationell miljö. På vissa institutioner är det dagliga språket engelska, det finns många utländska forskare och all publikation sker på engelska. I princip all litteratur på grundutbildningen är på engelska, men däremot ges alla kurser på svenska. De utländska studenter som kommer till KTH bereds möjlighet att studera svenska en månad innan studierna på KTH börjar.⁶⁸ Man har även inlett satsningar på internationellt orienterade magisterprogram på engelska, där även svenska studenter kan delta. I dagsläget finns tre program men fler beräknas inrättas.⁶⁹

Läsåret 1995/96 skickade KTH ut 357 studenter för studier och examensarbete utomlands, vilket innebär att man skickade ut 23% av sina civilingenjörsstudenter och arkitektstudenter, vilket var en ökning med 8 procentenheter från läsåret 1994/5.⁷⁰ Den officiella statistiken beräknas endast på de längre utbildningarna och om de kortare ingenjörsutbildningarna inkluderas sjunker siffran till 16%. Man tog emot 330 studenter, dvs. nästan lika många som man skickade ut. Däremot finns det klara skillnader mellan länderna och större geografiska områden beträffande kvoten mellan utresande och inkommande, vilket framgår av tabell A3:3, Appendix 3. Totalt sett så skickar man nästan ut lika många studenter till väst- och sydeuropeiska länder som man tar emot, men till Storbritannien skickar man 37 stycken och tar endast emot 13, och Spanien skickar dubbelt så många studenter till KTH som man tar emot och motsvarande siffror för Italien är 4 ut och 24 in. Det finns vidare ett kraftigt överskott i balansen med USA, man skickar 76 studenter, men tar endast emot 18, medan det omvända gäller för Östeuropa dit man endast skickade en student men tog emot 66 stycken. Som framgår av tabellen finns det även skillnader mellan de olika utbildningarna på KTH. Den största andelen, 44% av de studerande, finner vi på arkitektutbildningen, följd av Väg- och vattenteknik med 37% och Materialteknik. De som har den minsta andelen är ingenjörsutbildningarna med en procent, och bland civilingenjörsutbildningarna har industriell ekonomi den lägsta andelen, 5%, och elteknik har 8% och datateknik 10%. Samordnaren för studentutbytet på Externa relationer menade att en viss del av skillnaderna kan förklaras utifrån situationen på arbetsmarknaden. För en nyutexaminerad arkitekt är det tämligen svårt att få ett arbete inom sitt område, medan det omvända gäller för civilingenjörer i data- och elteknik.⁷¹

I likhet med Karolinska institutet och Handelshögskolan har KTH en historia av internationella utbyten och kontakter. Exempelvis fanns det på delfakulteten för Maskin- och materialteknik utbyten etablerade på 70-talet. Ofta har utbytena vuxit fram ur forskarkontakter för att sedan ha formaliserats i avtal, men det finns fortfarande ett mått kvar av den gamla tidens anda — när ett kontrakt med ett universitet i Australien gick ut glömde man att förnya det, men utbytet har fortsatt ändå som om ingenting hade hänt. Studentutbytet har nu blivit så pass etablerat att den ansvariga för internationaliseringen på delfakulteten talar om att internationaliseringen har gått in i fas två. Det handlar nu om att få igång ett större utbyte av lärare. För att stimulera detta planeras nu en omfattande studieresa för lärarna på delfakulteten

⁶⁷ Ibid., pp. 27–28.

⁶⁸ Intervju med Åsa Nilsson, koordinator på Externa relationer, Kungliga tekniska högskolan, 970516.

⁶⁹ Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*, p. 9.

⁷⁰ Ibid., p. 15.

⁷¹ Intervju med Åsa Nilsson, koordinator på Externa relationer, Kungliga tekniska högskolan, 970516.

till tre europeiska universitet. Tanken är att kontakter skall etableras och att lärarna skall få sig nya pedagogiska metoder till livs. En annan aspekt av fas två är att etablera kontakter med nya länder och här satsar man på Chile, Uruguay och Sydafrika, samt eventuellt någon högskola i Asien. För att etablera nya kontakter har man stor nytta av såväl forskare som tidigare studenter. En studieresa till Chile kom till stånd mycket på grund av att en chilensare som läste på KTH under 70-talet numer är verksam där. Ett annat område man satsar på är att ordna gemensamma kurser över Internet och här bedriver man nu ett samarbete med Stanford i USA.⁷²

För ett yngre ämne som datateknik kan man inte bygga vidare på en tradition av forskning och omfattande forskningskontakter, men studentutbytet har ändå vuxit sig starkt och det finns ett stort intresse för att studera utomlands. Ett problem för de ansvariga är emellertid att hitta lämpliga universitet att byta med. Ofta håller de utländska universiteten och högskolorna betydligt lägre standard än KTH och de ansvariga är väldigt måna om att hitta utbytespartners som håller "KTH-standard" som man uttrycker det. För att få riktigt bra utbytesuniversitet händer det att delfakulteten går in och betalar avgifterna för de studerande, vilket exempelvis är fallet med utbytesprogrammet med Stanford där man har två platser. I likhet med de handelsstuderande är de blivande civilingenjörerna mycket kräsna i sina val av utbytesskolor. De mest prestigefyllda universiteten i USA och Europa som Stanford i Kalifornien och École National Supérieure des Télécommunications i Paris, är de mest populära universiteten att söka. Konkurrensen är därför mycket hård och här spelar ofta betygen en stor roll vid uttagningen, även om man kan tänka sig att skicka en studerande med 4,8 istället för en med 5,0 om den tidigare är mer lämpad socialt sett.⁷³

KTH ingår i en rad olika utbytesprogram. Man deltar i Erasmus, Nordplus, Cesaer, Ecata, Tempus, Sefi och två mer exklusiva program, CLUSTER och TIME. CLUSTER (Consortium Link between Universities of Science and Technology for Education and Research) definieras som "a network based on excellence in education, research, continuing education and know-how transfer."⁷⁴ Nätverket startades 1990 och består idag av elva olika tekniska högskolor i Europa, som bedriver högkvalitativ vetenskap och är erkända världen runt. Exempelvis ingår Imperial College of Science, Technology and Medicine i London och Technische Hochschule Darmstadt. President för CLUSTER är KTHs rektor Janne Carlsson. CLUSTER är organiserat i tio olika institutioner som täcker olika områden inom teknologi och naturvetenskap och består av olika centra och institutioner på de olika universiteten och högskolorna. Dessa ämnesinstitutioner arrangerar sedan utbytesprogram och intensivkurser samt utvecklar läroplaner. Det finns även olika arbetsgrupper som arrangerar diskussioner och tillfälliga samarbeten kring olika gemensamma intressen.⁷⁵ TIME (Top Industrial Managers for Europe) är ett större nätverk bestående av "30 kända tekniska högskolor i Europa".⁷⁶ Tanken med utbytesprogrammet är att de studerande skall få en examen från två olika högskolor och på så sätt få en bredare kompetens, såväl fackmässigt som kulturellt och språkligt. KTH är den enda tekniska högskolan i Norden som ingår i nätverket.⁷⁷ Beträffande studentutbyte bör även nämnas att man på KTH helst ser att de som skall studera utomlands tillbringar ett år vid ett utländskt universitet eftersom man anser att det krävs för att man skall kunna tillgodogöra sig ett främmande språk, ett nytt utbildningssystem och en annorlunda kultur.

Ser vi till utbytet på forskarstuderandenivå råder här en stor obalans mellan inkommande och utgående forskarstudenter. Medan man läsåret 1995/96 tog emot 164 utländska forskarstudenter (1994/95: 132) skickade man bar iväg 28 stycken egna doktorander utomlands, vilket var en minskning med 27 stycken från 1994/95. De inkommande doktoranderna kommer ofta från

⁷² Intervju med Eva Engström, ansvarig för internationaliseringen på delfakulteten för Maskin- och materialteknik, 970516.

⁷³ Intervju med Ingeborg Löfgren och Ann-Charlotte Kohut, ansvariga för internationaliseringen på delfakulteten för Elektroteknik och informationsteknik, 970513.

⁷⁴ <http://www.admin.kth.se/CA/extrel/edu/cluster.html>, 970521.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Kungliga tekniska högskolan, *Att studera utomlands*, p. 7.

⁷⁷ Ibid., p. 7.

europiska länder medan KTH-doktoranderna främst väljer att studera och forska i USA.⁷⁸ På forskarsidan är den internationella orientering dominerande, åtminstone ifall vi studerar var forskarna publicerar sina resultat, se tabell 6.

Tabell 6. Konferensbidrag och publicerat material, KTH, 1994/95 och 1995/96.

	Nationella		Internationella	
	94/95	95/96	94/95	95/96
Konferensbidrag:	295	369	1 360	1 331
Publicerat material:				
1) Antal artiklar i tidskrifter med refereesystem	55	90	1 382	1 350
2) Antal övriga publikationer	471	504	442	417

Källa: Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*, p. 26.

Som framgår av tabellen utgör med undantag av övriga publikationer den internationella arenan den i särklass viktigaste för KTHs forskare. Samtliga av de 201 avhandlingar som lades fram 1995/96 (18 mån) hade en engelsk titel och är troligen även författade på engelska.⁷⁹ För att främja samarbete med internationellt ledande universitet fick KTH 1994 9 Mkr för specifika satsningar. Avtal tecknades med Stanford University, Yale University och Brown University i USA samt med Institut Nationale de Polytechnique i Grenoble (INPG), Frankrike. KTH satsar även stort på EUs forskningsprogram och har tecknat 83 kontrakt inom fjärde ramprogrammets industriorienterade del samt koordinerar 15 av dessa. För att öka möjligheterna till EU-finansiering har man under våren 1997 genomfört en projektledarutbildning. Vidare har man fått medel från utbildningsdepartementet för att utvidga samarbetet med Östeuropa och under 1995/96 har 35 forskarstipendiater vistas vid KTH.⁸⁰

Till skillnad från Karolinska institutet så finns inget direkt utarbetat måldokument för det internationella arbetet. Däremot finns ett antal generella mål uppsatta för KTH och några mer specifika mål beträffande det internationella arbetet. Det första generella målet lyder enligt följande:

KTH skall vara ett av de främsta tekniska universiteten i världen och det främsta utbildnings- och forskningscentret i Sverige inom våra verksamhetsområden.⁸¹

För det internationella arbetet gäller att minst 20% av studenterna skall ha studerat minst en termin utomlands och motsvarande antal studenter skall ha vistats vid KTH. Ett mål som är uppnått idag om man räknar bort ingenjörsutbildningarna. Man skall vidare öka de internationella kontakterna med de bästa universiteten och högskolorna i världen. För forskningen gäller att man skall upprätta internationellt attraktiva FoU-centra, att man skall publicera sig i internationella tidskrifter och rapportserier, att alla forskarstudenter skall delta och presentera resultat på internationella konferenser och att minst 30% av forskarstudenterna skall tillbringa tre månader utomlands.⁸² Nytt för 1995/96 är att KTH skall delta i alla industrirelaterade EU-program.⁸³

⁷⁸ En förklaring till det låga antalet utresande doktorander är att de svenska doktoranderna ofta är äldre än sina utländska kollegor och har bildat familj och att det därför finns såväl finansiella som privata skäl för att inte studera utomlands. Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*, p. 24.

⁷⁹ Ibid., pp. 55–57.

⁸⁰ Ibid., pp. 26, 28.

⁸¹ Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1994/95*, p. 4.

⁸² Ibid., p. 16.

⁸³ Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*, p. 20.

Stockholms universitet

Stockholms universitet utgör med sina närmare 31 000 studenter det i särklass största högre lärosätet i Stockholm.⁸⁴ Stockholms universitetets historia går tillbaka till 1878 då Stockholms högskola grundades. Historikern Per Thullberg beskriver tillblivandet enligt följande:

I Stockholm var det många som tyckte att de gamla statsuniversiteten i Uppsala och Lund inte var tillräckligt framtidsinriktade. Universiteten sysslade för mycket med de traditionella ämnena inom teologi och humaniora. De var uppbyggda av utbildningen av präster och lärare medan alltför litet utrymme gavs åt den förutsättningslösa naturvetenskapliga forskningen. Så föddes tanken på att skapa ett nytt lärosäte, i Stockholm, landets huvudstad. Förebilder fanns i England och Frankrike. I dessa båda länder — som för övrigt uppfattades som de ledande industrinationerna — hade organisationer bildats för att främja en av kortsiktiga statsintressen oberoende förutsättningslös forskning, Royal Institute of Great Britain respektive Collège de France.⁸⁵

Historieskrivningen berättar vidare att högskolan fick examensrätt 1904 och då gällde denna även juridisk och humanistiska ämnen. År 1907 bildades den juridiska fakulteten och 1920 den humanistiska, vilken sedan 1964 även resulterade i en samhällsvetenskaplig fakultet. År 1960 fick Stockholms högskola universitetsstatus. Per Thullberg konstaterar att Stockholms universitet trots att dess organisation alltmer kommit att likna de traditionella universiteten i Uppsala och Lund ändå har behållit den nära kontakten med näringsliv och samhället utanför den akademiska världen.⁸⁶

Stockholms högskola var till en början beläget i Vasastaden i kvarteren runt Observatorielunden. I och med studentexpansionen på 1960-talet blev lokalbristen akut och ett nytt universitet byggdes vid Frescati strax norr om centrala Stockholm. Arkitekter som David Helldén och senare Ralf Erskine har där förverkligat ett campusområde enligt amerikansk modell som förutom föreläsningssalar, lokaler för institutionerna, bibliotek även rymmer pubar, restauranger, en stor idrottsanläggning, mm. Området är fortfarande under utbyggnad, de senaste tillskotten är en stor aula, Aula Magna med plats för 1 200 samt ett nytt hus för kulturgeografi, naturgeografi och geologi, Geovetenskapens hus.⁸⁷

Som universitet skiljer sig Stockholms universitet från Uppsala universitet och Lunds universitet i den bemärkelsen att man endast har fyra fakulteter, humanistisk, samhällsvetenskaplig, juridisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet. De största fakulteterna sett till antalet helårsstudenter är den samhällsvetenskapliga (ca 9 500 studenter) och den humanistiska (ca 7 300 studenter), följd av den juridiska med dryga 2 500 studenter och den matematiska- naturvetenskapliga med drygt 2 000.⁸⁸ Sammanlagt finns det ett 80-tal institutioner som varierar stort i storlek, där den juridiska institutionen och den företagsekonomiska institutionen är de största. Vidare finns ca 25 utbildningsprogram och universitetet erbjuder ungefär 800 kurser.⁸⁹

Beträffande internationalisering så finns det på Stockholms universitet en internationell enhet, Enheten för internationella frågor och näringslivskontakter, med åtta anställda. Enheten ansvarar för att koordinera utbytesavtal som Erasmus, Nordplus och universitetets centrala bilaterala avtal samt att bistå forskare med hjälp att söka medel från EUs forskningsprogram. Det internationella arbetet är till stor del decentraliserat och det mesta sker på institutionsnivå, vilket gör att den centrala enheten inte har ett övergripande ansvar utan snarare fungerar som en serviceenhet. Det har tidigare gjorts försök att lägga fast mer generella riktlinjer för universitetets internationella arbete men detta misslyckades p.g.a. att institutionerna såg detta som ett intrång i deras suveränitet. Det finns visserligen generella målsättningar för Stockholms universitet där det slås

⁸⁴ Samtliga registrerade individer läsåret 1995/96, Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 114.

⁸⁵ <http://www.su.se/Allman/Historia/971217>.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ <http://www.su.se/Allman/Campus/971217>.

⁸⁸ Stockholms universitet, *Årsredovisning Stockholms universitet 1995-96*, p. 9.

⁸⁹ Ibid., p. 7.

fast att Stockholmsuniversitet skall vara ”ett universitet med intensivt internationellt utbyte” och att universitetet skall ”bidra till att antalet artiklar av svenska forskare publicerade i internationella vetenskapliga tidskrifter ökar samt vidga det internationella forskningssamarbetet”⁹⁰ men det står institutionerna fritt att upprätta mer specifika mål för sin verksamhet. Problemet från den centrala enhetens sida är att man har en bristfällig kontroll över den totala verksamheten och att det är svårt att framställa tillförlitlig totalstatistik över utbyten, etc.⁹¹

De internationella studentutbytena har ökat i antal. Utresande studenter inom Nordplus har ökat från 35 studenter år 1993/94 till 70 studenter år 1995/96. De inkommande studenterna har ökat från 41 till 95 studenter.⁹² Erasmusprogrammet har expanderat från 30 ICP (Interuniversity Cooperation Programme) och 130 utresande studenter 1992/93⁹³ till 67 ICP (varav två är på central nivå, dvs. omfattar samtliga institutioner på Stockholms universitet) och 268 utresande studenter år 1995/96 och antalet inkommande studenter har under samma period stigit från 80 till 224 studenter. Fortfarande är det således inom Erasmusprogrammet fler studenter som åker ut än det är som kommer in till Stockholms universitet, men det har blivit en bättre balans med åren. En förklaring till den förbättrade balansen är att antalet kurser som ges på engelska har ökat markant de senaste åren och idag erbjuds närmare 200 kurser på engelska.⁹⁴ Det finns stora skillnader mellan institutionerna i graden av aktivitet inom Erasmus. De största institutionerna har de största andelarna inkommande och utresande studenter, den företagsekonomiska och den juridiska svarade för 22 respektive 15% av de utresande studenterna och 17 respektive 32% av de inkommande år 1995/96. Den nationalekonomiska institutionen som är betydligt mindre än den företagsekonomiska institutionen och den juridiska har även den relativt stora andelar utbytesstudenter i båda riktningar, 9% av de inkommande och 8% av de utresande. De flesta institutionerna skickar ut och tar emot under 10 studenter vilket utgör under 5% av det totala utbytet. För att kunna jämföra dessa siffror behöver naturligtvis hänsyn tas till storleken på institutionernas studentpopulation, men eftersom det handlar om så få utresande och inkommande studenter och att det är svårt att finna en relevant princip för hur andelen utbytesstudenter skall beräknas i relation till antalet studenter (man bör tillämpa olika principer för programstuderande och kursstuderande, de senare kan oftast inte åka förrän på C och D-nivåerna, och institutionerna ofta tillhandahåller både kurser och program) blir det är det i princip omöjligt att få fram jämförbara tal som är statistiskt tillförlitliga. Generellt gäller att den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten har ett betydligt mindre omfattande utbyte än de övriga fakulteterna.⁹⁵

I förhållande till både Erasmus och Nordplus svarar de centrala bilaterala avtalen för en betydligt mindre andel av de inkommande och utresande studenterna. Stockholms universitet hade hösten 1996 centrala bilaterala avtal med 19 utländska universitet, fyra japanska, tre australiska, tre brasilianska, två ryska (Moscow University och St Petersburg University), två i USA (New York University och Oklahoma University), ett tyskt (Humbolt Universität zu Berlin) och ett vardera i Kanada, Taiwan, Korea och Egypten. Det är endast ett fåtal platser per universitet, exempelvis har man två platser på New York University och konkurrensen om de mer populära universiteterna är mycket stor i och med att alla studenter på Stockholms universitet som uppfyller behörighetskraven kan söka platserna.

Stockholms universitet ämnar skapa en tydligare profil med ett utbyggt system av Europainriktade kurser så som Den europeiska unionens idé och historia, Den europeiska

⁹⁰ Stockholms universitet, *Årsredovisning Stockholms universitet 1994-95*, p. 8.

⁹¹ Intervju med Ulla Ljungmarker 970520. Det finns statistik tillgänglig för inkommande och utresande studenter inom de olika utbytesavtalen Erasmus, Nordplus och de centrala bilaterala avtalen, men ej för institutionernas egna bilaterala avtal samt för ”free movers” och dessutom har den centrala avdelningen inte heltäckande kännedom om alla internationella forskarutbyten och kontakter på institutionsnivå.

⁹² Stockholms universitet, *Årsredovisning Stockholms universitet 1995-96*, pp. 23-24.

⁹³ Opublicerad statistik från Enheten för internationella frågor och näringslivskontakter.

⁹⁴ Stockholm University, *Courses offered in English available for students within Erasmus and other exchange programmes 1997/98*.

⁹⁵ Stockholms universitets European Policy Statement i ansökan till Socrates.

rättsordningen och Europeiska miljöproblem samt kurser i EU-språk främst riktade till studenter som planerar att studera utomlands i EU-länder. Man är idag det enda universitet i Sverige som kan erbjuda kurser i samtliga EU-språk.⁹⁶

På forskningssidan så har Stockholms universitet ökat sin aktivitet i EUs ramprogram och deltog inom det fjärde ramprogrammet i ett drygt 40-tal forskningsprojekt där den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten svara för den absoluta merparten, endast fem projekt sorterar under andra fakulteter. Det dominerande området är Miljö och klimat som svarar för 19 projekt och Havsforskning och marina teknologier med sju projekt. Anledningen till att den humanistiska fakulteten inte medverkar i ett enda projekt måste förstås utifrån syftet med EUs ramprogram nämligen att stödja tillämpningsbar forskning som kan användas för att stärka EU ländernas ekonomi och industriella utveckling.⁹⁷

Företagsekonomiska institutionen

Företagsekonomi är ett relativt ungt universitetsämne, 1953 blev det ett akademiskt ämne vid Uppsala universitet och i slutet av 1950-talet grundades den företagsekonomiska institutionen i Stockholm som en filial till Handelshögskolan. I slutet av 1960-talet expanderade ämnet snabbt och blev då en egen institution vid Stockholms universitet.⁹⁸ Institutionen är idag den näst största institutionen på Stockholms universitet med 5 500 studenter.⁹⁹ Man ansvarar för ekonomiskt program med 11 inriktningar varav en, International Business Academy, är inriktad på internationell ekonomi. Inriktningen är en av de mest populära och man tar endast in 20 studenter efter speciella urvalskriterier. En tanke är att integrera utbytesstudenter vid institutionen för att på så sätt skapa en internationellt präglad undervisningsgrupp där deltagarna kan bidra med olika nationella erfarenheter. All undervisning sker på engelska och studenterna skall skriva sina examensarbeten på främmande språk. Det är obligatoriskt att studera utomlands inom ramen för inriktningen och ”på de utländska universiteten är IBAs studenter ett slags ambassadörer. De förmedlar kunskap om svenskt företagande och svensk kultur till sina lärare och studiekamrater. På liknande sätt för de med sig hem kunskaper om främmande miljöer.”¹⁰⁰ Vidare så erbjuder institutionen 12 kurser på engelska, flera med fokus på internationell ekonomi så som International Economics, International Management och International Business.¹⁰¹

Enligt den ansvariga för det internationella studentutbytet på grundutbildningsnivå var den företagsekonomiska institutionen en av de första som började med internationella utbyten vid Stockholms universitet. Man etablerade ett nätverk med europeiska universitet, Frescatinätverket, som sedan fick finansiering från EU. Idag har man många avtal inom Erasmus och Nordplus samt en rad egna bilaterala avtal. Sammanlagt skickar man ut mellan 60–80 studenter per år och tar emot ungefär lika många.¹⁰² Att studera i Australien och i USA är mest populärt. Det är emellertid inte lika lätt att få studenter i USA och engelskspråkiga länder att studera i Sverige:

Ja, i USA t.ex. har de problem med att skicka studenterna hit. Jag vet inte om det kan bero på om marknadsföringen av Sverige inte är så bra, eller att studenterna är för unga, eller att de inte är vana med att åka

⁹⁶ Stockholms universitets European Policy Statement i ansökan till Socrates.

⁹⁷ Samtliga FoU-program inom EUs fjärde ramprogram i storleksordning: Energiforskning (2 221 MECU), Informationsteknologi (1 911), Industri- och materialteknologier (1 623), Telematik (843), Kommunikationsteknologi (630), Jordbruk och fiske (607), Bioteknologi (552), Miljö och klimat (532), Biomedicin och hälsa (336), Transportforskning (240), Marina vetenskaper och teknologier (228), Standardisering, mätning, provning (167), Socio-ekonomisk forskning (102). Rådet för forsknings- och utvecklingssamarbete mellan Sverige och EU, *EUs fjärde ramprogram för FoU*, EU/FoU-tryck nr 43, juni 1995.

⁹⁸ <http://www.fek.su.se/inst/fekinfo.html> 971217.

⁹⁹ Stockholms universitet, *Stockholms universitets verksamhetsberättelse 1995/96*, p. 13.

¹⁰⁰ Företagsekonomiska institutionen, *Presentation av inriktningen International Business Academy på ekonomiprogrammet vid Stockholms universitet*.

¹⁰¹ Stockholm University, *Courses offered in English available for students within Erasmus and other exchange programmes 1997/98*, pp. 22–24.

¹⁰² Se tabell A3:4, Appendix 3, för en lista på utbytesuniversitet.

hemifrån så långt, till en annan kontinent. Det kanske är en blandning av olika saker. Jag antar att de inte är lika vana vid att resa ensamma som våra studenter är... [Fråga: Finns det andra länder som har problem att skicka studenter?] England kanske, eller engelsktalande länder som Skottland och England. Ibland tycker de att det är för dyrt att komma hit, i och med att de är beroende av sina föräldrar för att finansiera de här sakerna... Det är inte alla gånger vi får studenter från Skottland eller England.¹⁰³

Ett annat problem beträffande det internationella arbetet är att det är ett resurskrävande projekt utifrån flera aspekter:

[...] jag tror att det är pengar som talar ett klart språk. Det brukar alltid hänga på det. För att internationalisering kostar pengar, det är inte alla gånger det ger ett resultat som du kan mäta i pengar efteråt. Just nu pratar alla i termer om resultat, vad har man åstadkommit, vilka summor har du tagit in i företaget? När det gäller internationalisering så måste du satsa väldigt mycket i tid och pengar och mänskliga resurser men det är inte alla gånger du får pengarna tillbaka utan man får andra saker som kan mätas i tid, i lång tid. Det tar tid och det kräver mycket. Man måste vara beredd att satsa, det måste få kosta tycker jag, när vi har våra möten utomlands och ser hur andra länder och institutioner satsar på det här sakerna då undrar man, då ser man att de är amatörer, amatörer på det sättet att vi gör ett väldigt bra jobb med väldigt få resurser.¹⁰⁴

Ämnet ekonomi har blivit alltmer internationellt med åren. Alltmer betraktas den svenska företagsekonomi i ett globalt perspektiv och det ökade antalet utländska utbytesstudenter har gjort att undervisningen har blivit mer internationell i bemärkelsen att dessa studenter bidrager med olika nationella erfarenheter. Enligt den ansvariga för det internationella arbetet höjer de utländska studenterna kvaliteten på undervisningen: "[...] genom att ha studenter från andra länder får lärarna en kick, så att de hela tiden försöker förbättra föreläsningar [...]" och hon fortsätter och konstaterar att "det är bra PR för vår institution, att studenterna berättar om oss. Det är den bästa PR vi kan få. Man vinner mycket på det, visst är det mer krävande än när du förbereder dina föreläsningar på ditt eget språk, men det man får är väldigt mycket, för studenterna aktivt deltar i de här föreläsningarna, det är inte bara stillasittande tystnad, utan de frågar och ställer krav och ger mycket också."¹⁰⁵

Nationalekonomiska institutionen

Den nationalekonomiska institutionen är med sina 1 800 studenter den fjärde största institutionen på Stockholms universitet och den mindre av de två ekonomiska institutionerna.¹⁰⁶ Även om ansvaret för ekonomiprogrammet är förlagt till den företagsekonomiska institutionen så är det obligatoriskt för de studerande att läsa ett visst antal poäng nationalekonomi. Ämnet ingår även i en del andra program samt kan läsas som fristående kurs.

Som den företagsekonomiska institutionen var den nationalekonomiska institutionen relativt tidigt ute med internationella samarbeten (man inledde 1989 ett samarbete med Kiels universitet och fick genom denna kontakt sedan ingå i ett Erasmusnätverk koordinerat från Kiel). Idag erbjuder man 17 kurser på engelska inom grundutbildningen (varav endast tre har ordet "international" i titeln) och på forskarutbildningsnivån ges kurserna på engelska om någon av deltagarna inte behärskar svenska. Man ingår i två Erasmusnätverk och har inom ramen för dessa utbyten med universitet i Glasgow, Rotterdam, Gent, Lille, Poitiers, Aix-Marseille, Paris I, Zaragoza, Lissabon, Coimbra, Ancona, Münster, Kiel, Bergen, Trondheim, Helsingfors. Vidare har man bilaterala avtal med Paris II, Berlin/Humbolt och London/Guildhall. År 1995/96 tog man emot 25 utländska studenter och ungefär lika många svenska studenter studerade utomlands inom ramen för institutionens utbytesavtal.¹⁰⁷ En generell trend är att intresset bland de svenska studenterna för att åka utomlands har svalnat något medan de utländska studenterna har fått upp

¹⁰³ Intervju med Angélica Montero-Yáñez, ansvarig för studentutbytet på den företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, 970513.

¹⁰⁴ Intervju med Angélica Montero-Yáñez, 970513.

¹⁰⁵ Intervju med Angélica Montero-Yáñez, 970513.

¹⁰⁶ Stockholms universitet, *Stockholms universitets verksamhetsberättelse 1995/96*, p. 13.

¹⁰⁷ <http://www.ne.su.se/undgrad.htm> 970510.

ögonen för att läsa nationalekonomi vid Stockholms universitet. Framför allt tyskar är intresserade av att läsa i Stockholm och många av dem stannar kvar efter att deras utbytesperiod har tagit slut, vilket den ansvariga för det internationella arbetet menar beror på att det tyska akademiska systemet med stora muntliga och skriftliga examina i slutet av utbildningen ej uppskattas av studenterna. För de svenska studenterna är de engelsktalande länderna mest intressanta att studera i men även Rotterdam är populärt p.g.a. att man har så pass många kurser på engelska. Däremot är väldigt svårt att få studenterna intresserade för att studera i Spanien, Portugal och Italien, det krävs nästan att de har släkt i landet eller har ett mycket specifik intresse för något av dessa länder för att någon skall vara intresserad av att åka dit. Till skillnad från den företagsekonomiska institutionen så har man inga utbytesavtal med universitet utanför Europa — här är studenterna hänvisade till universitetets centrala avtal eller till egna initiativ.

Det finns inga specifika målsättningar för det internationella arbetet utan man ansluter sig till de generella mål som finns uppsatta för fakulteten och universitetet, dvs. att tio procent av de studerande ska tillbringa en period under sina studier utomlands. För tillfället har man en person som arbetar med internationella frågor på grundutbildningsnivå. På forskarnivå är det internationella ett naturligt inslag, vilket framgår av följande citat:

[...] ämnet nationalekonomi är ju väldigt internationellt, alla våra forskare publiceras i utländska tidskrifter och så vidare, och ganska standardmässigt så spenderar våra doktorander en period vid utländska universitet. Det har skött sig väldigt mycket av sig självt. Sen är ju våra forskare involverade i olika internationella projekt, det kan ju vara i princip vad som helst, Lennart Erixson sitter i en nordisk grupp av ekonomer som jobbar kring frågor om det finns någon skandinavisk modell, hur utvecklingen i de nordiska länderna ekonomierna har varit och så, med jämförande studier över åren och Peter Bohm är med i forskningsgrupp som jobbar med globala miljöfrågor, som omfattar nationalekonomer från hela världen och så. Vi tar hit gästforskare. Vi utdelar resestipendier till doktorander som ska resa till utländska konferenser för att presentera *papers*. Man kan säga att vi har en sorts högre seminarium en gång i veckan, per termin så blir det 15, hälften av dem minst är hållna av utländska forskare.¹⁰⁸

Forskningens internationella karaktär manifesteras även i det faktum att samtliga av de 38 doktorsavhandlingar som har lagts fram vid institutionen 1985-96 har titlar på engelska och torde således vara skrivna på engelska.¹⁰⁹

Juridiska institutionen

Den juridiska institutionen är den största institutionen bland Stockholms universitets institutioner och har ca 5 700 studenter.¹¹⁰ Man är även den största juridiska institutionen i landet. Merparten av de studerande läser inom juristprogrammet men institutionen ger även kortare kurser inom juridik, framför allt den s.k. jöken, juridisk översikt kurs. Den juridiska institutionen är den enda institution som även utgör en egen fakultet. Storleken på institution gör att man i princip ockuperar ett helt hus av de södra husen och dessutom har man ett kårhus, Juristernas hus, där det finns restaurang, pub och bibliotek.

Juridiken är ett av de ämnen som kanske tydligast påverkats av internationaliseringen — från att ha varit ett mer eller mindre nationellt orienterat ämne har internationell rätt och EU-rätt fått en allt större betydelse för utbildningen och alltmer litteratur är utländsk. Inte bara utbildningen har förändrats, för de nyexaminerade juristerna finns nu en allt större internationell arbetsmarknad att konkurrera på, där det svenska inträdet i EU naturligtvis spelat en avgörande roll, men där även globaliseringen av ekonomin bör ses som en bidragande orsak. Den ansvariga för internationaliseringen av grundutbildningen på den juridiska institutionen menar att allt fler söker sig ut mot en internationell arbetsmarknad. Den ökade internationaliseringen av utbildningen manifesteras i att man har ett av de mest omfattande studentutbytena på Stockholms universitet, den juridiska fakulteten dominerar klart över de övriga med 10–15% av de

¹⁰⁸ Intervju med Jana Hejzlar, ansvarig för internationellt arbete vid den nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet, 970513.

¹⁰⁹ Department of Economics, Stockholm University, *Current Research 1995/96*, pp. 26-30.

¹¹⁰ Stockholms universitet, *Stockholms universitets verksamhetsberättelse 1995/96*, p. 13.

studerande som studerar utomlands och det talas i universitetets Socratesansökan om att man inom fakulteten har mättat behovet av utbytesstudier. Beträffande studentströmmarna följer dessa den generella trenden för svenska institutioner, dvs. de svenska studenterna prefererar engelsktalande länder, vars studenter i sin tur inte är så intresserade av att studera i Sverige, och de svenska studenterna är mindre intresserade av att studera i Sydeuropa, vilket till viss mån bekräftas av den översikt över institutionens utbytesavtal inom Erasmus, tabell A3:5 som återfinns i Appendix 3. Institutionen har endast utbyten med europeiska universitet men många av de studerande är intresserade av att studera i USA. Detta får studenterna i så fall ordna själva men institutionen ställer upp med att ordna rekommendationsbrev och andra mindre saker.¹¹¹

En annan indikator på det internationellas ökade betydelse är det ökade utbudet av kurser på engelska — läsåret 1997/98 erbjuds 17 kurser på engelska.¹¹² Institutionen ansvarar även för två masterutbildningar på engelska, Master of European Law och Master of International and Comparative Law. Det senare programmet är helt ämnat för utländska studenter som dels vill förkovra sig i svensk juridik, dels studera antingen komparativ juridik eller internationell juridik. Varje år antas ungefär 15 studenter. Masterprogrammet i European Law är däremot öppet för svenskar att söka och utav de ca 45 deltagarna brukar 10–15 vara svenska. Enligt den ansvariga för internationellt utbyte är magisterprogrammen mycket populära vilket hon ser som ett tecken på att Juridicum har ett gott rykte utomlands och hon fortsätter:

Vi märker ju också när de utländska studenterna kommer hit att de betygsmässigt har svårare att hänga med på våra kurser här, det är ju på specialkursnivå och i Europa är ju ofta studenterna något yngre än vad våra studenter är så när våra studenter åker ut så har de lättare att få med sig bra betyg hem, det är mer regel än undantag att studenterna kommer hem med AB, alltså högsta betyg och det är ju roligt.¹¹³

Att studenterna på juristprogrammet klarar sig bra i den internationella konkurrensen märks även av att man på institutionen inte har haft några problem med vad som i Europa kallas ”turiststudenter”, dvs. studenter som ser utlandsstudierna i första hand som ett sätt att komma utomlands och som inte prioriterar studierna i någon större utsträckning. För att komma tillrätta med detta problem har många institutioner inrättat s.k. ”learning agreements” där det fastslås vad studenten åtar sig att genomföra, men detta har man konsekvent vägrat att införa på Juridicum eftersom man anser att de studenter som man skickar iväg är tillräckligt motiverade ändå. För att garantera att de studenter som man skickar ut kommer att klara av utlandsstudierna så genomför man längre intervjuer med samtliga sökande och dessa ger ofta en klar bild av studenternas motivation och förutsättningar, enligt den ansvariga. Det är emellertid inte de med de allra högsta betygen som söker sig utomlands. Denna grupp prioriterar istället att söka tingsmeritering, vilket förutsätter absoluta toppmeriter. Det är snarare den grupp som befinner sig precis under den yppersta eliten som söker sig utomlands i störst utsträckning.

De som får möjlighet att studera utomlands möts i många fall av en helt olik juristutbildning än den de är vana vid. Medan man i Sverige betonar vikten av att förstå de grundläggande principerna för lagen, hur den skall tillämpas, vilka metoder som kan användas, mm. betonas i exempelvis Frankrike, Spanien och England utantillärning av lagens text och undervisningen är inte lika problembaserad.

Juridicum har vidare av tradition ett omfattande utbyte på forskarnivå med många gästföreläsare, gästforskare och utbytesdoktorander — besök och utbyten som har arrangerats utifrån personliga kontakter och inte reglerats via formella avtal. Vissa av de olika forskningsinriktningarna som sjörätt och rättsinformatik som behandlar exempelvis immaterialrätt, dvs. rätten till olika programvaror, mm. är väldigt internationellt orienterade.¹¹⁴

¹¹¹ Intervju med Maria Fager-Hohenthal, vik. studierektor och internationellt ansvarig på Juridicum, Stockholms universitet, 970515.

¹¹² Stockholm University, *Courses offered in English available for students within Erasmus and other exchange programmes 1997/98*, pp. 14–21.

¹¹³ Intervju med Maria Fager-Hohenthal, 970515.

¹¹⁴ Intervju med Maria Fager-Hohenthal, 970515.

Statsvetenskapliga institutionen och International Graduate Programme

Statsvetenskap som eget universitetsämne uppkom i Sverige 1935 och den första professuren som kom att innehåsa av Herbert Tingsten inrättades på Stockholms högskola. Som inom andra universitetsämnen skedde en kraftig expansion under 1960- och 1970-talen av såväl studenter som personal. I mitten av 1990-talet uppgick antalet anställda vid institutionen till ca 70 och tre nya professorer har under årens lopp inrättats.¹¹⁵ Med sina ca med 2 100 studenter¹¹⁶ är den statsvetenskapliga institutionen den tredje största institutionen på Stockholms universitet. Institutionen ansvarar för kurser i statsvetenskap och har även ansvar för kurser i samhällskunskap, vilket är skraddarsydda kurser för blivande lärare. Fem olika magisterkurser på svenska ges samt ett magisterprogram på engelska, se nedan.

Den statsvetenskapliga institutionen tillhör en av de institutioner på Stockholms universitet som satsar mest på internationalisering. Man har gjort en omfattande satsning på kurser på engelska. Hur många kurser som ges på engelska är emellertid svårt att få fram ur materialet: enligt Stockholms universitets kurskatalog över engelska kurser 1997/98 ger institutionen 17 kurser på engelska men enligt institutionens eget ECTS-informationsmaterial för samma läsår erbjuds endast 11 kurser på engelska. Dessutom är den statsvetenskapliga institutionen den enda institution på Stockholms universitet som erbjuder möjligheten att studera samtliga kurser från A- till D-nivå på engelska¹¹⁷, vilket innebär att fler än 11 kurser ges på engelska totalt sett.¹¹⁸ För de svenska studenter som är intresserade av att läsa kurser på engelska är det inte nödvändigt att läsa samtliga kurser på engelska, man kan välja att exempelvis endast läsa B-kursen på engelska. Några av anledningarna för den stora satsningen på engelska som undervisningsspråk redovisas av den nuvarande studierektorn:

[...] någonstans efter första verksamhetsåret blev det klart för mig när jag kom in i det hösten 93, att den sneda balans som fanns på fakulteten, inte bara på institutionen, fakulteten och universitetet, mellan inkommande och utkommande, hade egentligen bara ett enda skäl, en enda orsak, nämligen att vi krävde *de facto* av de utländska studenterna som kom hit att de skulle följa kurserna på svenska. Lika tydligt var det att en av Bryssels huvudidéer med Erasmus var förfelad i många sydeuropeiska länder, dvs. där hade man särskilda program för utländska studenter dit man överhuvudtaget inte släppte in sina egna studenter vilket betydde naturligtvis utifrån Bryssels perspektiv att integrationstanken var helt förfelad, det var snarast en ghettoisering, här kommer de utländska studenterna de får läsa de här kurserna sen har vi våra andra kurser för våra normala, dvs. egna studenter. Så det fanns flera konstigheter i den här verksamheten och ett sätt, eller det vi kunde göra någonting åt på institutionsnivå då från hösten 93 då jag kom, det var att försöka att se till så att vi också fick engelskspråkiga kurser. Men, och det var det som var poängen, inte engelskspråkiga kurser för utländska studenter utan engelskspråkiga kurser för svenska studenter, dit, eller där vi också då kunde placera de utländska studenter som inte kunde svenska.¹¹⁹

Institutionen ansvarar även för administrationen av ett masterprogram på engelska i samhällsvetenskap, International Graduate Programme in the Social Sciences (IGP).¹²⁰ Programmet ges i samverkan med flera institutioner inom den samhällsvetenskapliga fakulteten, den nationalekonomiska institutionen, den socialantropologiska, den sociologiska och den ekonom-historiska. Programmets historia sträcker sig långt tillbaka i tiden, dess föregångare International Graduate School (IGS) startades 1946 och en av tankarna var att utländska studenter, framför allt amerikanska, skulle ges möjlighet att studera svensk samhällsvetenskap på fil.kand.-nivå och från och med 1980-talet även på fil.mag.-nivå. I och med att fil.mag.-examen var borttagen under 1980-talet och början av 1990-talet så var IGS den enda utbildning i Sverige som kunde erbjuda en fil.mag.-utbildning, men då endast för utländska studenter! När sedan

¹¹⁵ <http://www.statsvet.su.se/htmlstatsvet/971217>.

¹¹⁶ Stockholms universitet, *Stockholms universitets verksamhetsberättelse 1995/96*, p. 13.

¹¹⁷ Det har hittills inte varit några problem att fylla platserna och betygsmedelvärdena har näst intill varit lika höga som för de vanliga kurserna, dvs. runt 4,7, 4,8. Intervju med Bertil Nygren, ställföreträdare prefekt på Statsvetenskapliga institutionen och föreståndare för International Graduate Program (IGP), SU, 970605.

¹¹⁸ Dept. of Political Science, Stockholm University, *Political Science. Course Instructions 1996/97*.

¹¹⁹ Intervju med Bertil Nygren, 970605.

¹²⁰ Redogörelsen för IGP bygger på en intervju med Bertil Nygren, 970605.

fil.mag.-examen infördes tappade IGS sin exklusiva fördel och samtidigt expanderade det internationella studentutbytet och det uppkom andra magisterprogram på engelska vid svenska universitet och högskolor. För att möta den nya konkurrensen började man laborera med ett lic.-program, men detta visade sig snart vara en misslyckad satsning och lades ned. Istället valde man att skapa någonting nytt delvis i IGSs anda, ett magisterprogram, International Graduate Programme, på engelska för såväl svenska som utländska studenter där kurserna utifrån olika disciplinära perspektiv skulle ha skandinavisk och gärna svensk eller Stockholmsk orientering¹²¹ (vilket inte behövde innebära att kurserna uteslutande handlade om dessa områden, det kunde lika gärna vara andra studieobjekt om det utgjorde en specialitet, något man är väldigt duktig på och internationellt känd för). Ambitionen var och är uttalat tvärvetenskaplig. Tanken är att studenterna väljer kurser från olika discipliner och att själva kurserna även är tvärvetenskapliga i sig. Det skulle även vara möjligt för utländska forskarstudenter att endast läsa enstaka kurser för att inkludera i sin forskarutbildning. Programmet sjuösattes läsåret 1995/96 och man tog då in 12 personer. Inför det nuvarande läsåret 1997/98 hade man drygt 100 ansökningar och man räknade med att erbjuda ett 40-tal möjlighet att gå programmet, vilket skulle resultera i att det i praktiken blev en grupp på 20–25 studenter. Man rekryterar studenter från hela världen, men relativt få från Europa (utbudet av denna typ av utbildningar är väldigt stort inom de europeiska länderna). Man har däremot relativt många studerande från Nordamerika vilket kan förklaras med att man sedan tidigare har ett gott samarbete med många institutioner för skandinvastudier samt att man redan har ett rykte tack vare att många av de tidigare IGS-studenterna var amerikaner. Intressant nog är det väldigt få svenskar som söker till programmet, vilket föreståndaren för programmet inte har någon bra förklaring till. I ett svenskt perspektiv är programmet unikt så till vida att det erbjuder specifika kurser knutna till skandinavisk samhällsvetenskap och att man strävar efter att integrera de utländska studenterna i den ordinarie undervisningen, dvs. de kurser som erbjuds de utländska studenterna inom masterprogrammet och inom graduateprogrammet är även öppna för svenska magisterstuderande och forskarstuderande. I ett internationellt perspektiv är programmet tillsammans med andra svenska masterutbildningar relativt unika i den meningen att de inte kostar någonting i terminsavgifter (det är uttryckligen förbjudet i Högskoleförordningen att ta betalt för den typen av utbildning) vilket kan utgöra en komparativ fördel i jämförelse med exempelvis de engelska och amerikanska utbildningarna där terminsavgifterna i många fall är väldigt höga.

Beträffande studentutbyte på grundutbildningsnivå så ingår den statsvetenskapliga institutionen i två Erasmusnätverk, ett Nordplusnätverk samt har egna bilaterala avtal med Glasgow College University och Libre Bruxelles Université. Läsåret 1995/96 skickade man iväg 24 studenter och tog emot 26 utländska studenter och motsvarande siffror för läsåret därpå var 23 och 30. De flesta åker inom Erasmusprogrammet, vilket framgår av tabell A3:6, Appendix 3, där det även framgår vilka universitet det är frågan om. Studenterna är som på andra institutioner tämligen selektiva i sina önskemål beträffande universitet:

För att generalisera grovt så kan man väl säga att de flesta vill till engelskspråkiga universitet, de allra flesta tror att engelskspråkiga universitet ligger i England vilken alltså inte är sant därför att andra universitet har samma problem, inte minns de holländska som har varit mycket bättre än många andra på att ha just kurser på engelska. Så det finns alltså kurser på engelska att få också i andra länder... Det är det ena fenomenet man klart kan se som vi försöker hantera. Det andra är att man mycket gärna vill läsa i universitet som ligger i London, Paris och om det är Tyskland helst i Berlin. Det är alltså huvudstadsfenomenet i någon mening och det här är inget konstigt, så här är det.¹²²

För att välja ut studenter till de mest populära universiteten använder man sig uteslutande av antal vg-poäng inom statsvetenskap eftersom man anser att det är det enklaste sättet att

¹²¹ Bland kursutbudet hittar vi kurser med titlar som *The Baltic Region in European Affairs*, *The Theory and Practice of Swedish Welfare*, *Swedish Labour Market and Labour Market Policy*. Stockholm University, *Master's Programme in Swedish Social Studies*, Stockholm University, 1997/98, 1996, pp. 7, 10, 12.

¹²² Intervju med Bertil Nygren, ställföreträdare prefekt på Statsvetenskapliga institutionen och föreståndare för International Graduate Program (IGP), SU, 970605.

differentiera studenterna. Hittills har man bara haft ett fall av dryga hundra utskickade studenter där en student helt misslyckats med sina utlandsstudier.

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMK) bildades 1989 genom att Journalisthögskolan och Centrum för masskommunikationsforskning slogs samman. JMK har nyligen flyttat in i nya lokaler i Garnisonen vid Karlavägen. Man ansvarar för två olika utbildningsområden journalistik samt media- och kommunikationsvetenskap. Inom journalistik erbjuds en längre utbildning omfattande 140-poäng och ett kortare 40-poängsprogram. Dessutom kan vissa fristående kurser läsas. Inom media- och kommunikationsvetenskap erbjuds endast fristående kurser, från A- till D-nivå. Både vad det gäller program och grund/baskurser är JMKs utbildningar mycket populära att söka. Journalistutbildningen hade höstterminen 1994 136 sökande per plats (!) vilket kan jämföras med det program vid Stockholms universitet som var näst mest populärt, psykologlinjen, vilken hade 47 sökande per plats.¹²³ Media- och kommunikationsvetenskap, 20p grundkurs, hade höstterminen 1995 61 sökande per plats och det var endast Pedagogik med inriktning mot Personal, Arbete och Organisation som hade fler sökande, 83 stycken.¹²⁴

Den internationella verksamheten är relativt ny på JMK och uppbyggd de senaste tre, fyra åren. Innan dess fanns inget organiserat utbyte, inga kurser på engelska och själva utbildningen var till stor del orienterad mot svenska förhållanden. Man var visserligen med om att formera en samarbetsorganisation för europeiska journalistutbildningar, European Journalism Training Association (EJTA) 1989, men var sedan inte speciellt aktiv förrän tills för några år sedan. Idag har man inom EJTA utvecklat ett studentutbyte som har stöd genom EUs Erasmusprogram. Förutom att man träffas med jämna mellanrum för att diskutera gemensamma problem och utveckla läroplaner, etc. så ansvarar man för ett projekt, Euroreporter, där tanken är att studenter från olika journalisthögskolor skall samlas vid en värdinstitution för att under en kortare period producera journalistik i olika former. Det är många av studenterna som är intresserade av att medverka i Euroreporter och den ansvarige för internationaliseringen på journalistutbildningen menar att fördelarna för de studerande inte i första hand är professionella:

[...] Som jag ser det är det viktigaste som man lär sig är inte på den professionella nivån, för där ligger vi ganska högt i Sverige, vi är ganska duktiga vad det gäller journalistik. Det är ju snarare det att studenterna lär sig att det finns andra värderingar, att det finns andra sätt att se på journalistik, i andra sätt att jobba, andra sätt att förhålla sig till både till källor och till läsare. För journalistiken är ju väldigt nationellt färgad. Sådant är viktigt, för att vidga de svenska studenternas vyer, så att de inte tror att allt är som i Sverige, för det är det inte. Som t.ex. när vi hade Euroreporter här i Stockholm för två år sen, då var det jag som hade hand om produktionen, då handlade det om internationell brottslighet och där skiljer det sig väldigt mycket mellan olika länder hur mycket man lämnar ut av misstänkta personer. För italienarna var det självklart att man skrev ut både namn och adress och hade bild på alla misstänkta brottslingar (skratt), vilket det inte var för de svenska studenterna, men det blir ganska intressanta diskussioner för då måste man ju ena sig när man ska göra en tidning sedan. Vilken standard ska vi ha i den här tidningen?¹²⁵

JMK är även med i ett av EJTAs studentutbytesnätverk som är ett Erasmusnätverk och i nätverket ingår journalisthögskolor i Holland, England, Frankrike, Finland och Italien. Här försöker man göra kurser på engelska som skall kunna ingå i samtliga utbildningar, exempelvis ansvara skolan i Helsingfors för en engelskspråkig kurs i utrikesrapportering, skolan i Holland för en kurs inriktad på EU-bevakning. JMK själva startade våren 1996 en fristående 20-poängs kurs på engelska, Global Electronic Journalism, som handlar om den nya elektroniska journalistiken. Kursen innehåller bl.a. research över databaser på Internet och elektronisk publicering, dvs. att konstruera hemsidor för en internationell publik. Under våren 1997 gick 20

¹²³ Stockholms universitet, *Årsredovisning 1994/95*, p. 14.

¹²⁴ Stockholms universitet, *Årsredovisning 1995/96*, p. 12.

¹²⁵ Intervju med Gunnar Nygren, studierektor och ansvarig för internationaliseringen av journalistutbildningen på JMK, 970514.

studenter kursen och ungefär tio, tolv av dem var utländska studenter. Eftersom informationen om kursen ligger på nätet så får JMK ganska mycket frågor om kursen från runt om i världen. Kursen är väldigt populär och mycket uppskattad av deltagarna menar Nygren. JMK har emellertid haft problem att finansiera kursen och från och med läsåret 1997/98 kommer Södertörns högskola att medverka om kursen och bistå med finansiella medel.

Vidare ingår journalistutbildningen i ett Nordplusnätverk samt har ett bilateralt avtal med ett universitet i Barcelona. Det är dock inte någon större konkurrens om utbytesplatserna generellt sett, framför allt inte vad det gäller platserna inom Nordplus ”där har det väl inte varit någon större rusning, det är inte så exotiskt att åka till Oslo som att åka till Barcelona”, de som vill åka får åka förutsatt att de uppfyller de kriterier som finns uppställda. Men det är viktigt att det nordiska samarbetet finns, menar Nygren eftersom ”pedagogiskt sett och professionellt sett har vi mer att lära av våra nordiska kolleger än vad vi har av våra sydeuropeiska, eftersom mediemiljön ser så annorlunda ut i Sydeuropa jämfört med här.” För de studerande är det mer populärt att åka utomlands på egen hand och göra reportage inom ramen för kursen i utrikesjournalistik. Nästan hälften av de studerande tar denna chans att få komma ut.

Förutom att de studerande har fått möjlighet att studera och praktisera utomlands har även själva utbildningen blivit mer internationellt orienterad:

Vi har ju en utrikesjournalistik kurs på fjorton poäng, som inte fanns förut, sen finns det en läskurs som är inriktad på EU-bevakning på fyra poäng, den var mer inriktad på svenska förhållanden förut. När det gäller litteratur i journalistutbildningen så är det mest svensk, mycket är ju inriktat på hur man gör research och då måste man ju utgå från svenska förhållanden. Vi har också teoretiska kurser i journalistik som är forskningsinriktade, där är det dominerande engelsk litteratur, eftersom forskningen är väldigt internationell på medieområdet. ... Det hänger ju ihop med att medierna har internationaliserats, tror jag. Det går ju inte att vara oberörd, när vi har alla satellitkanaler och internationella tidningar, som säljs mycket mer här nu än tidigare. Vi påverkas ju mycket starkare av utländska medier.¹²⁶

Beträffande forskningen så är denna dominerad av England och USA. Media- och kommunikationsvetenskap har ett samarbetsavtal med Goldsmith University i London finansierat genom Utbildningsdepartementets medel för samarbeten med utländska elituniversitet. Samarbetet avser utbyte och samverkan på doktorandnivå. Man har även en gästprofessur som bekostas av Bonnier, den Bonnierska gästprofessuren, där pengarna används för att knyta utländska forskare, vanligen engelska och amerikanska forskare, till institutionen för ett par veckor eller några månader.

Inför framtiden finns en viss oro framför allt för att de ekonomiska resurserna skall bli mindre för internationella satsningar. Redan idag satsas tämligen blygsamma resurser på internationaliseringen, endast 10% av studierektorns tjänst är avsatt för detta ändamål och andra inblandade får göra arbetet inom ramen för sina ordinarie tjänster.¹²⁷

Konstvetenskapliga institutionen

Den konstvetenskapliga institutionen är en av de medelstora institutionerna vid Stockholms universitet sett till antalet studenter. Institutionerna har ca 1 000 studenter på grundutbildningsnivå och drygt 20 anställda. Kursutbudet består av en 40-poängs grundkurs i konstvetenskap (AB) med inriktning mot västerländsk och nordisk konsthistoria, en 20-poängs grundkurs i konstvetenskap (A), en fortsättningskurs på 20 poäng (B) med inriktning mot världskonsthistoria, en påbyggnadskurs på 20 poäng (C) samt en fördjupningskurs på 20 poäng (D). Dessutom kan man läsa 20 poäng i bebyggelsehistoria och byggnadsvård.¹²⁸

De internationella satsningarna är tämligen blygsamma på den Konstvetenskapliga institutionen. Man erbjuder inga kurser på engelska, vilket överhuvudtaget väldigt få institutioner

¹²⁶ Intervju med Gunnar Nygren, 970514.

¹²⁷ Intervju med Gunnar Nygren, 970514.

¹²⁸ Department of History of Art, *Prospectus. ECTS 1997/98. Department of History of Art, Stockholm University*, pp. 12–23 och Stockholms universitet, *Utbildningar vid Stockholms universitet 1997/98*, p. 19.

inom den humanistiska fakulteten gör. Man deltar sedan 1992/93 i ett Erasmusnätverk, koordinerat av den konstvetenskapliga institutionen i Leuven, Belgien. I nätverket ingår de konstvetenskapliga institutionerna i Amsterdam, Madrid, Paris, Frankfurt am Main, Berlin, Pisa, Dublin, Norwich, Warrick, Rennes, ett universitet i Norge samt Uppsalas konstvetenskapliga institution. Den konstvetenskapliga institutionen skickar ut fyra, fem studenter per år och tar emot något färre utländska studenter. De svenska studenterna prefererar universiteten i de engelsktalande länderna samt Paris medan det hittills har varit svårt att få studenter intresserade av att åka till Italien. Ett problem är att det är få studenter vid de engelsktalande universiteten som är intresserade av att studera utomlands och att det därmed är svårt att få balans i utbytena. Man deltar även i ett Nordplusnätverk, men det är relativt få studenter som väljer att studera vid de nordiska universiteten. Planer finns på att instifta ett bilateralt avtal med ett italienskt universitet som ämnar omfatta såväl student- som lärarutbyte. Det förekommer idag en del lärarutbyten. Beträffande kurserna så har man sedan några år tillbaka en kurs som har ett globalt perspektiv på konsthistorien och den kursen har visat sig vara väldigt populär — minst lika många söker den som den västerländska varianten.¹²⁹

Konstfack

Konstfack grundades 1844 och hette då Söndags-Ritskola för handverkare. Skolan har därefter bytt namn, lokaler och inriktning ett antal gånger. 1945 blev skolan förstatligad och döptes till Konstfackskolan. Till de nuvarande lokalerna vid Gärdet flyttade man 1958. 1977 blev Konstfackskolan högskola, och sedan 1993 är namnet kort och gott Konstfack.¹³⁰ Idag har man ca 600 studenter.¹³¹ Det finns 10 utbildningsprogram: Animation och animerad film 20p + 20p, Bildlärarutbildning 120p, Grafisk design och illustration 120p + 80p, Grundskollärarutbildning 160-180p, Industridesign 120p + 80p, Inredningsarkitektur och möbeldesign 120p + 80p, Keramik och glas 120p + 80p, Konst 120p + 80p, Metallformgivning 120p + 80p och Textil formgivning 120p + 80p.¹³² Konstfack har väldigt många sökande per utbildningsplats, totalt ungefär 1 500–2 000 sökande på hundratalet platser.¹³³

För de studerande erbjuder Konstfack en rad olika möjligheter till utlandsstudier. Man ingår i två större Nordplusnätverk, i flera Erasmusnätverk (fyra stycken till och med innevarande läsår) och andra EU-program samt har en hel del egna bilaterala avtal med universitet i USA, Kanada, Australien, Nya Zeeland, Israel och Japan. Utbytet med nordiska skolor är tämligen omfattande, det ena nätverket, CIRRUS, utgörs av designskolor och omfattar totalt 14 designhögskolor och samtliga nordiska länderna är representerade. Konstfack var med att initiera detta nätverk 1988 då endast ytterligare en skola ingick. Det andra nätverket är ett nätverk för konstskolor och här finns idag 11 skolor anslutna. Konstfack är koordinator för detta nätverk. Vidare har Konstfack inom ramen för Nordplus ett samarbete med en skola i Finland som är koncentrerat på projektsamverkan men där det även förekommer student- och lärarutbyte. Det finns en ambition inom Nordplusnätverken att även inkludera de baltiska länderna, vilket man anser vore naturliga samarbetspartner, men detta har stött på patrull inom Nordiska ministerrådet, helt enkelt eftersom de baltiska staterna inte ingår i Norden. På planeringsstadiet är även att bygga upp ett nätverk inom Nordplus för bildlärarutbildningen, vilken dock endast har motsvarande utbildningar i Finland och på Island.¹³⁴

¹²⁹ Intervju med Elsie Dicksson, studievägledare och ansvarig för den internationella verksamheten på den Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, 970513.

¹³⁰ http://www.konstfack.se/om_konstfack.html 971217.

¹³¹ Intervju med Isa Kling, koordinator på internationella enheten på Konstfack, 970515.

¹³² <http://www.konstfack.se/studier.html> 971105.

¹³³ Andelar av de sökande som antogs våren 1996: Animation och animerad film (ny utbildning), Fotografi 4 %, Grafisk design och illustration 3 %, Industridesign 9 %, Inredningsarkitektur och möbeldesign 10 %, Keramik och glas 5 %, Metallformgivning 32 %, Måleri 2 %, Skulptur 4 %, Textil konst och formgivning 6 %.
<http://www.konstfack.se/studier.html> 971105.

¹³⁴ Intervju med Isa Kling, koordinator på internationella enheten på Konstfack, 970515.

Inom Europa har Konstfack utbytesavtal med skolor i samtliga länder förutom de östeuropeiska och Grekland. Inom Östeuropa har man visserligen andra former av samarbeten och kontakter, ett Tempus-avtal med en skola i Ungern, kontakter med två ryska skolor, en i St Petersburg och en i Moskva, kontakter med Polen samt samarbete med de baltiska länderna. Den ansvariga för det internationella arbetet på Konstfack menar att man troligen kommer att satsa mer på samarbete med Östeuropa i framtiden och ser EUs eventuella utvidgning österut som en trolig katalysator för ett utbyggt samarbete. I och med att Erasmus nu har ersatts av Socrates menar hon att antalet utbytesplatser troligen inte kommer att minska, man har tvärtemot lagt in ansökningar om fler utbytesplatser än man tidigare hade och man har även lyckats få ansökningar till stånd med nya universitet och högskolor som man har varit intresserad av att samarbeta med. Man har även haft stor verksamhet inom SIDA:s Minor Field Studies med 5–10 studenter per år som har åkt ut och gjort fältarbete i ett vitt spektrum av länder.

Ser vi till vilka länder de studerande prefererar att åka till och hur omfattande utbytet är så är USA, som på många andra utbildningar, mycket populärt att vilja studera i och här är konkurrensen väldigt hård om det fåtal platser som står till förfogande. Det är institutionerna själva som väljer ut studenterna och den centralt ansvariga personalen har inte direkt kunskap om vilka kriterier som gäller för urvalet, förutom att de skall ha klarat av sina tidigare studier. Den centralt ansvariga personalen har däremot ansvar för att se till att platserna blir rättvist fördelade mellan de olika institutionerna. Till skillnad från många andra utbildningar är de studerande vid Konstfack intresserad av att studera i de nordiska länderna och det är ungefär lika som studerar inom Norden som inom övriga Europa, vilket måste ses som unikt. Övriga världen svarar sedan för ungefär 10–15% av de utresande studenterna.¹³⁵ Som på andra utbildningar är det svårt att attrahera studenter från USA att studera i Sverige och man är glad ifall någon student kommer. Beträffande de andra länderna är det en relativt bra balans i utbytet och det händer att man i vissa fall t.o.m. tvingas neka att ta emot studenter för att kvoten är fylld. All undervisning på Konstfack sker på svenska och man ordnar själva med svenskundervisning för de inkommande studenterna. Totalt sett är det ungefär runt 30 studenter per år som studerar utomlands, antingen en eller två terminer och om man sätter dessa siffror i relation till det antal studenter som läser på en viss årskurs, ca 100 stycken får Konstfack en andel studenter med erfarenhet av utlandsstudier inom utbildningen på ungefär 30%.¹³⁶

Den internationella studentutbytet beskrivs av den ansvariga i följande termer:

[...] det är en explosion, det är det faktiskt, det är helt osannolikt om du tittar tillbaka med vad jag började med och vad det är idag. Hade någon sagt till mig att det skulle vara så här idag så hade jag aldrig trott på det och jag är glad att jag inte visste det då (skratt), eftersom jag lever med det här dag och natt, det måste vara så här.¹³⁷

Det intensiva internationella utbytet och samverkan har lett till att Konstfack har blivit ett namn inom den internationella konstutbildningsvärlden. Från att 1988 då utbytet kom igång ha varit tämligen okänt har det blivit vanligt att folk på konstutbildningar runt om i världen har hört talas om Konstfack, även om de själva inte har haft något utbyte med Konstfack.

Förutom studentutbyten förekommer även andra former av samarbeten ofta i form av projektsamarbeten, vilka kan spänna över en bred repertoar:

Det kan ju t.ex. ett ljusprojekt där man tittar på vilket sätt belysningen kan vara på i en stad... och där man går in och tittar på de olika designbitarna, hur man kan använda ljuset för olika ändamål vid hela planeringen så att säga. Det kan vara ett konstnärligt projekt, ett koncept, ett teoretiskt koncept också... Sen kan det ju också vara så att man gör ett gemensamt projekt där man har en bit från ett universitet, man har en bit från ett annat och man går tillsammans och gör saker, det kan vara t.ex. ett keramikprojekt där man i ugnarnas kapacitet kan utveckla någonting gemensamt, det kan vara stenhuggeri där man är ute och gör sådana projekt, så det är väldigt, från det

¹³⁵ För en detaljerad beskrivning över studentutbytet per land, skola och år, se tabell A3:7, Appendix 3.

¹³⁶ Antalet studenter som studerar utomlands är beräknat som ett genomsnitt av de antal studenter som studerat utomlands inom ramen för Konstfacks utbyten åren 1992/93–1996/97, se tabell A3:7, Appendix 3. Antalet nyintagna är baserat på den information som ges på Konstfacks hemsida: <http://www.konstfack.se/studier.html> 971105.

¹³⁷ Intervju med Isa Kling, koordinator på internationella enheten på Konstfack, 970515.

mer teoretiska konceptet till det mer praktiska utförandet men det slutar ju med en redovisning, vad man har uppnått och eftersom det är både studenter och lärare med så utvecklas det ju hela tiden. Det är jättespännande och sedan finns det naturligtvis det här med utställningsverksamhet, men det har vi ju ingen, det är ingen organiserad form, men det finns ju ett jättestort önskemål från lärarna att kunna byta. Jag tror att det är det som kommer att man vill gärna byta utställningar med varandra, men det kan man ju tänka sig kanske i framtiden att den här nya tekniken kan vara användbart i det sammanhanget, videokonferens t.ex., och slides och sådant och att använda sådan teknisk utrustning som gör det lättare än att bara transportera stora målningar eller vad det nu kan vara, vilket ju blir väldigt dyrbart att göra på det sättet. Så därför är det litet svårt, då måste man söka från olika instanser, Svenska institutet, Nordiska Ministerrådet, Kulturfonder, så det är ju en väldig apparat då för att göra det, men alla bitar måste ju in, det ska ju inte bara vara så att man gör ett utbyte som ett studentutbyte eller lärarutbyte, utan det ska ju vara någonting mer också. Sen tas det ju in olika föreläsare från andra länder och gästlärare utanför de här programmen så det gör institutionerna själva, sköter den biten själva.¹³⁸

På Konstfack finns vidare ett organ med övergripande ansvar för att planera det internationella arbetet, INTERPOL. I detta organ ingår personalen med ansvar för det internationella arbetet på Konstfack, en och en halv tjänst, en representant från varje institution och en från studentkansliet. Det finns däremot inga fastlagda målsättningar med verksamheten.

Till skillnad från de andra undersökta utbildningsinstitutionerna har man på Konstfack ingen forskarutbildning och ingen forskning i gängse mening. Däremot finns någonting som kallas Konstnärligt utvecklingsarbete och som bedrivs i projektform, en lärare och/eller verksam konstnär kan söka projektpengar för att genomföra tidsbegränsade projekt. Det finns inga medel för att stödja internationella samarbetsprojekt, eller för att stödja konstnärer i att bedriva konstnärlig verksamhet utomlands. För det senare ändamålet finns det däremot andra fonder och nämnder som har till uppgift att stödja sådan verksamhet. Det viktigaste internationella samarbetet sker, framför allt inom Norden, beträffande frågor om hur konstnärligt utvecklingsarbete skall bedömas, formalisering av forskarutbildning och standarder för dokumentationsformer.¹³⁹

Lärarhögskolan i Stockholm

Föregående år, 1996, fyllde Lärarhögskolan i Stockholm 40 år. När den grundades var det den första högskolan för lärarutbildning i Sverige och den är fortfarande den enda separata högskolan för lärarutbildning i Sverige (andra institutioner för lärarutbildning är knutna till olika universitet och således inte fristående). Lärarutbildning som sådan har däremot en lång tradition som sträcker sig tillbaka till 1800-talet.

Lärarhögskolan i Stockholm utgör den tredje största högskolan i Stockholm efter Stockholms universitet och Kungliga tekniska högskolan. Man har idag ungefär 5 000 studenter¹⁴⁰ och 600 anställda. Det finns idag fem utbildningsprogram vid Lärarhögskolan, grundskolläroprogrammet (två varianter: undervisning i årskurserna 1–7, 140p, och undervisning i åk. 4–9, 160–180p) gymnsieläroprogrammet (sju olika ämneskombinationsinriktningar om vardera 160–180p samt en pedagogisk påbyggnadskurs omfattande 40p), barn- och ungdomspedagogisk utbildning (förskolläroprogrammet och fritidspedagogutbildning, båda 120p), studie- och yrkesvägledarutbildningen (120p) och specialpedagogisk påbyggnadsutbildning (60p och fyra olika inriktningar).¹⁴¹

Det internationella arbetet på Lärarhögskolan innebär en rad olika satsningar; kurser på engelska, studentutbyte, forskarsamverkan, internationellt utvecklingsarbete, Minor Field Studies, mm. Chefen för det internationella sekretariatet, som består av två och en halv person och ansvarar för mer det centrala internationella arbetet, betonar också vikten av att föra in ett globalt perspektiv i undervisningen. Den mest arbetskrävande uppgiften för sekretariatet utgörs

¹³⁸ Intervju med Isa Kling, koordinator på internationella enheten på Konstfack, 970515.

¹³⁹ Intervju med Birgitta Östling-Åkesson, KU-nämndens sekreterare, Konstfack, 970515.

¹⁴⁰ Avser helårsstudierande läsåret 1995/97, antalet registrerade är högre (för 1995/96 är antalet 8 217, varav 6 605 är kvinnor). Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, pp. 114, 118.

¹⁴¹ Lärarhögskolan i Stockholm, *Lärarhögskolan i Stockholm 1956–1996*, HLS Förlag 1996, pp. 35–38.

av studentutbytet, vilket har vuxit i omfattning relativt snabbt; från att man gick med i Erasmus 1992/93 och hade åtta sökande till lika många platser till att idag omfatta 46 platser inom två olika nätverk med ungefär ett sjuttioal sökande totalt. Ansökningsproceduren är densamma som på andra utbildningsinstitutioner dock med den skillnaden att man intervjuar alla sökande på det sökta landets språk. Vilka länder och skolor som ingår de nätverk som Lärarhögskolan är delaktiga i framgår av tabell A3:8, Appendix 3. Det framgår däremot inte hur många som faktiskt åker ut och hur många sökande det finns per plats. Totalt så skickar man ut ett fyrtioal studenter och chefen för det internationella sekretariatet menar att detta utgör ett tak för vad man klarar av med nuvarande resurser. Det finns ingen statistik på hur stor andel av de studerande som studerar utomlands, men en grov uppskattning är att det är ungefär 3–5% av en årskull som åker utomlands. Av de utbytesplatser som står till buds är de i England de mest populära och beträffande de övriga länderna växlar det med åren, det nuvarande året har Spanien varit populärt medan det varit svårt att hitta studenter som vill åka till Tyskland. De länder med minst sökande är Italien, dit ingen hittills åkt, och de nordiska länderna. Många är även intresserade av att studera i USA och Kanada men Lärarhögskolan har idag inga centrala bilaterala avtal med dessa länder även om man har planer på att skapa sådana. En annan möjlighet för de studerande att komma utomlands utgörs av SIDA:s MFS-stipendier och det är uppskattningsvis en fyra, fem studenter varje år som reser ut och gör fältarbeten. För de studenter som kommer som utbytesstudenter till Lärarhögskolan sker all undervisning på svenska. Däremot kan man läsa en speciell variant av Barn- och ungdomspedagogiska programmet på engelska, man erbjuder här fyra 5-poängskurser på engelska, och det finns planer på att erbjuda fyra 5-poängskurser på engelska även inom grundskollärautbildningen.¹⁴²

Bland de andra internationella satsningarna på Lärarhögskolan finner vi ett samarbete med en Early Intervention Institute i St Petersburg där Lärarhögskolan förmedlar kunskaper inom specialpedagogik och hur man kan använda leken som ett hjälpmedel. Det handlar här om tre stadier, först att diagnosticera barnen och förstå varför barnen har blivit störda i sin utveckling samt att finna de bästa metoderna för att hjälpa barnen utvecklas. Rektorsutbildningen på Lärarhögskolan har ett samarbete med Riga för att förbättra den demokratiska processen i skolan. Man har även på Lärarhögskolan ett sedan flera år pågående biståndsprojekt med stöd från SIDA i Moçambique, där man har byggt upp en masterutbildning och biblioteksverksamhet, utvecklat läromedel samt bedriver forskning.¹⁴³

Det finns sedan 1984 ett måldokument för Lärarhögskolans internationella arbete. Detta dokument gäller fortfarande idag och även om en del har blivit irrelevant så är det mesta fortfarande i stor utsträckning gångbara målsättningar. I en mer aktuell skrift från Lärarhögskolan, *Lärarhögskolan i världen. Några röster om Lärarhögskolans internationella arbete*, betonas vikten av att införa globala frågor i undervisningen:

För att förstå vad internationalisering och global överlevnad innebär krävs både kunskaper och egna erfarenheter — kunskap om resurserna i världen och om fördelningen mellan rika och fattiga länder ur ett solidaritets- och rättviseperspektiv; kunskap för att arbeta i ett samhälle som är internationellt konkurrenskraftigt; kunskap om internationella konventioner och överenskommelser.

Lärarhögskolans egna mål finns formulerade i flera dokument. Det framgår bl.a. att lärarutbildningen skall vara vidga den studerandes perspektiv genom att ge redskap för att förstå, kritiskt granska och ge kunskap om global existentiell överlevnad. Vidare skall de studerande under utbildningen utveckla kunskap om den egna för att känna samband och respekt för andra människor och kulturmönster.¹⁴⁴

Att det är så angeläget att få in de globala frågorna i undervisningen bör också förstås mot bakgrund av att det idag är ca en fjärdedel av eleverna i Sverige som har invandrarbakgrund och om några år kommer denna grupp elever att utgöra en tredjedel. För att få en mer etniskt

¹⁴² Intervju med Conny Anderson, chef för Internationella sekretariatet, Lärarhögskolan i Stockholm, 970527.

¹⁴³ Lärarhögskolan i Stockholm, *Lärarhögskolan i världen. Några röster om Lärarhögskolans internationella arbete*, 1996, pp. 6–8, 13.

¹⁴⁴ Ibid., p. 1.

kulturellt representativ framtida lärarkår och lärare med dubbla språkkompetenser har man därför infört ett grundläggande utbildningsprogram för de som saknar de nödvändiga färdigheterna i svenska, ett basår i svenska språket.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Ibid., pp. 2–4.

Sammanfattning

Trots den likartade diskursen kring internationalisering, internationellt arbete och internationella frågor har denna undersökning av olika institutioners transnationella investeringar visat på en stor variation. Men innan vi diskuterar skillnaderna mellan de undersökta utbildningsinstitutionerna bör några ord sägas om de gemensamma dragen av internationaliseringen.

För samtliga institutioner är studentutbytet den centrala internationellt orienterade aktiviteten inom grundutbildningen och samtliga institutioner är delaktiga inom Erasmus (som numer ingår som en av aktiviteterna i Socrates) samt flertalet också inom Nordplus. Nära förbundet med studentutbytet är arbetet med att anpassa kurser och utbildningar efter internationella standarder. Vanligt här är att man översätter kurserna och utbildningar enligt ECTS (European Community Course Credit Transfer System), vilket innebär att man beskriver kurserna på ett enhetligt sätt och att det finns ett allmängiltigt system för hur mycket en kurs är värd i poäng, vilket underlättar tillgodoräknande av utlandsstudierna i hemlandet.

Det massivt ökande studentutbytet har lett till att institutionerna mer eller mindre har tvingats att bygga upp någon form av organisation kring det internationella arbetet. Den mest vanligt förekommande modellen är att högskolan/universitetet har en central enhet på vanligen 5–10 personer som fungerar som serviceenhet för institutionerna och ansvarar i huvudsak för centrala och andra bilaterala utbytesavtal, EUs utbytes- och forskningsprogram, Nordplus, samt samordning av internationella kontakter och aktiviteter. En stor del av det internationella arbetet sker emellertid på institutionsnivå — dagens högskolor och universitet är tämligen decentraliserade organisationer, som exempelvis KTH där institutionernas prefekter lyder direkt under rektor — och institutionerna har vanligen någon person som ansvarar för framför allt studentutbytet på institutionen. Påfallande är även att det går en skarp gräns mellan grundutbildning och forskningen. Det finns inte alls samma administrativa apparat uppbyggd för att explicit internationalisera forskningen utan detta sker mer eller mindre av sig självt. Många av de intervjuade talar om en omfattande internationellt orienterad verksamhet inom forskningen, vilket inte är ett nytt fenomen. Forskningen har alltid varit internationellt orienterad. Det nya beträffande forskningen är att det internationella har fokuserats i målbeskrivningar och verksamhetsplaner. Det internationella arbetet har överhuvudtaget fått en strategisk betydelse, inte endast i den meningen att det internationella arbetet har normaliserats genom att det har införlivats i den organisatoriska strukturen, det har även tydliggjorts på den diskursiva nivån. Så gott som samtliga lärosäten betonar det internationella arbetet i övergripande måldokument och verksamhetsplaner och det förekommer även att explicita måldokument och verksamhetsplaner för det internationella arbetet, där KI utgör det mest tydliga exemplet.

En annan generell aspekt av internationaliseringen är det ökade antalet kurser på engelska. Om vi bortser från KTH (där förvisso merparten av litteratur är på engelska och där själva objektet för undervisningen ofta har ett universellt innehåll), KI (som också har en betydande del av kurslitteraturen på engelska och där ämnet medicin också kan sägas vara av universell karaktär, åtminstone vad det gäller den mer grundläggande medicinen), Konstfack och den konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, så finner vi på samtliga andra institutioner ett relativt omfattande utbud av kurser på engelska och i flera fall även magisterutbildningar helt på engelska.

Men trots de gemensamma dragen av internationaliseringen är de särskiljande drag mellan institutionerna än mer påfallande. Det kanske mest slående är att de internationella satsningarna i princip följer högskolefältets logik, dvs. att de dominerande utbildningarna även är de utbildningarna om gör de mest omfattande internationella investeringarna. De högskolor och institutioner i Stockholm som är mest utpräglad internationella är Karolinska institutet, Handelshögskolan, Kungliga tekniska högskolan och Konstfack, vilka intar de mest dominerande positionerna inom högskolefältet. Ser vi till studentutbyte så skickar KI idag ut mer

än 50% av sina läkarstuderande utomlands någon gång under utbildningen, motsvarande siffra är för Handels över 30%, för Konstfack mellan 20–30% och för KTH närmare 25% och man tar även emot liknande andelar studenter från utlandet. Detta kan jämföras med exempelvis Stockholms universitet, där den juridiska fakulteten skickar ut flest studenter och har en andel på 10-15% av sina studerande, eller Lärarhögskolan (som till antalet studenter är det tredje största lärosätet i Stockholm efter Stockholms universitet och KTH) där man skickar ut ca 3–5 procent av sina studerande. Det finns vidare en inre hierarki inom de dominerande högskolorna och universiteten. På KI med sina åtta olika utbildningsprogram är det läkarlinjen som står för den i särklass största andelen utbytesstudenter i båda riktningarna och på KTH har man i sina statistiska beräkningar exkluderat de kortare och mindre prestigefulla ingenjörsutbildningarna (som endast sänder iväg 1% av sina studenter utomlands för studier) och siffrorna gäller således endast civilingenjörstudier. På Stockholms universitet är det tre institutioner, den juridiska institutionen och den företagsekonomiska institutionen, de två största institutionerna på Stockholms universitet, samt den nationalekonomiska institutionen, vilka tillsammans svarar för merparten av studentutbytet inom det i särklass största utbytesprogrammet på SU, Erasmusprogrammet.

En naturlig förutsättning för ett stort utbyte är naturligtvis ett stort antal utbytesavtal, vilket just karaktäriserar de dominerande utbildningarna. Förvisso har de dominerande utbildningsinstitutionerna ofta ett stort antal Erasmus- och Nordplusavtal, men de stora skillnaderna finns beträffande de egna bilaterala avtalen. Exempelvis skickade KTH 1994/95 ut 117 studenter via Erasmusavtal och 78 studenter via egna avtal främst till USA, Kanada och Australien och de egna avtalen har vidare ökat i betydelse på KTH. Året innan var förhållandet mellan Erasmusstudenter och studenter via egna avtal 111/41.¹⁴⁶ Detta kan ställas i kontrast till Lärarhögskolan som endast har avtal inom ramen för Erasmus och Nordplus. Karaktäristiskt för de dominerande utbildningarna är att valmöjligheterna mellan olika former av utlandsstudier och -praktik för de studerande är väldigt stora, där vi kan dra oss till minnes alla de olika former av möjligheter att tillbringa tid utomlands som står de studerande på KI till buds. Ytterligare en skillnad ligger i tidsaspekten. De dominerande utbildningarna har en relativt lång tradition av studentutbyten bakom sig, ibland sträcker sig samarbetet tillbaka till 70-talet, dvs. långt innan de centralt organiserade EU-programmen tog form. För de dominerade utbildningarna är internationaliseringen av grundutbildningen någonting som tagit fart i och med möjligheten för svenska universitet och högskolor att ingå i Erasmusprogrammet 1992/93.

Men även om den kvantitativa skillnaden är viktig så är den kvalitativa än mer avgörande för att åtskilja de dominerande från de dominerade utbildningarna. KI, KTH, Handels och i viss mån även Konstfack satsar intensivt på sina exklusiva kontakter med framför allt prestigeuniversitet i USA. Just förekomsten av utbyten med nordamerikanska universitet utgör en mycket distinktiv skillnad mellan de mest dominerande utbildningarna och de övriga. Medan Handels kan erbjuda ett trettiotal platser på ett tiotal nordamerikanska universitet varav några tillhör den yppersta eliten har den företagsekonomiska institutionen på Stockholms universitet endast avtal med två universitet i USA (vilka ej tillhör de högst rankade) och den nationalekonomiska institutionen saknar helt avtal med amerikanska universitet. Likaså har Konstfack avtal med exempelvis Parsons School of Design och School of Visual Art i New York — exklusiva utbytesskolor vars motsvarigheter exempelvis den konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet saknar.

De dominerande utbildningsinstitutionerna befinner sig i en position där de har ett visst spelutrymme, de får oftast fler erbjudanden om utbytesavtal än de kan acceptera och behöver därför inte acceptera de mindre fördelaktiga utbyten. Man använder sig även av olika strategier för att slå vakt om kvaliteten på sina utbyten. En generell policy på Handelshögskolan är att man inte accepterar "free movers", de studerande måste studera utomlands via Handelshögskolans olika utbytesprogram för att få sina utlandsstudier tillgodoräknade i sin examen. På KTH lägger man sig vinn om att endast instifta avtal med universitet och tekniska högskolor som håller "KTH-

¹⁴⁶ Opublicerad statistik från KTH, Externa relationer.

standard”, vilket för delfakulteten för Maskin- och materialteknik exempelvis innebär att man har avtal med tekniska högskolor som bedriver forskning. Delfakulteten för Elektroteknik och informationsteknik går även in och finansierar platser på de riktigt högklassiga utländska universiteten så som Stanford i USA. Vi kan även notera en intressant skillnad i strategier för utbytesavtal. Den dominerande policyn på Handels är att man skall utvidga sina utbytesprogram med försiktighet så att man hela tiden kan ha kontroll över kvaliteten på de avtal man instiftar, att ha ett attraktivt utbytesprogram är ett mål i sig. KI däremot satsar mer på att få ut så många studenter som möjligt i internationella sammanhang och man har även den i särklass största andelen studerande med erfarenheter av studier utomlands (vilket dock inte innebär att man inte kan erbjuda de studerande möjlighet att studera vid elitutbildningar utomlands).

Utmärkande för de dominerande institutionerna är att de även ingår i mycket exklusiva utbytesprogram, där Handelshögskolan utgör det kanske mest iögonfallande exemplet. De två utbytesprogram förutom Erasmus som man ingår i, CEMS (Community of European Management Schools) och PIM (Program in International Management), är uttalat exklusiva i den meningen att det endast är de ”bästa” ekonomiutbildningarna som ges inträde. Enligt en liknande princip som ligger till grund för CEMS och PIM fungerar ett av de nätverk som KTH ingår i, TIME (Top Industrial Managers for Europe) som är ett större nätverk bestående av ”30 kända tekniska högskolor i Europa”.¹⁴⁷ KTH är även den enda tekniska högskola i Norden som är godkänd av den franska regeringen som *École d’application* (ungefär; högskola för tillämpade studier) för *l’École Polytechnique*.¹⁴⁸ Karolinska institutet ingår inte i några egentliga nätverk, men har organiserat sina bilaterala utbyten i ett eget program, LINK-programmet (Läkarutbildningens internationella kommitté). Kännetecknande för KIs egna avtal är den tydliga orienteringen mot den anglosaxiska världen och framför allt USA, där omfattningen av avtal är unik i såväl ett svenskt som ett europeiskt perspektiv.¹⁴⁹

De institutioner och högskolor som kommit längst i sitt internationella arbete har, som den ansvariga på KI uttrycker det, gått in i fas två. Studentutbytena är väl fungerande och så pass utbyggda att efterfrågan nästan är mättad, och många av de ansvariga talar om att utveckla andra sidor av internationaliseringen, där lärarutbytet och kursanpassning till internationell standard ges stort utrymme. KI har som målsättning att 50% av lärarna skall ha varit aktiva inom lärarutbyten.¹⁵⁰ På KTHs delfakultet för Maskin- och materialteknik inriktar man sig på att bygga upp kontakter med Sydamerika, Sydafrika och Asien, medan för Handels del är samarbete med Östeuropa prioriterat. Man har exempelvis byggt upp en filial i Riga, där de första studenterna gick ut föregående år. Skillnaden är här tydlig mot de dominerade utbildningarna, exempelvis vårdhögskolorna där internationaliseringen till stor del handlar om att få utbytesavtal till stånd och studenter intresserade av att studera utomlands.

*

Hur skall vi då förstå skillnaderna mellan framför allt de dominerande och de dominerade vad det gäller de transnationella investeringarna? Det finns flera faktorer som behöver beaktas — här skall några av dessa diskuteras, medan andra kommer att analyseras i kapitel 5 Det nationella kontra det transnationella.

För att förstå de transnationella investeringarna måste dessa sättas i relation till de övriga kapitalen som institutionerna besitter, främst det vetenskapliga kapitalet men även det sociala, det symboliska, det kulturella och det ekonomiska kapitalet. (De olika kapitalarterna är även till

¹⁴⁷ Kungliga tekniska högskolan, *Att studera utomlands*, p. 7.

¹⁴⁸ Det innebär att nytexaminerade från *École Polytechnique*, i stället för att välja att bedriva sina tillämpade studier under två år vid en fransk teknisk högskola, kan genomföra motsvarande studier vid KTH och få en svensk civilingenjörsexamen. Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*, p. 16.

¹⁴⁹ Karolinska institutet, *Internationellt studentutbyte. Handbok. Läkarutbildningen*, pp. 20–22, samt intervju med Anna-Lena Paulsson, internationell studievägledare på Studentexpeditionen, Karolinska institutet, 970515.

¹⁵⁰ Karolinska institutets European Policy Statement som ingår som en del i KIs Socratesansökan.

stor del betingade av varandra, där exempelvis det ekonomiska kapitalet är viktigt för ackumulerandet av ett vetenskapligt kapital.) Det vetenskapliga kapitalet grundat på den forskning universitet/högskolan/institutionen bedriver är viktigt framför allt utifrån två aspekter. För det första innebär en intensiv och omfattande forskning många transnationella kontakter med forskare runt om i världen. Karakteristiskt för de dominerande institutionerna är att de har en lång tradition av student- och forskarutbyten som etablerats långt innan den egentliga expansionen av det normaliserade utbytena inträffade. Dessa traditioner är ofta ett resultat av forskarsamarbeten med utländska forskningsmiljöer och bygger till stor del på personliga överenskommelser. Vi kan således här tala om en transnationell aspekt av det sociala kapitalet. Angélica Montero-Yáñez internationellt ansvarig på den företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet ger en bild av hur det kan gå till när nya avtal instiftas:

Det brukar alltid vara så att det är en av våra professorer som har varit på besök eller har en professor som de är vän med, de känner varandra då vet de vilken kvalitet som just det universitetet har. Därför har han föreslagit att vi kan ha ett avtal med dem.¹⁵¹

För det andra är forskningen viktigt i den bemärkelsen att framstående och erkänd forskning bidrar till att placera högskolan på den transnationella utbildningskartan, ett ämne som vi skall behandla mer i kapitel 5.

En förklaring till graden av internationalisering som ofta lyfts fram är ämnenas karaktär, att ämnen som medicin, teknik och ekonomi är väldigt internationella ämnen. Inom medicin används latinet som ett *lingua univervisalis*, inom ekonomin utgör engelskan det vetenskapliga språket *per se* och inom tekniken bildar matematiken en naturlig gemensam bas, vilket underlättar spridning av resultat i en global kontext. Som Sverker Sörlin påpekar är forskningen inom naturvetenskap ofta väldigt resurskrävande och en förutsättning är ofta att flera länder går samman för att finansiera denna forskning, som exempelvis inom partikelfysik med CERN-samarbetet. Sörlin menar vidare att vissa ämnen är mer kontextbundna framför allt inom humaniora, där det nationella kulturarvet ofta utgör ett givet studieobjekt.¹⁵² Studentutbytet på Stockholms universitet ej är så utbyggt inom humaniora i jämförelse med samhällsvetenskap. Men beträffande ämnenas karaktär är det farligt att se detta som en absolut förklaring. För det första kan man inte se ämnens karaktär som något essentiellt, exempelvis har juridiken genomgått en påtaglig transformation från att vara ett i första hand nationellt orienterat ämne till att vara internationellt eller transnationellt orienterat.¹⁵³ För det andra är det viktigt att skilja på grundutbildning och forskning. Medan grundutbildningen inom ett humanistiskt ämne kan vara dominerat av ett nationellt perspektiv, kan de ledande forskarna inom disciplinen vara betydligt mer transnationellt orienterade i den meningen att de i första hand strider om positioner inom ett transnationellt akademiskt fält. Stockholms universitet kan ses som ett exempel på att forskningen är mer transnationellt orienterad än grundutbildningen. Ser vi till vilka institutioner som tar del av EUs forskningsmedel är dessa till stor del naturvetenskapliga, medan den naturvetenskapliga fakulteten på Stockholms universitet har ett väldigt blygsamt studentutbyte.

Tilläggsas bör även att de olika utbildningarnas längd också torde spela en viss roll. Utbytet inom samhällsvetenskap är dominerat av ekonomi och studenter inom ekonomiprogrammet där det är relativt enkelt att infoga utlandsstudierna i en examen. Inom humaniora är förekomsten av utbildningsprogram betydligt mindre och där det är vanligare att studenterna läser fristående kurser som sedan bildar en fil.kand.- eller fil.mag.-examen. De som studerar fristående kurser

¹⁵¹ Intervju med Angélica Montero-Yáñez, ansvarig för studentutbytet på den företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, 970513.

¹⁵² Sverker Sörlin, *De lärdsas republik, Om vetenskapens internationella tendenser*, pp. 224–226.

¹⁵³ Även andra ämnen som ekonomi, sociologi och journalistik torde ha genomgått en liknande transformation. Dessutom ser vi alltfler nya ämnen uppkomma där det internationella är ett grundläggande perspektiv, som internationell pedagogik, internationell ekonomi och "cross cultural studies". Se exempelvis Ronald Robertson, *Globalization. Social theory and Global Culture*, Sage London, Thousand Oaks, New Deli 1994 [1992], pp. 8–24, 45–48, för en diskussion av det internationella, eller snarare globala, perspektivets betydelse inom samhällsvetenskapen.

vid universitet förutsätts ofta ha läst 40 poäng inom ämnet innan de får åka ut och sedan är det inte säkert att de kan tillgodoräkna sig sina utlandsstudier som C- eller D-kurs i Sverige eftersom det krävs för att få göra detta att man har skrivit en 10-poängsuppsats, vilket kan vara svårt att göra inom ramen för sina utbytesstudier. En studerande vid konstvetenskapliga institutionen kunde inte tillgodoräkna sig sina utlandsstudier och har nu efter att ha läst C-kursen i Sverige därför 110 poäng i konstvetenskap. Generellt gäller även att de dominerande utbildningsinstitutionernas utbildningar till stor del är längre utbildningar (civilingenjörs-, läkar-, juristutbildningarna samt Konstfacks utbildningar omfattar 160–220 poäng) vilket gör det lättare för dessa institutioner att inkorporera utlandsstudierna i utbildningen än för de som har kortare utbildningar och framför allt fristående kurser.

De transnationella investeringarna är naturligtvis också beroende av finansiella resurser. Att medverka i exklusiva utbytesprogram och att ha utbytesavtal med de mest ansedda universiteten i världen är ett kostsamt projekt, vilket förutsätter ett omfattande ekonomiskt kapital. På KTH finansierar man vissa utbytesplatser vid de amerikanska elituniversiteten ur egen kassa och Handelshögskolan använder för samma syfte bl.a. donerade medel från privatpersoner och företag. Verksamhetsåret 1995/96 mottog Handelshögskolan donationer till ett sammanlagt värde av elva och en halv miljon kronor och av dessa utgjorde donationer till internationella utbyten, gästprofessur, stipendier mm. en fjärdedel, eller 3 miljoner kronor.¹⁵⁴ Verksamhetsåret innan donerades tio miljoner till en fond för utbildningsprogram inom ekonomi i Central- och Östeuropa, där de baltiska staterna betonas samt tio miljoner för utbildning i St Petersburg.¹⁵⁵

Men skillnaderna mellan institutionerna kan inte endast förstå enligt en nationell logik och i relation till det svenska högskolefältet, vi måste även beakta den transnationella marknadens logik för att förstå skillnaderna mellan de svenska institutionerna. Detta kommer kapitel 5 att ägnas åt. Nästkommande kapitel, kapitel 4, kommer att ge ett något annorlunda perspektiv på internationaliseringen av den högre utbildningen, nämligen sedd från de studenter som studerar utomlands via institutionernas utbytesprogram.

¹⁵⁴ Stockholm School of Economics, *Annual Report 1995/96*, p. 20.

¹⁵⁵ Handelshögskolan i Stockholm, *Årsberättelse 1994/95*, p. 23.

4 Studenterna

Vi har hittills koncentrerat oss på de olika utbildningsinstitutionernas transnationella investeringar. För att även få det andra sidan av myntet är det viktigt att låta de studerande komma till tals. Hur upplever de sina studier utomlands? Vilka motiv har de för sina utlandsstudier? Vad är karakteristiskt för de som studerar utomlands? Intressant att beakta är även frågorna: Vilken roll spelar utlandsstudierna i studenternas livsbanor? och Vilken form av investering bör utlandsstudierna ses som? Detta kapitel syftar till att spegla de studerandes perspektiv utifrån intervjuer med studenter som studerat utomlands genom olika utbytesprogram vid de ovan undersökta utbildningsinstitutionerna.

För att inleda med vilka motiv som ligger bakom utlandsstudierna kan vi här finna tämligen generella motiv som gäller för samtliga av de intervjuade studenterna och som även gäller för utbytesstudenter i allmänhet på de olika institutionerna enligt de som ansvarar för det internationella utbytet. De vanligaste motiven utgörs av en vilja att göra någonting annorlunda, få ett avbrott i sina studier, lära sig ett nytt språk alternativt förbättra tidigare språkkunskaper inom ett visst språk och uppleva en ny kulturell miljö. Själva studierna spelar även de en viss roll, men framhålls inte som speciellt viktiga, vilket delvis överensstämmer med resultaten från SCBs undersökning där det vanligaste motivet för att studera utomlands var just att studera i en utländsk miljö.¹⁵⁶

Det råder ingen tvekan om att utlandsstudierna har påverkat de studerande. Flera menar att deras bild av såväl Sverige som värdlandet har förändrats, även om inte förändringen är så genomgripande i alla fall:

- Om du generellt sammanfattar ditt år utomlands, vad tycker du att det har gett dig?
- [...] Internationella erfarenheter är väl alltid bra, det är svårt att säga att det har gett det eller det, man blir väl öppnare för folk kanske och man vet lite mer hur det går till på andra ställen, det kan ju vara bra. Just i Frankrike är det ju inte så stora skillnader gentemot Sverige, utan där är det mer de små detaljerna man lägger märke till. Hur folk handlar bröd, de går till bagarn och inte till ICA t.ex. Jag blev förvånad när jag beställde in en kaffe för första gången på ett café och fick en espresso utan att jag hade bett om det... Plus deras mentalitet, men ändå att se folks skillnader, det är svårt att sätta fingret på det men jag tror att det ger mycket rent allmänt.¹⁵⁷
- [...] Man har gärna en tendens att trycka ner Sverige och klaga på vissa förhållanden och tycka att det skulle vara mycket bättre att bo någon annanstans, men min egen erfarenhet som är att det finns väldigt mycket i Sverige som är bra och mycket annanstans som inte är fullt så bra som man kan tro.
- Vad tänker du på konkret?
- Nej, konkret skulle man kunna säga att USA som många framhåller som ett förlovat land i alla fall när man ser till ett ekonomiskt perspektiv vet jag inte om jag egentligen skulle vilja bo i, därför att jag tycker det finns så många andra saker sociala klyftor, hotfulla stadsmiljöer, hela deras rättssystem som jag tycker är olustigt. Medan man i Sverige kanske inte alltid uppskattar skattesystemet, men å andra sidan så är det väldigt lugnt, det är väl bibehållen miljö, man kan gå omkring i Stockholm egentligen när som helst på dygnet utan att vara rädd och en väldigt avslappnad fin atmosfär och naturen, tillträde till naturen och allting sådant. Så det är väl det jag tycker som en avslutning att internationella erfarenheter ger en perspektiv på det egna landet.¹⁵⁸

Flera av de intervjuade menar, som i citatet ovan, att man uppskattar den svenska miljön och det relativt jämlika och trygga svenska samhället. Man uppskattar även sin svenska familj och sina vänner vilket framför allt gäller de som studerat i USA, de karaktäriserar gärna amerikanerna

¹⁵⁶ SCB, *Utlandsstuderande. Enkätundersökning våren 1994 bland studenter utomlands i universitet och högskola läsåret 1991/92*, U 10 SM 9501, p. 10.

¹⁵⁷ Intervju med manlig student på delfakulteten för Maskin och materialteknik, KTH, har varit i Paris, Frankrike vid École des Mines ett år. Ca 25 år, fadern civilingenjör för ett större svenskt byggföretag och har arbetat mycket utomlands, moder hemmafru.

¹⁵⁸ Intervju med manlig Handelsstuderande, 26 år, och som läst tre och en halv månad på the Wharton School, son till en företagsledare.

som väldigt trevliga men även ytliga: "[...] folk är väldigt vänliga i början men du kommer inte djupare än så, ... de har väl bästa vänner men det är mer på något mingelplan på något sätt, det är ungefär som... man går på någon fest eller någonting, mer cocktailpartyliknande, du vet man går runt och kallpratar, ... du kommer inte längre än till de här första artighetsfraserna."¹⁵⁹ Alla studenter är emellertid inte odelat positiva till sin utlandserfarenhet och det handlar ofta om problem att anpassa sig till en ny kultur och framför allt en annan skolkultur. För en ekonomistudent som vistades i Italien utgjorde bl.a. den godtyckliga tidsuppfattningen ett allvarligt problem:

Man är organisatoriskt lagd, man är van att saker och ting funkar, tider är till för att hållas. Man tror kanske att det inte är så viktigt, men det betyder ganska mycket i vardagen, när det hela tiden är så, man går fort i skolan men alla andra går sakta så man springer in i folk, det är hela tiden sådana småsaker. Men när det hela tiden är så. Kommer man till skolan då är läraren tio minuter försenad, när han väl sitter där så drar han över tiden med en timme, när man går på lunch så har inte matsalen öppnat. När man ska ta bussen hem så går den inte, det är ju bara småsaker, men efter sju månader så kände jag mig färdig med det där.¹⁶⁰

Ser vi till vilka vinster utlandsstudier innebär är det framför allt tre allmänna typer av vinster som förknippas med utlandsstudierna, nämligen förvärvandet av: 1) en språklig kompetens; 2) en internationell erfarenhet samt 3) ett transnationellt socialt kapital. Beträffande de språkliga investeringarna kan två olika strategier urskiljas. De flesta ser utlandsstudierna som ett sätt att befästa redan tidigare erövrade kunskaper inom ett språk, vanligen engelska, franska eller tyska. Ett fåtal väljer istället att lära sig ett helt nytt språk som exempelvis italienska eller spanska. De senare resonerar ofta som så att det ej längre ses som en fördel på arbetsmarknaden att man behärskar engelska, tyska och franska, snarare som ett nödvändigt villkor och att det därför kan vara en klok investering att lära sig ett språk som relativt få i Sverige behärskar. Många av de utlandsstuderande menar vidare att de har fått blodad tand vad det gäller språkstudierna och har planer på att lära sig ytterligare språk eller se till att förbättra sina tidigare kunskaper; de utländska språkkunskaper betraktas som värdefulla dyrgripar som måste vårdas och underhållas. En ekonomistudent som lärt sig italienska genom att studera i Italien menade att han kunde tänka sig att lära sig franska eftersom det innebar, som han halvt på skämt uttryckte det, "stordriftsfördelar" att lära sig ett språk som är tämligen likt italienskan.

Den kulturella erfarenheten, dvs. att någorlunda kunna behärska en främmande kultur, att ha lärt sig de nödvändigaste kulturella koderna, att ha skaffat sig en viss erfarenhet av ett annat lands statliga byråkrati, skolväsende, etc., framhålls av många som en viktig upplevelse. Många av de intervjuade menar att de genom sin utlandsvistelse har stärkt sitt självförtroende, de har klarat av att vistas utomlands under en längre tid:

– Om du summerar din tid utomlands vad tycker du var mest värdefullt?
 – Eftersom jag inte har varit utomlands någon längre tid tidigare så var det lite samma upplevelse som det var att rycka in i lumpen, att man får klara sig helt själv. Det är inte så svårt, men när man inte har gjort det förut så är man lite osäker, man vet inte hur ska jag klara det här... man på något sätt får bättre självförtroende... och när man väl har gjort det så vet man: – Bra, jag klarar det, jag klarar att slängas in i en helt ny miljö och anpassa mig hjälpligt i alla fall. Så det tror jag nog är det allra viktigaste att man lär sig att vara lite lyhörd och flexibel, för jag tror inte att det går annars. Jag märkte att en del, framför allt spanjorerna och fransmännen som var där, de kom dit med attityden att USA är skit och vad gör jag här och då undrar man varför åkte du hit för. [De är] inte öppna för intryck det minsta, och mycket riktigt så vantrivdes [de]. Jag, som jag sa, trivdes fantastiskt, mycket ett resultat av att man kan vara lite flexibel, kompromissar antar jag.¹⁶¹

¹⁵⁹ Intervju med manlig ekonomistuderande på Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, som varit en termin i Florida. 23 år, fadern egen företagare, ekonomisk gymnasieutbildning, modern hjälp till med företaget, ingen högre utbildning.

¹⁶⁰ Intervju med manlig ekonomistuderande på Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet, som varit en termin i Ancona, Italien. 23 år, styvfadern bankkamrer, ingen högre utbildning, modern sekreterare.

¹⁶¹ Intervju med manlig ekonomistuderande på Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, som varit en termin i Florida. 23 år, fadern egen företagare, ekonomisk gymnasieutbildning, modern hjälp till med företaget, ingen högre utbildning.

Flera av de studerande poängterar, som i citatet ovan, vikten av att vara öppen för den nya kulturen, nya människor och nya intryck, att man är flexibel och beredd på att släppa lite på sina invanda beteendemönster. En annan intressant aspekt av utlandsstudierna är att de utgör en väl avgränsad tid i de studerandes liv där det finns utrymme för att skaffa sig nya erfarenheter, tänja på gränserna och leka med sin identitet.

– Kan du summera dina erfarenheter?

– Ja, rent generellt så får jag säga att jag tycker att det ger oerhört mycket när man är utomlands, man träffar väldigt mycket människor från olika länder och man lär sig väldigt mycket om världen och olika kulturer och samtidigt så, jag vet inte, jag tycker att mentaliteten förändras lite för en själv när man är där också. Man inser att man är där för en begränsad tid och jag har upplevt mycket att jag har känt att nu ska jag passa på att göra saker för att jag kommer inte att vara här sen. Något som man kanske lätt faller ifrån när man är hemma och lever i den här vardagssituationen, det är så lätt att tänka att: – Aja, men det hinner jag ju med nästa vecka, den där utställningen kan jag spara eller den där filmen kan jag se senare och sen så blir man lite försoffad på något vis. Så jag tycker att man greppar tillfällen på ett helt annat sätt som jag önskar man skulle kunna göra när man är hemma också. Det har jag upplevt också att folk i Sverige alltid ska planera när man ska göra någonting, man ska bestämma tre veckor i förväg att man ska gå på bio! Där var det mer den mentaliteten att nu hittar vi på någonting i kväll och sen får man för sig att: – Jamen vi åker iväg i helgen och så tar man sitt pick och pack och åker. Vi brukade till och med lifta en del ett gäng och det funkade ju bra, det hade jag aldrig i hela mitt liv tänkt att göra.¹⁶²

Vi kan här dra en parallell till de unga svenskar som Helena Wulff studerat i New York under slutet av 80-talet.¹⁶³ För dessa var New York ett möjligheternas paradys, man kunde där försöka förverkliga sina drömmar, träffa människor från alla världens hörn, gå på klubbar och fester som man inte sett närheten av i Sverige. En del beskriver livet i New York som taget ur en film och myter kring extraordinära händelser cirkulerar. Flera av de unga svenskarna tog tillfället i akt att leka med sin identitet och kunde exempelvis presentera sig som filmregissörer och liknande. Mycket av vistelsen och livet i New York för svenskarna konstituerades av att de var där för en begränsad tid (som i vissa fall kunde utsträcka sig till upp mot åtta, tio år) och detta innebar att de ofta försökte leva som de endast hade en kort tid kvar i New York och verkligen gripa alla tillfällen för nöjen, nya bekantskaper, spännande upplevelser.

Fortsättningsvis kan vi konstatera de flesta av de utlandsstuderande svenskarna generellt har varit väldigt nöjda med sina utlandsstudier och känt sig relativt väl förberedda på vad som komma skulle när de var utomlands. Däremot uttrycker några att det var ett problem att komma hem igen. Man var helt enkelt inte förberedd på den förändring som det innebar att komma hem igen. En konststuderande som var i Dublin ett år och trivdes väldigt bra där uttrycker sig som följande:

[...] det jag kanske ångrar är kanske att jag inte hade ställt in mig på att det kunde vara jobbigt att komma hem. Jag hade absolut inte förberett mig för det... Det var jobbigt att komma hem, ingenting hade förändrats, men jag hade förändrats jättemycket och allting hade förändrats här på samma gång som ingenting hade förändrats och jag saknade Dublin jättemycket, alla kompisar. Man rycktes upp med rötterna, ingen av alla vännerna som jag hade umgåtts med där fanns här just när jag kom hem. Det var jättejobbigt, det var jättetraumatiskt, det tog väl ett halvår innan jag kom över det, eller ett halvår, ett år!...¹⁶⁴

På samma sätt som de erövrade språkfärdigheter leder till en vilja att lära sig fler språk eller förbättra tidigare språkkunskaper innebär ofta utlandserfarenheten att man vill resa mer och att arbeta (eller studera mer) utomlands är för de flesta ett tänkbart alternativ — däremot menar de

¹⁶² Intervju med kvinnlig juridikstuderande, ca 25 år som varit i Frankrike en termin inom Erasmus, mamman tidigare förskollärarytbildare, arbetar numer på försäkringskassan, pappan jurist.

¹⁶³ Se Helena Wulff, "Young Swedes in New York: Workplace and Playground", pp. 94–105 i *Networks of Americanization* (red. Rolf Lundén & Erik Åsard) Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1992 och "Moratorium på Manhattan. Unga svenskar och globalisering", pp. 127–141 i Johan Fornäs m.fl., *Ungdomskultur i Sverige*, FUS-rapport nr 6, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1994.

¹⁶⁴ Intervju med kvinnlig konststuderande som varit ett år i Dublin, 27 år, mamma organist, fadern lektor på musikhögskola.

flesta att de endast vill arbeta utomlands för en viss period, kanske två, tre år, för att sedan återvända till Sverige.¹⁶⁵

Utlandserfarenheten handlar inte endast om att uppleva en ny kultur; de utländska universiteten utgör ofta en väldigt internationell miljö med studenter från hela världen. Utbytesstudenterna hamnar vanligen i bostadsområden med många andra utbytesstudenter och de studerande hamnar även i klasser eller kurser med många utländska studenter. Med undantag av en KTH-studerande som läste i Paris vid en av de franska elitskolorna, École des Mines, som endast tar emot två utbytesstudenter per år, umgicks de utlandsstuderande med studenter från ett brett spektrum av länder. Flera studenter bodde även tillsammans med andra utländska utbytesstudenter. Inte ovanligt var att man knöt kontakter med såväl inhemska studerande som andra utlandsstuderande och därmed byggde man upp ett internationellt nätverk, ett slags transnationellt socialt kapital, vilket sedan kan användas för vidare resor och besök i utlandet.

Utlandsstudierna är även förbundna med mer specifika utbildningsmässiga vinster vilka emellertid är väldigt olik fördelade mellan de studerande och till en stor del bestämda av det svenska högskolefältets hierarki och den homologi som finns mellan denna struktur och omfattningen av de transnationella investeringarna. För det första erbjuder de dominerande utbildningsinstitutionerna, vilket konstaterats ovan, fler alternativ och fler möjligheter till studier utomlands. För det andra måste vi erinra oss den stora kvalitativa skillnad som finns mellan de dominerande och de dominerade utbildningsinstitutionerna beträffande de utbytesavtal man förfogar över. Detta innebär att för de utlandsstuderande studenterna är utlandsstudiernas utbildningsmässiga värde till stor del bestämt av vid vilken svensk utbildningsinstitution de studerar. Inom ramen för de möjliga utbytesplatserna som står studenten till buds bestäms värdet av dessa av utbyttesskolornas positioner inom den transnationella utbildningsmarknaden, ett ämne som vi har anledning att återkomma till senare. Här räcker det med att konstatera att de studerandes preferenser vad det gäller utbytesskolor i princip är likartade på samtliga utbildningar.

För att konkretisera vilka utbildningsmässiga vinster det här kan vara frågan om kan vi se till vad utlandsstudierna på de dominerade utbildningsinstitutionerna innebär. De medicinstuderande som åker till medicinska kliniker i USA får där en betydligt mer praktiskt orienterad utbildning i jämförelse med den svenska utbildningen. De utlandsstuderande får dessutom erfarenheter som är svåra att skaffa sig i Sverige som exempelvis inom akutkirurgi, vilket innebär att man får ta emot skott- och knivskadade personer, tropisk medicin eller bara själva erfarenheten att se ett annat sjukdomspanorama. De handelsstuderande som läser vid de amerikanska MBA-skolorna får även de en mer praktiskt orienterad utbildning. Medan den svenska utbildningen till stor del handlar om att lära sig teoretiska och metodiska angreppssätt innebär MBA-studierna mer av "case-studies", dvs. att man får konkreta fall att arbeta med som är tänkta att mer direkt förbereda för kommande arbetsuppgifter. Det kan även finnas möjligheter att kombinera utlandsstudierna med praktik och arbete. En handelsstuderande som studerade vid en asiatiskt handelshögskola arbetade samtidigt halvtid på ett svenskt företag på plats. En studerande på Konstfack som studerade en termin på Rhode Island förlängde USA-vistelsen med tre månader i New York där hon arbetade för två illustratörer och på så sätt skaffade sig en enligt egen utsago mycket betydelsefull praktisk erfarenhet. För hennes del innebar även studierna i USA att hon fick möjlighet att koncentrera sig på ett specialområde inom illustration och på så sätt få en mer djuplodande utbildning än den Konstfack erbjuder. För de juridikstuderande innebär ofta utlandsstudierna att man fördjupar sig i internationell rätt, EU-rätt och/eller värdlandets egen rätt och denna typ av kompetens innebär att man får en mer internationellt orienterad utbildning än de som endast läser i Sverige.¹⁶⁶ En journaliststuderande fick under tre månader följa en kurs i

¹⁶⁵ Med tanke på den debatt om att finansiering av utlandsstudier leder till en braindrain är det intressant att notera att ingen av de intervjuade hade för avsikt att bosätta sig utomlands för en längre tid och de ansvariga för det internationella arbetet menade även de att de flesta studerande som de mötte inte siktade på att bosätta sig utomlands för långa perioder.

¹⁶⁶ Däremot var de två juridikstudenterna som intervjuats båda kritiska till de undervisningsmetoder som tillämpades i Tyskland respektive Frankrike, mestadels för att det förekom så lite litteratur, att studenterna tränades

utrikesjournalistik i Helsingfors vilket gav henne unika möjligheter att skaffa sig praktiska erfarenheter inom området. Flera av lärarna hade tidigare arbetat som utrikesjournalister för välrenommerade tidningar. Kursen hade som tema de baltiska staterna och deltagarna läste på om de baltiska ländernas historia, kultur och statsskick. Därefter fick de under en veckas tid vistas i Estland och sköta alla förberedelser själva, boka intervjuer, hotell, och slutligen ta kontakt med tidningar och annan press för att sälja sina alster. Dessutom råkade det slumpa sig så att ett toppmöte mellan Jeltsin och Clinton inträffade i Helsingfors under tiden de var där och de fick då möjlighet att närvara och rapportera från mötet. Flera av deltagarna i kursen lyckades sedan sälja sina reportage till sina respektive länders press.

Dessa specifika vinster där utlandsstudierna ger en transnationell karaktär till de studerandes utbildningskapital kan ställas i skarp kontrast till de studerande på dominerade utbildningar, eller de som intar mellanpositioner inom det svenska högskolefältet. Studenter på dessa utbildningar beskriver den utländska utbildningen som relativt lätt och kravlös, ibland nästan av gymnasial karaktär:

[...] det mesta i den undervisningen [en kurs för Erasmusstudenter med titeln Cross Culture Studies] bestod i att det var gruppdiskussioner och det var inte speciellt bra, det var ingen som tyckte det var bra, läraren var jättetråkig och han bara kom men jättetråkiga trista stenciler och ett språk som ingen förstod, det var ingen som orkade sätta sig in i det som vanligt det då, men det skulle inte vara någon tenta då... och på våren där så skulle alla skriva, Cross Culture skulle skriva en uppsats, ja den var inte speciellt lång heller, det var 3 000 ord [fem A4] tror jag...¹⁶⁷

Och jag tycker generellt att nivån på kurserna är mycket, mycket lägre än kurserna på Stockholms universitet... dels är de inte lika omfattande och de kräver inte lika mycket heller, det känns mycket mer vagt... men generellt, de flesta som jag pratade med tyckte att det var ganska låg nivå på kurserna.¹⁶⁸

Det går i dessa fall ej att tala om ett transnationellt inslag i de studerandes utbildningskapital, snarare handlar det endast om att de studerande har dragit fördel av de mer generella vinsterna av utlandsstudierna och att de har blivit en personlig erfarenhet rikare.¹⁶⁹ Men det är inte bara en skillnad i vad själva utbildningen utomlands ger i specifika kunskaper. Den kulturella erfarenheten är även bestämd av den plats man vistas på. Det råder en stor skillnad mellan att exempelvis studera i någon mindre europeisk eller nordamerikansk ort, vilket är vanligt förekommande, och att exempelvis studera i någon världsstad som London, New York eller Paris. Detta kan exemplifieras med två utdrag ur intervjuerna. Å ena sidan en ekonomistudent som studerat en termin i Florida:

- Var du på några kulturevenemang?
- Jag var på, de hade lite utställningar på campus där, konstutställningar och de hade ett konstmuseum i Boca Raton, det var deras museum för Modern Art, två målningar eller någonting, det var inte så mycket. Nej, det är svårt faktiskt att hitta mer kulturella evenemang, det är på något sätt att den stora kulturhändelsen i Florida var

till att lära sig så mycket utantill i stället för att kritiskt diskutera olika sätt att lösa rättsliga tvister samt att det förekom så sparsamt med tentor — studenterna fick i slutet av utbildningen tenera hela utbildningen, vilket ställde enorma krav på de studerande.

¹⁶⁷ Intervju med manlig student på grundskolläroprogrammet, 4–9, som varit ett år på Christ Church College i Canterbury, England, 26 år, modern dietist och fadern arbetar för företagsledningen på ett medelstort svenskt företag.

¹⁶⁸ Intervju med kvinnlig student på ekonomiprogrammet, som varit en termin på CERAM utanför Antibes, Frankrike, 32 år, fadern pensionerad ingenjör och modern sekreterare.

¹⁶⁹ Vilket även de studerande själva i vissa fall menar. Följande är ett utdrag ur den ovan citerade intervjun med den kvinnliga ekonomistudenten som varit i Frankrike:

- Tror du att du kommer ha nytta av den här erfarenheten när du söker jobb sen, att det kommer att fungera om en merit?
- Ja det tror jag, mer att man har varit utomlands kanske än vilka kurser har läst och så där.
- Hur tänker du då?
- Nej, men att när man söker jobb så tycker de väl att det är en fördel att man kan vistas utomlands, man är van att umgås med många olika människor, internationell miljö och så där plus att man har lärt sig franska.

att Disney World fyllde 25, så de är inte mycket för på något sätt. Den biten finns ju, men du får leta efter den på ett helt annat sätt, det är inte självklart. Jag var inte på något sportevenemang faktiskt, jag var så nära att gå och se en hockeymatch med Miami Panthers och jag var så nära att gå och se baseboll med Florida (?), men jag har faktiskt sett en sådan här college... , jag såg finalen i Miami när jag var där sist, Super Bowl, alltså det var inte Super Bowl men motsvarande för collegelag, det var imponerande, 75 000 på läktarna och då var det vanliga collegelag bara. De är väldigt präglande, de är väldigt sportintresserade, det märker man ju också att alla barer, det är sportsbars, tv-apparater överallt som visar sportevenemang, det är lite grabbstämning.¹⁷⁰

För denne student innebar inte utlandsstudierna inte något förmerande av kulturellt kapital, men för den idrottsintresserade kan USA te sig som ett idrottens Mecka med sitt enorma utbud av sport med exempelvis flera TV-kanaler som sänder sport dygnet runt. Å andra sida, en studerande som tillbringat ett år i Paris och som bodde i Quartier Latin:

– [...] var du ute mycket på pubar eller caféer eller kulturliv?

– Ja, kultur finns det faktiskt en hel del, det är nästan den största skillnaden mellan Paris och Stockholm, att det finns så mycket mer att göra. Till exempel bio, nu bodde jag rätt centralt så jag hade nära till många biografier.”

– Var ligger skolan förresten?

– Den ligger i det sjätte arrondissementet, det är rätt centralt och skolans elever bor fem minuter därifrån, vid femte, *Quartier Latin*, som det heter. Ja, om man återgår till kulturaktiviteterna så finns det väldigt mycket biografier, väldigt mycket små biografier som nästan har försvunnit i Sverige, som visar väldigt mycket gammal film, eller sån som har varit populär, så att man kan se alla filmer man missat under åren. Det finns väldigt mycket europeisk film som aldrig kommer till Sverige, det finns inte plats för den i varje fall inte på de vanliga stora biograferna. Det finns några små i Stockholm som Zita, som vissa lite skumma filmer, och en och annan kvartersbio, men annars är det svårt att se europeiska filmer det brukar mest vara hollywoodproduktioner som visas. Så man kunde gå och se mycket väldigt bra udda filmer t.ex. De hade väldigt mycket museer och sådana saker. Jag skaffade årskort på *Louvren* till exempel och...

– Var du på fler museer?

– Ja, lite småmuseer, inga jag direkt minns namnet på, det kommer ut en tidning en gång i veckan, där det står precis vad som händer, alla bio och allting, den kostar bara några kronor, så har man inget att göra så kan man köpa den och då hittar man något som händer, ett museum eller någon utställning, det finns en del gratiskonserter i kyrkor, lite smågrejor, det var mest religiös musik, men också vanliga konserter. Det där med aktiviteter i skolan, det fanns en *Crêpe spectacle* (?) som det hette, spektakelklubb, men det betyder mera teater och konserter, därigenom kunde man få billiga biljetter till mycket teatrar ock konserter, så jag var rätt mycket, via den här klubben, på konserter o.s.v. Eftersom man bodde rätt bra var man rätt ofta och tog en öl på kvällen. Man dricker mer öl förresten, inte bara vin.¹⁷¹

Den kulturella innebörden av utlandsstudierna är till viss del bestämd av vilken svensk utbildningsinstitution man studerar vid. De dominerande utbildningarna har fler platser på orter som är attraktiva ur andra perspektiv än de rent utbildningsmässiga. Även om det ackumulerade transnationella sociala kapitalet kan sägas vara karaktäristiskt för samtliga utbytesstudenter så finns det här betydande kvalitativa skillnader. För exempelvis en handelsstudent som spenderar en termin på en MBA-skola i USA eller på en av Europas mest prestigefyllda ekonomiutbildningar innebär detta en möjlighet att knyta kontakter som senare kan vara av stort värde för den fortsatta karriären.¹⁷² Men den mest avgörande skillnaden mellan de dominerande

¹⁷⁰ Intervju med manlig ekonomistuderande på Företagsekonomiska institutionen, SU, som varit en termin i Florida. 23 år, fadern egen företagare, ekonomisk gymnasieutbildning, modern hjälp till med företaget, ingen högre utbildning.

¹⁷¹ Intervju med manlig student på delfakulteten för Maskin och materialteknik, KTH, har varit i Paris, Frankrike vid *École des Mines* ett år. 25-års åldern, fadern civilingenjör för ett större svenskt byggföretag och har arbetat mycket utomlands, moder hemmafru.

¹⁷² En handelsstudent som tillbringat tre och en halv månad på en av USA högst rankade MBA-skolor, the Wharton School beskriver det amerikanska studentlivet på följande sätt, vilket tydligt klargör vilka möjligheter till ett ackumulerande av ett transnationellt socialt kapital som föreligger på denna typ av utbildning:

– Amerikanska universitet, som jag nämnde, är ju tvådelade, dels har man collegenivå, dels en masternivå och det mesta av vad vi skulle vilja kalla universitetsliv sker väl på collegenivå, medan de som kommer tillbaka efter att ha varit ute och arbetat är väldigt fokuserade på karriärsutveckling och kunskapsinhämtning, vilket gjorde att det kanske inte var så mycket universitetsliv så som åtminstone jag förstår det, utan mer fora för att diskutera

och de dominerade utbildningarna är emellertid de karriärsrättiga vinsterna av den utländska utbildningsinvesteringen. Följande är ett utdrag ur en intervju med en handelsstuderande, man, 26 år, son till en företagsledare och som läst tre och en halv månad på the Wharton School, en av USAs högst rankade MBA-skolor:

- Tror du att du har nytta av att ha varit utomlands karriärsrättigt?
- Ja, det tror jag.
- Har du märkt det konkret att det ses som något positivt när du har sökt jobb?
- Ja, det har jag.
- Har du någon känsla för varför det ses som positivt?
- Ja det är väl egentligen tvådelat. Å ena sidan att komma iväg på ett utbyte från Handelshögskolan där det finns väldigt hård konkurrens ses som positivt att man har föremån att få göra det. Den andra aspekten är väl att skolan jag var på rankas som en av de bästa MBA-programmen i USA och folk som känner till det uppskattar ju det också.

Citatet exemplifierar att utlandsstudier på de dominerande skolorna ofta innebär ett värde i sig på grund av att de utländska skolornas position inom en transnationell utbildningsmarknad. Men vad som också är viktigt och belyst av citatet är att det råder en mycket hård konkurrens om de mest attraktiva platserna — på Handels kan det vara upp till 20 sökande per plats. Oavsett vilken utbildningsinstitution det är frågan om, så finns någon form av kriterier för att ta ut vilka som skall få åka utomlands. Det grundläggande kriteriet är att man har klarat av de tidigare studierna, att man inte släpar efter med några kurser, men utöver detta så förekommer ofta en rad andra kriterier. De mest omfattande urvalsproceduren finner vi på de mest internationaliserade utbildningarna. Till de skolor som är mest populära, ofta skolor i USA eller andra engelskspråkiga länder, eller skolor som är välrenommerade runt om i världen, spelar ofta betygen en avgörande roll. Förutom att de mest exklusiva skolorna är mest eftertraktade av de studerande är ofta också platserna där få. Exempelvis har Stockholms universitet två platser på New York University för över 30 000 studenter. Betygen är emellertid inte ett absolut kriterium. Ofta beaktas även den sociala förmågan, att man är utåtriktad, har lätt för att uttrycka sig, osv. Anledningen till detta är att de studenter som skickas ut blir ambassadörer för den egna skolan och därför läggs det ofta ned mycket arbete på att finna ”rätt” personer, speciellt när det är frågan om att skicka studenter till elituniversitet i utlandet. De utlandsstuderande vid de dominerande utbildningarna utgör en grupp som är starkt selekterad två gånger; av det totala antalet sökande till utbildningen är det bara ett fåtal som får möjlighet att börja studera på programmet i fråga och av denna grupp väljs sedan en elit ut för utlandsstudier. Denna elit bland eliten (utvald inte bara prestationsrättigt, utan även efter social kompetens) kan efter utlandsstudierna (som innebär förvärvande av exklusiva utbildningsmeriter, språkkunskaperna, ett värdefullt transnationellt socialt kapital och kännedom om en annan kultur) med stor sannolikhet ses som en speciellt attraktiv grupp på arbetsmarknaden.¹⁷³ Med andra ord kan utlandsstudierna för de

tidigare karriärer, vad man vill göra sen, European Club, Asian Club, South American Club, lite idrottsaktiviteter och så, men professionellt inriktade organisationer på själva Wharton.

¹⁷³ En indikator på detta är att det händer att företag hör av sig till institutionerna för att få listor på studenter som nyligen har varit i ett visst land och har tagit eller inom en snar framtid kommer att ta examen.

En av de studerande besvarade frågan ”Tror du att du har någon nytta av studierna där när du söker jobb?” på följande sätt:

- Företagen vill ha folk som kan språk, det har jag ju bättrat på, plus om man ser det krasst, karriäristiskt så har man visat lite att man kan ta egna initiativ, att åka iväg utomlands ett år, att man vågar testa någonting nytt. Då kan man ha det på papper, – Titta jag har gjort det! Jag var också iväg, efter Frankrike, och jobbade i Marocko för ett gruvbolag och det är också en bra grej att kunna visa att man har gjort. Att man har en lite udda historia, nånting som skiljer en från mängden. Det är väl det som företagen är intresserade av, som kan hjälpa mig i arbetslivet.

(Civilingenjörstuderande vid Delfakulteten för Maskin och materialteknik, KTH, som har varit i Paris, Frankrike vid École des Mines. Ca 25 år, fadern civilingenjör för ett större svenskt byggföretag och har arbetat mycket utomlands, moder hemmafru.)

studerande på de dominerande utbildningarna sannerligen betraktas som ett *signum excellentium*.¹⁷⁴

Men detta *signum excellentium* är inte endast av intresse för de studerande utan av största vikt även för utbildningsinstitutionerna. Selektionen av de studerande är det mest avgörande vapnet i kampen mellan institutionerna om positioner inom det svenska högskolefältet, vilket kommer att diskuteras mer i detalj nedan. Vad som är av intresse här är att peka på betydelsen av de investeringar som ligger utanför utbildningsinstitutionernas kontroll. Det mesta av de transnationella investeringarna som de studerande har gjort är resultat av personliga strategier och därmed till stor del bestämda av familjens tidigare transnationella strategier och kapitaltillgångar. Intervjumaterialet som ligger till grund för denna undersökning är för knapphändig för att några generella slutsatser skall kunna dras beträffande olika sociala gruppers transnationella investeringar men det ger ändå en intressant inblick i vilka former av investeringar det kan vara frågan om. Vi kan här urskilja fyra olika former av investeringar, vilka inte behöver vara avsedda som transnationella investeringar men vilka som *de facto* fungerar som dylika. För det första utomlandsboende, vilket torde innebära att det inte är speciellt dramatiskt att senare studera utomlands. En del av de intervjuade har bott längre perioder utomlands under en eller flera perioder. Den KTH-student som studerat ett år i Paris har vid flera tillfällen bott utomlands, men han har alltid återvänt till samma skola i Sverige för att på så sätt få en kontinuitet i skolgången. Utomlands har företaget inom vilket hans pappa arbetar ordnat med skolundervisning. För det andra handlar det om semester utomlands med familjen. Här kan det vara frågan om kortare resor i Norden till längre och ofta förekommande bildningsresor utomlands, vilket följande citat vittnar om:

Vi har aldrig varit långt bort, jag har till exempel aldrig varit i USA, men vi bilade, vi är en riktig bilfamilj, min mamma älskar att köra bil, det var verkligen in i bilen och sen åkte vi runt överallt i Europa. Men väldigt mycket, vi kunde gärna ta en del av ett land och sen året efter en annan del, så vi har verkligen plöjt. Min mamma är extrem, det är maskinskrivna program två veckor i förväg, när man var 10 år så var det kyrka efter kyrka efter kyrka, museum, man var tvungen att skriva dagbok, det var verkligen kvalitetssemestrar, då bodde man på fint hotell och käkade medhavd matsäck. Det var verkligen kultur, man skulle läsa historien, på kvällen, om slottet man skulle se, utbildning på sommaren, verkligen.¹⁷⁵

En del av de studerande har föräldrar (en eller båda) som har invandrat till Sverige och på så sätt finns det en naturlig koppling till utlandet. Andra har släktingar som har flyttat utomlands och för dessa ingår utlandsvistelser hos släkten som ett naturligt inslag i barndomen. En tredje kategori av transnationella investeringar utgörs av egna resor utomlands vilket spänner från kortare vistelser i nordiska länder till långresor i Asien. I princip samtliga studenter som intervjuats har rest mycket utomlands.¹⁷⁶ Resande har för en del blivit ett dominerande inslag i livet, en passion:

– Har du varit ute och rest mycket och vad för typ av resor och vilka länder?

¹⁷⁴ Det finns naturligtvis vissa intressanta undantag från den generella regeln att studenter vid dominerande utbildningar som har studerat vid prestigeskolor i USA därmed har fått en specifik transnationell prägel på ett redan omfattande utbildningskapital. En konstfackstuderande som var i USA menade att det kanske inte var odelat positivt att ha studerat i USA:

– Känner du att du har nytt av det nu när du ska söka jobb, tror du att det är en merit?

– Både och för jag menar jag har kanske fått en amerikansk stil i mina illustrationer och det tror jag inte alla gillar, men att man riktar in sig väldigt mycket på en viss stil som man gör där, här är folk mycket bredare i sina manér, så på det sättet kanske det är negativt. Sen så tror jag också att det, om man säger att man har varit i USA, det kan också vara så där att det inte är riktigt fint... jag försökte söka stipendier för den här resan jag gjorde i januari och då var det så där att: – Nej USA, det är en nöjestrapp, men om man åker till en by i Polen är det mycket mer seriöst än om man åker till New York, nej det känns lite så där om man ska få stipendier eller så där, nej jag vet inte.

¹⁷⁵ Intervju med kvinnlig statsvetarstuderande som har läst utomlands i Bologna, Italien, i ett år, 24 år, moder och fadern apotekare.

¹⁷⁶ Om de utlandsstuderande har rest mer utomlands än den kategori studenter som inte studerat utomlands kan inget sägas här, men det vore naturligtvis intressant att jämföra dessa kategorier studenter i detta avseende.

– Ja, det har jag. Det är blandat, jag har varit i Tyskland, Frankrike, Spanien, Italien, Tjeckoslovakien, Grekland, Turkiet, Florida. Sydostasien har jag rest i i några månader, jag var i Singapore, Malaysia, Indonesien, Thailand. Turkiet har jag varit i fem gånger och rest runt med buss, kuskat runt... jag har varit i Dubai och jag har varit i... Gambia... sen har jag varit på Kanarieöarna, jag har varit i Alperna. Jag har faktiskt aldrig varit i Norge. Danmark och Finland har jag varit i, men Norge har jag aldrig varit i. Men jag har rest rätt mycket, det är min passion i livet, det är att resa, jag önskar att jag bara kunde få resa, jag önskar att jag kunde få bli professionell resenär, det är det bästa jag vet. Charterresor är jag inte så himla mycket för, jag har varit på ett par stycken så där, fast då har det mest varit på vintern när man har kräcks på kylan hemma i Sverige, men annars tycker jag om att bara ta en flygbiljett någonstans och sen ta sig runt på egen hand.¹⁷⁷

Generellt för de flesta är att man ej har så mycket till över för charterresor. En annan student svarade på frågan vilka typer av semesterresor hon gjort följande: ”Ja, inte särskilt mycket charterresor (skratt), nej, men det har väl varit dels de här kombinerade språk och resesemestrarna och [utlandsresor inom ungdomselitorientering] ... det är ganska kul att kombinera, att man verkligen gör någonting när man är ute.” Vidare verkar en *au pair*-vistelse utomlands vara en form av obligatorium för de kvinnliga studenterna och det är relativt vanligt att man återvänder till det land man tidigare varit *au pair* i när man söker sig utomlands för studier. För männen finns det inte på samma sätt en gemensam utlandserfarenhet.

En fjärde transnationell investering utgörs av karriärsrelaterade vistelser utomlands framför allt arbete och praktik (relaterat till utbildningen) samt utbildningsinvesteringar utomlands. Om erfarenheter av resor är tämligen vanligt förekommande bland samtliga studenter så är denna form av investeringar mer diversifierad bland de studerande. Den handelsstuderande som vi har mött ovan menar att han ”...har, tycker jag själv, en ganska gedigen varierad arbetslivserfarenhet, inte så att den är långvarig på ett ställen, utan jag har provat väldigt många grejer, spännande saker tycker jag själv...” Förutom att han i tioårsåldern bodde två år med familjen i USA har han som sjuttonåring arbetat på fabrik en månad i England, arbetat på fabrik i Österrike ett halvår efter gymnasiet för att lära sig tyska, gått tolkskolan i Uppsala under sin militärtjänstgöring och därmed lärt sig ryska flytande, vilket senare gjorde att han fick en praktikplats i Moskva på Svenska ambassaden under ett års tid, samt arbetat på bank i en sommar i England och varit en kortare period i Lettland där han hjälpte till med uttagningen av studenter till Handelshögskolans filial i Riga.¹⁷⁸ En juridikstuderande som varit medlem i styrelsen inom den svenska centrala delen av EL&A, European Law Student Association, har genom detta uppdrag fått möjlighet att resa på konferenser och möten utomlands, ett uppdrag som även torde innebära ett ackumulerande av ett transnationellt socialt kapital. För att bygga på sin juridiska kompetens har hon sökt en masterutbildning i juridik i Bologna på ett av EUs Europauniversitet och även kommit in vilket bör ses som en prestation med tanke på den enorma konkurrens som råder om dessa platser. Hon arbetar även för tillfället på extra på en advokatbyrå och planerar att ägna sommaren åt att skriva klart sitt examensarbete inom juridikutbildningen innan hon åker till Italien.

Vidare är också de språkliga investeringarna exempel på strategier som till stor del ligger utanför utbildningsinstitutionernas kontroll (till viss del kan institutionerna påverka detta genom att som på Handels ha obligatoriska kurser i engelska eller, vilket är mer vanligt förekommande, erbjuda ämneskurser på engelska för svenska studerande. Språkliga investeringar är ofta ett resultat av tidigare utbildningsmässiga investeringar. I princip samtliga informanter har läst minst ett B-språk på gymnasiet, och ofta har man sedan genom egna initiativ kompletterat detta med ytterligare språkkunskaper förvärvade genom kortare språkkurser och arbete utomlands. Den juridikstuderande som det refererades till ovan har exempelvis lärt sig såväl spanska som italienska hjälpligt genom att läsa intensiva språkkurser på ort och ställe. Språkliga investeringar kan även vara ett resultat av familjära strategier. Intressant att notera är att relativt många av de

¹⁷⁷ Intervju med kvinnlig student på ekonomprogrammet, som varit en termin på CERAM utanför Antibes, Frankrike, 32 år, fadern pensionerad ingenjör och modern sekreterare.

¹⁷⁸ Till dessa erfarenheter kan sedan en rad olika former av semestervistelser utomlands läggas: återkommande skidresor till Alperna med familjen, resor med familjen i Europa och Thailand, egen rundresa i Kina under tre veckor och resa till Uzbekistan samt en resa till Västindien.

studerande har föräldrar som har varit skeptiska till de traditionella språkresorna under somrarna i gymnasiet. Den statsvetenskapsstuderande vars mor ordnade bildningsresor i Europa menade exempelvis att dessa resor var alltför oseriösa för hennes barn. Istället så hade man utländska ungdomar som bodde hemma hos familjen under somrarna för att barnen på så sätt skulle lära sig utländska språk.

Slutligen kan vi konstatera att omfattande utlandserfarenheter av olika slag är vanligt förekommande bland de studerandes vänner och studiekamrater. Många har vänner som studerat utomlands såväl under gymnasiet som i högskolan, som har rest mycket och som även har arbetat eller arbetar utomlands.

Som en summering kan vi konstatera att utlandsstudierna för de studerande inte kan ses som ett enskilt fenomen i de studerandes livsbanor, snarare är utlandsvistelsen mer en logisk funktion av en tidigare orientering mot utlandet i form av resor utomlands med eller utan familjen, tidigare studier och arbete utomlands, goda språkkunskaper, osv. Påfallande många av de studerande har tidigare varit i landet i fråga, för de kvinnliga studenterna handlar det ofta om *au pair*-arbete.

5 Det nationella kontra det transnationella

I det föregående kapitlet konstaterades att utlandsstudier för studenterna innebär dels generella vinster som ett ackumulerat språkligt kapital, ett transnationellt socialt kapital och en kulturell erfarenhet av ett annat land och kultur, giltiga för i princip samtliga studenter, dels mer specifika vinster för somliga av de studerande, framför allt för studenter vid de dominerande utbildningarna i Sverige, i form av ett transnationellt inslag i deras utbildningskapital, förvärvandet av specifika kompetenser, samt symboliska vinster. De mer generella vinsterna bör emellertid inte ses som exklusiva för utbytesstudier, de kan exempelvis erövas genom att man arbetar utomlands som *au pair*, praktikant eller med reguljära arbeten inom exempelvis servicesektorn, eller genom att man gör längre resor utomlands. Likaså kan studier utomlands under gymnasietiden generera dessa former av vinster. De mer specifika värdena som diskuterats ovan är däremot knutna till den högre utbildningen och det argumenterades för att dessa värden är bestämda dels av den svenska utbildningsinstitutionens position inom det svenska högskolefältet (eller den nationella utbildningsmarknaden), dels av den utländska ditos position inom den transnationella utbildningsmarknaden. Det finns anledning att närmare i detalj utveckla resonemanget kring dessa två former av marknader. Det följande bygger även vidare på kapitlet om utbildningsinstitutionernas transnationella investeringar och utgör ett försök att förstå de skillnader som finns mellan olika institutioner i förhållande till de två olika marknadernas logiker.

Den transnationella utbildningsmarknaden

Som konstaterades i inledningen utgör det transnationella inget nytt fenomen inom vetenskapen, människor har i alla tider färdats över gränser och stora geografiska avstånd för att erövra kunskap och utbildning, och vetenskapliga idéer och system har likaså flödat mer eller mindre fritt mellan olika kulturer och nationsgränser. Det som däremot kan sägas utgöra ett nytt inslag är de alltmer frekventa politiska interventionerna att internationalisera den högre utbildningen, tydligast exemplifierat i EUs utbildningssatsningar och forskningsprogram. Vidare finns det fog för att tala om en intensifiering av transnationella företeelser inom den högre utbildningen och vetenskapen. Det ökade studentutbytet mellan nationer och det omfattande utbudet av utbildning som erbjuds en internationell publik har lett till att den transnationella utbildningsmarknaden ökat i omfång och betydelse. Vad skiljer då denna transnationella utbildningsmarknad från exempelvis den svenska nationella utbildningsmarknaden?

Storleken är en naturligtvis en fundamental skillnad. Den transnationella utbildningsmarknaden är enorm i jämförelse med den svenska utbildningsmarknaden. Bara i USA finns exempelvis ca 3 500 college och universitet. Men den mest signifikanta skillnaden utgörs inte av storleken utan av heterogeniteten inom den transnationella marknaden. Trots att den svenska utbildningsmarknaden till viss del utgörs av ett hierarkiskt system så är det i jämförelse ett relativt homogent system i den meningen att all högre utbildning står under statlig kontroll och att all utbildning är reglerad i statliga föreskrifter och lagar och organiserad enligt samma principer, vilket innebär att det är exempelvis relativt enkelt för studenter att byta mellan lärosäten och få sina tidigare studier tillgodoräknade. Vidare finns det ett enhetligt system för antagning till nationella utbildningsprogram, vilket gör att de studerande kan söka till flera olika universitet och högskolor på samma gång. De fristående kurserna som varje högskola och universitet själva ansvarar för skiljer sig marginellt åt vad det beträffar urvalskriterier och upplägg. Slutligen finns det en koppling mellan det svenska högre utbildningssystemet och den svenska arbetsmarknaden i det avseendet att de yrkesrelaterade utbildningarna är giltiga inom den svenska arbetsmarknaden (vilket inte alla utländska utbildningsexamina är som exempelvis

utländska läkarexamina där deras giltighet måste prövas innan de eventuellt blir godkända för en svensk arbetsmarknad).

Den transnationella utbildningsmarknaden står i stark kontrast till den svenska och är konstituerad av utbildningsinstitutioner och utbildningsprogram lokaliserade i ett vitt spektra av nationella kontexter och utbildningssystem. Dessa olika nationella utbildningssystem är i jämförelse med det svenska betydligt mer heterogena med avseende på exempelvis ägandeförhållanden (privat eller statligt, regionalt, kommunalt, eller olika kombinationer). Vidare är inte alltid antagningssystem centraliserade. I USA har varje skola sina egna antagningsförfaranden och antagningskraven, tider för antagning, skolavgifter, etc. varierar kraftigt mellan skolorna. Ytterligare och mer betydande skillnader är de som finns i (social, utbildningsmässig och yrkesmässig) kvalitet mellan utbildningar. Många av de utländska utbildningssystemen är i jämförelse med det svenska betydligt mer elitistiska till sin karaktär som exempelvis det franska systemet med Grandes Écoles och det amerikanska med sina Ivy League universitet. Dessa skillnader mellan de utländska universiteten och högskolorna resulterar i avsevärda skillnader i avkastning för de studerande. En examen från exempelvis en välrenommerad MBA-skola eller ett Ivy League universitet i USA ger innehavaren tillträde till exklusiva och välbetalda arbeten inom en global arbetsmarknad, medan examina från mindre kända universitet och högskolor har en betydligt mindre räckvidd, de kanske inte ens är giltiga utanför det egna landets gränser och knappt inom dessa. Exempelvis kan man anta att inom den svenska arbetsmarknaden kan det vara en nackdel att ha en utländsk examina (såvida den inte är från ett av de fåtal erkända västerländska universiteten) eftersom man kan tänkas välja arbetsökande med svenska examina som man vet vad de står för.

Den transnationella utbildningsmarknaden är inte en abstrakt marknad i den mening den globala finansiella marknaden ibland karakteriseras som, snarare spelar den geografiska dimensionen en avgörande roll för att förstå den transnationella marknadens struktur. Platsen är viktig i flera aspekter. Det finns hierarkier av nationer och språk som kan ses som grundläggande principer för hur olika nationers utbildningar struktureras inom den traditionella utbildningsmarknaden. En central indikator på den transnationella utbildningsmarknadens struktur står att finna i antalet utländska studenter som studerar i ett land samt deras geografiska härkomst. Utifrån UNESCOs utbildningsstatistik, se diagram A4:1, Appendix 4, kan vi utläsa att USA är det enskilda land som tar emot i särklass flest utländska studenter, närmare 450 000, följt av Frankrike med ca 140 000 utländska studenter, Tyskland (116 000) och Storbritannien (95 000). USAs dominans gäller emellertid inte inom alla kontinenter, vilket framgår av tabellerna A4:1–A4:6, Appendix 4. USA dominerar visserligen stort vad det gäller Asien (de asiatiska studenterna utgör 65%¹⁷⁹ av samtliga utländska studenter i USA!) och 45% av samtliga asiatiska studenter som studerar utomlands studerar i USA. USAs dominans är påtaglig i Nordamerika (55% av alla utlandsstuderande nordamerikaner studerar i USA) och Sydamerika (där motsvarande siffra är 39%) och för de europeiska utlandsstuderande studenterna är USA det vanligaste landet att studera i även om USA andel här inte omfattar mer än 17% av samtliga utlandsstuderande européer. Däremot intar Frankrike en mycket dominerande position för de afrikanska studenterna, närmare 74 000 eller ca 40% av de afrikanska utlandsstudenterna studerar i Frankrike och denna grupp utgör drygt 50% av samtliga utländska studenter i Frankrike. USA utgör det näst mest populära landet för afrikanska studenter och här studerar drygt 20 000. En liknande position innehar Australien beträffande Oceanien, där man svara för 41% av samtliga utlandsstuderande från Oceanien. De nationella utbildningssystemens värde är som framgår inte helt determinerat av hierarkin av nationer baserad på ländernas totala tillgångar (framför allt ekonomiska men även politiska och kulturella) utan de är till en viss del autonoma. Frankrike och även i viss mån Storbritannien som idag inte intar några dominerande ekonomisk positioner har utbildningssystem som tillmätts ett relativt omfattande värde (vad det gäller Frankrike framför allt inom afrikanska länder). Förutom att den koloniala historien torde ha stor betydelse för att förklara dessa länders starka ställning inom den transnationella

¹⁷⁹ Procentandelarna är beräknade utifrån de data som presenteras i tabellerna A4:1–A4:6, Appendix 4.

utbildningsmarknaden¹⁸⁰ fungerar en lång tradition av högre utbildning som ett värde i sig. Det tar lång tid att ackumulera ett akademiskt kapital som erkänds på den transnationella marknaden, ofta betydligt längre tid än det tar att bygga upp en ekonomisk och industriell sektor. Detta är speciellt tydligt i fallet med de snabbt växande Tigerekonomierna i Sydostasien som hittills inte har lyckats med att själva utveckla sina utbildningssystem och -kapacitet i samma takt som den ekonomiska utvecklingen har skett. De är troligen mer än någonsin beroende av att importera utbildning från USA. (Vi kan också notera att utbildning i sig har blivit en mycket viktig handelsvara och exportvara.)¹⁸¹ Analyserar vi UNESCOs statistik mer i detalj kan vi se att det finns tydliga mönster i vilka länder studenter väljer att studera, se tabeller A4:1–A4:6, Appendix 4. Om vi undantar USA och även Storbritannien och Tyskland som rekryterar studenter från i princip hela världen, så spelar mindre geografiska områden en stor roll för att förstå den transnationella rekryteringen till högre utbildning. För Rysslands del utgör det forna östblocket den huvudsakliga rekryteringsbasen och för flera av dessa länder dominerar Ryssland. I Ukraina svarar Ryssland för ca 17 400 av de drygt 19 500 utlandsstuderande från Ukraina, i Kazakstan för ca 14 300 av närmare 16 000 utlandsstudenter och i Georgien för ca 4 500 av dryga 5 500 utlandsstudenter! Vi kan notera att Kina som är det enskilda land som har flest studenter utomlands (127 000 utlandsstudenter) har ca 82 000 studenter som studerar i USA medan endast 146 studenter i Ryssland! Vi kan även modifiera bilden av dominansstrukturen inom den transnationella utbildningsmarknaden genom att se till hur stora antal studenter de olika länderna skickar ut. USAs dominerande position manifesterar ytterligare i det faktum att man har i förhållande till det totala antalet studenter i USA och till antalet utländska studenter i USA en försvinnande liten andel egna studenter som studerar utomlands, endast drygt 25 000 studenter, varav hälften studerar i de inom Europa mest dominerande utbildningsländerna, Storbritannien, Tyskland och Frankrike. I jämförelse med USA så skickar Europa ut betydligt fler studenter utomlands, men merparten av dessa studerar inom andra europeiska länder. Bland de femton största värdländerna återfinns endast tre icke europeiska länder: USA, Israel och Kanada, där de två senare länderna endast svarar för 13 000 studenter av de drygt 350 000 europeiska utlandsstudenterna. Betraktar vi Europa som en helhet så minskar således antalet utlandsstuderande européer dramatiskt och Europa närmar sig här USA. Däremot råder det fortfarande en betydande obalans i utbytet mellan USA och Europa där Europa skickar ca 60 000 studenter till USA medan USA endast skickar ca 13 000 studenter till Europa. Likaså måste vi komma ihåg att USA har en betydligt större antal studenter från övriga världen än vad Europa har (där det stora flertalet som sagt var utgörs utlandsstudenter från andra europeiska länder), vilket framgår av tabell A4:7, Appendix 4. Endast beträffande studenter från Afrika har Europa ett större antal än Nordamerika (läs USA). En ytterligare indikator på USAs dominans står att finna i artikelproduktionen. USA svarar för 34% av OECD-ländernas artikelproduktion (registrerade i SCI). Inget annat land når över 10%, Storbritannien följer först på 9% och Japan har 8% och Frankrike 7%.¹⁸²

Den geografiska platsen är vidare viktig i ett regionalt perspektiv. Att vara lokaliserad i ett område som har långa akademiska traditioner (exempelvis Oxford, Boston och Paris) eller som utgör betydande produktionsregioner (t.ex. Los Angeles och filmindustrin, Silicon Valley och informationsteknologin, Paris och vissa kulturella fält, New York som finansiellt och kulturellt centra) är av stor betydelse för samtliga utbildningsinstitutioner lokaliserade inom området. Vidare har utbildningar lokaliserade i huvudstäder eller storstäder överhuvudtaget en fördel tack vare närheten till nationella finansiella, kulturella och administrativa centra.

¹⁸⁰ Vi kan notera i fallet Frankrike att det är framför allt de tidigare kolonierna i Nordafrika som är mest benägna att skicka studenter till Frankrike. Marocko, Algeriet och Tunisien svarar för 46 000 av de närmare 74 000 afrikanska studenterna i Frankrike, se tabell A4:1.

¹⁸¹ Enligt Bertil Nygren, ställföreträdare prefekt på Statsvetenskapliga institutionen och föreståndare för International Graduate Program (IGP), Stockholms universitet, intervju 970605, är det vanligt att vissa länder har olika taxor för olika nationaliteter. Exempelvis är det betydligt dyrare för studenter från asiatiska länder att studera i Storbritannien än det är för inhemska och europeiska studenter.

¹⁸² Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 79.

Vidare bör den transnationella utbildningsmarknaden inte förstås som ett enhetligt och fixerat system av maktrelationer utan mer som ett konkurrensfält där olika traditioner och utbildningsmodeller konkurrerar med varandra om hegemoni eller dominans. Den amerikanska modellen är dominerande inom många discipliner, kanske tydligast vad det beträffar ekonomi, men den är emellertid inte ohotad. Trots det franska namnet utgör Baccalauréat International — en transnationell gymnasieutbildning som finns inom en rad olika länder men som är organiserad ifrån Geneve — en tämligen amerikansk modell av utbildning, vilken dock utmanas av det traditionella franska gymnasiesystemet.¹⁸³

Strider inom den transnationella utbildningsmarknaden kan även förstås som strider mellan större enheter än nationer, vilket tydligast framgår i kampen mellan Europa och Nordamerika om bl.a. ekonomisk utbildning. Ett citat från Handelshögskolan:

Och det [att europeiska studenterna tenderar att söka sig bort från Europa] diskuterar vi även inom CEMS, det Europeiska nätverket som vi är med i, hur man ska kunna globalisera det hela. Man ser ju konkurrensen från USA och hur vi ska kunna göra våra studenter intresserade av Europa, och kunna konkurrera om de bästa studenterna. Att de inte bara ska söka till MBA-skolorna i USA när de vill på utbyte, utan att de ska söka skolan i Tyskland som vi arbetar med, hur man ska kunna matcha de två. Men det är ju som två olika system fortfarande, det beror på vad studenterna vill ha.¹⁸⁴

Förutom att fungera som en integrerande projekt för EU-ländernas invånare utgör EUs utbildnings- och forskningsprogram också ett försök att utmana USA och bryta landets dominans inom den transnationella utbildningsmarknaden.¹⁸⁵ I en värld där utbildning och forskning beskrivs som fundamentala för nationernas välbefinnande¹⁸⁶ kan vi i analogi med handelsblock även tala om utbildningsblock.

Ett dominerat utbildningsland bland de dominerande

Vi kan nu ställa oss frågan vilken position Sverige som utbildningsland har inom den transnationella utbildningsmarknaden. Givet att Sverige är ett periferierat land inom Västvärlden, att svenska är mindre utbreddt språk och den relativt blygsamma storleken på det svenska utbildningssystemet och forskningen, kan inte det svenska utbildningssystemet betraktas som ett system som tillskrivs ett stort värde inom den transnationella utbildningsmarknaden och Sveriges position kan bäst beskrivas som en dominerad position bland de dominerande positionerna. Detta har naturligtvis en rad olika konsekvenser för svensk utbildningspolitik och för svenska utbildningsinstitutioner. I ett internationellt perspektiv utgör Sverige ett av de länder som satsat mest intensivt på att internationalisera sitt utbildningsväsende. Det finns och har funnits sedan länge en politisk medvetenhet om Sveriges dominerade position. Redan 1972 tillsattes en statlig utredning, Internationaliseringsutredningen, för att se över det aktuella läget samt arbeta fram en policy på en nationell nivå för att stärka det internationella arbetet inom den högre utbildningen. Denna utredning var i många avseenden unik i sitt slag, dels för att den kom i så pass tidigt skede långt innan internationaliseringen exempelvis uppmärksammades inom EU, dels för att det var rätt så omfattande förslag som lades fram.¹⁸⁷ Emellertid skulle det dröja åtskilliga år innan det

¹⁸³ Anne-Catherine Wagner, *Les stratégies transnationales en France*, 1997, pp. 15ff.

¹⁸⁴ Intervju med Helena Andersson och Åsa Kjellström, International Student Affair, Handelshögskolan, 970520.

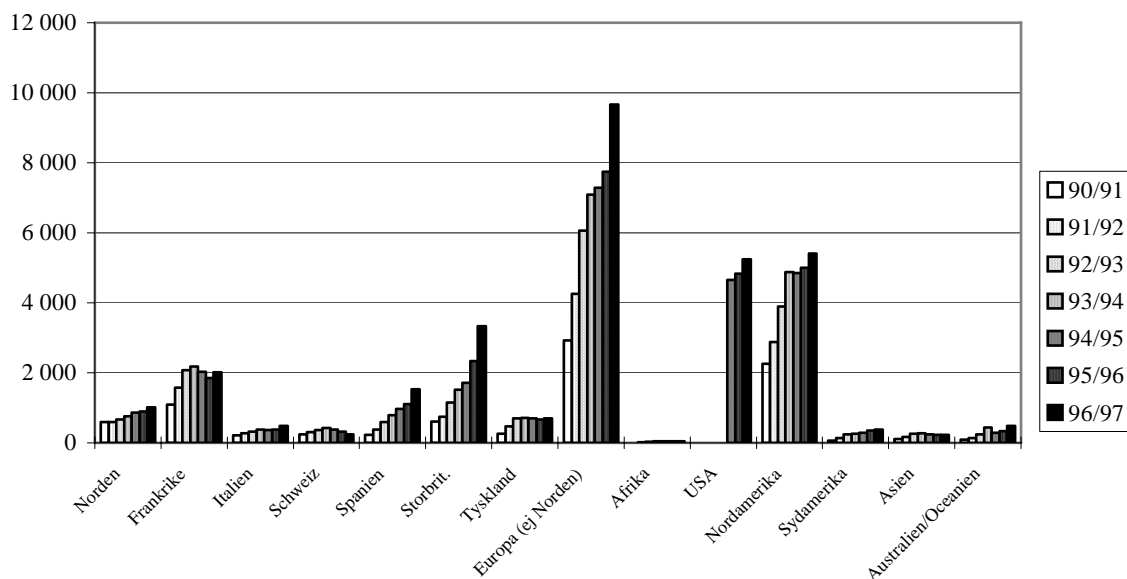
¹⁸⁵ Ett exempel på detta kan vi finna i EUs program EU-China Higher Education Cooperation Programme, vars målsättning är att stärka EUs position i Kina. Detta program koordineras för övrigt vid Lunds universitet.

¹⁸⁶ Se exempelvis Robert B. Reich, *The Work of Nations. Preparing Ourselves for the 21st Century Capitalism*, Vintage Books, New York 1992, och Manuel Castells, *The Informational City. Informational Technology, Economic Restructuring and the Urban Regional Process*, Blackwell, Oxford 1995 [1989].

¹⁸⁷ Utredningen omfattade hela utbildningsväsendet, från grundskola till forskning och behandlade såväl kursinnehåll som student och forskar/lärarmobilitet. Bland de motiv som förs fram för internationaliseringen betonas solidariteten: "Utbildning för internationell solidaritet ser vi som kärnpunkten i det allmänna internationaliseringsmotivet." (p. 28) Ett annat viktigt motiv (som dock är underordnat det allmänna motivet) är arbetsmarknadsmotivet vilket innebär att den internationaliserade arbetsmarknaden ställer ökade krav på en internationell kompetens och utbildningens roll är att bistå med denna kompetens. (pp. 29–31) Beträffade de förslag

internationella arbetet sköt fart ordentligt i Sverige. I inledningen konstaterades att antalet svenskar som studerar utomlands med studiemedel har ökat dramatiskt de senaste decenniet, från ca 2 000 läsåret 1987/88 till över 17 000 1996/97. En förutsättning för denna ökning är den lagändring som trädde i kraft den första januari 1989 och denna reform bör ses som ett uttryck för en politisk vilja att stödja internationaliseringen av den högre utbildningen, låt vara att man för den skull inte trodde att förändringen av regelverket skulle leda till någon dramatisk ökning av antalet utlandsstuderande svenskar.

Diagram 2. Antal svenskar som studerar utomlands med studiemedel (endast "free movers") 1990/91–1996/97 per land/område.

Källa: Opublicerad statistik från CSN International.

Sveriges dominerade position manifesteras av den negativa utbytesbalansen. Det åker ut ungefär dubbelt så många svenskar som det kommer utländska studenter till Sverige för att studera. Det finns ett tydligt mönster i hur strömmarna går, se diagram 2. Svenska studenter prioriterar ofta engelskspråkiga länder. Läsåret 1996/97 studerade hela 30% av de svenskar som läste utomlands med studiemedel som "free movers" i USA och slår vi samman samtliga engelsktalande länder stiger andelen till 53%. Om vi studerar de olika "utbildningsblocken" attraherar Europa (Norden inräknat) flest svenska studenter, 62%, medan Nordamerika svarar för 31% och övriga världen endast 7%.¹⁸⁸ (Ser vi till doktorandnivån är antalet svenska doktorander som studerade minst tre månader i USA 1995/96 lika stort som antalet som studerade i Europa motsvarande år, drygt 100 stycken.)¹⁸⁹ Å andra sidan svarar länder utanför Europa och Nordamerika för en betydligt större andel av de utländska studenter som studerar i Sverige. Enligt en undersökning från 1988 kom ca 27% (varav 16% kom från Iran) av de närmare 9 000 utländska studenterna från dessa länder medan studenter från Nordamerika endast utgjorde 4%.¹⁹⁰ Den största kategorien utländska

som avser studentutbyte menar utredarna att det behövs betydligt bättre villkor för de svenska studenter som vill studera utomlands, dels med avseende på möjligheterna att tillgodoräkna sig utländska studier i svenska utbildningar, dels med avseende på möjligheter till finansiering. (pp. 138–148) *Utbildningens internationalisering. Slutbetänkande (betänkande V) från UKÄs internationaliseringsutredning*. UKÄ-rapport nr 21 1974.

¹⁸⁸ Se tabell A4:8, Appendix 4. Procenttalen är beräknade utifrån tabellen men ej presenterade i tabellen.

¹⁸⁹ Se tabell A4:10, Appendix 4. Uppgifterna är emellertid inte heltäckande eftersom några universitet däribland Uppsala universitet inte har redovisat dessa siffror i sin årsrapport.

¹⁹⁰ Utbildningsdepartementet, *Utlandsstudier och internationella utbildningskontakter. Vad ska göras centralt, vem ska göra det och hur?*, pp. 15–16.

studenter var de nordiska studenterna, 42% (där Finland svarar för merparten, 26%). De europeiska studenterna utgjorde 20%, men det är mycket sannolikt att denna kategori studenter har ökat i antal i och med EUs utbytesprogram.¹⁹¹ Vi kan se det faktum att det är fler icke svenska nordbor som studerar i Sverige än vad det är svenskar som studerar i de nordiska länderna som en indikator på att Sverige intar en dominerande position bland de nordiska länderna. Men i förhållande till övriga Europa och framför allt Nordamerika intar Sverige en dominerad position. Slutligen intar Sverige en dominerande position i förhållande till tredje världen, men signifikansen av detta utbyte är marginell.¹⁹²

*

Vad innebär det då att svensk högre utbildning intar en dominerad position inom det transnationella utbildningsfältet? Jämlikhetsidealet har dominerat den svenska utbildningspolitiken och -diskursen de senaste decennierna, men detta ideal står i stark kontrast till många av de intentioner som ligger bakom flera den transnationella utbildningsmarknadens dominerande ländernas utbildningspolitik.¹⁹³ Rankingsystemet som utgör ett fundament inom det amerikanska högre utbildningsväsendet har fram till idag varit otänkbart i Sverige och detsamma gäller för ytterst selektiva system som det franska. Även om den så kallade nationella autonomi skall respekteras inom EUs utbildningsprogram så är det troligt att Sverige p.g.a. den ökade ”internationaliseringen” och de intensifierade utbytet med utländska universitet tvingas anpassa sig till mer internationellt accepterade system och till viss del ge upp jämlikhetsidealen inom den högre utbildningen.

Betraktar vi de enskilda utbildningsinstitutionerna är det uppenbart att förutsättningarna för att tillägna sig en position inom den transnationella utbildningsmarknaden skiljer sig oerhört från motsvarande projekt inom den svenska utbildningsmarknaden. Det krävs omfattande resurser av olika slag för att kunna etablera sig inom den transnationella utbildningsmarknaden. Den mest väsentliga tillgången är, som vi sett ovan, forskningen, vilken utgör fundamentet för det transnationella akademiska kapitalet giltigt inom den transnationella utbildningsmarknaden. Att konkurrera inom denna marknad är ett ekonomiskt krävande projekt, inte bara i den meningen att finansiera en högkvalitativ forskning, utan även — och här kan det ekonomiska kapitalet till viss del fungera som en ersättning för ett akademiskt kapital — för att etablera transnationella kontakter, för att etablera utbytes- och samarbetsavtal med utländska elituniversitet och forskningscentra samt för att arrangera internationella konferenser.¹⁹⁴ Andra ekonomiska aspekter som måste tas i beaktande är marknadsföringen av skolan och dess internationella utbildningsprogram och kurser samt kostnader för administration av utbytesprogrammen och andra internationella verksamheter.

¹⁹¹ Det saknas för tillfället tillförlitlig statistik över hur många utländska studenter som studerar vid svenska universitet och högskolor eftersom dessa i många fall inte registreras som studerande i Sverige.

¹⁹² Beträffande tredje världen är Sveriges dominerande position tydligare vad det gäller doktorandnivån. 420 av de 956 doktorander som högskolorna har rapporterat studerade i Sverige minst tre månader under 1995/96 kommer från länder i tredje världen. Mer än hälften av dessa doktorander studerade på KI! Vi kan vidare notera att de europeiska doktoranderna utgör den största gruppen forskarstudenter i Sverige (456 stycken), medan det endast fanns 34 forskarstudenter från USA. Se tabell A4:11, Appendix 4.

¹⁹³ Se Broady, Donald, Barbro Berg & Mikael Palme: ”L’enseignement secondaire et l’enseignement supérieur en Suède face à l’internationalisation”, pp. 148–163 i Broady, Donald, Monique de Saint Martin & Mikael Palme (red.), *Les élites : formation, reconversion, internationalisation. Colloque de Stockholm, 24–26 septembre 1993*, CSEC, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris / FUKS, Lärarhögskolan i Stockholm, Stockholm 1995, för en diskussion om jämlikhetsidealets betydelse för svensk utbildning och möjliga effekter av det ”internationellas” på svenskt utbildningsväsende.

¹⁹⁴ Ett exempel på en ekonomiskt omfattande investering i sammanhanget utgör byggandet av Aula Magna vid Stockholms universitet. Ett viktigt motiv för byggandet var att få en aula med en stor publikkapacitet för att kunna arrangera föreläsningar av internationellt kända forskare.

Betydelsen av investeringar i symboliskt kapital bör inte undervärderas. Givet den transnationella utbildningsmarknadens storlek och det enorma utbudet av utbildning, speciellt inom de dominerande utbildningsländerna, måste de svenska institutionerna göra stora ansträngningar för att marknadsföra sig själva. Den fundamentala förutsättningen för att lyckas i att erövra och bibehålla en position inom den transnationella utbildningsmarknaden är att äga ett *namn*, att bli igenkänd som ett exklusivt lärarsäte. Som påpekats tidigare utgör forskningen det mest primära för att skapa ett namn och för att bibehålla dess värde inom utbildningsmarknaden, men det finns även andra sätt. För att skapa och vidmakthålla ett namn använder sig institutionerna av varje möjlighet som står dem till buds. Exempelvis har vi sett att Karolinska institutet gör flitigt bruk av det faktum att de ansvarar för utnämmandet av Nobelpristagare inom medicin. Handelshögskolan poängterar ofta sin långa tradition av ett nära samarbete med svenskt näringsliv och det faktum att många ledande företrädare för såväl svenskt näringsliv som statlig administration har en examen från Handelshögskolan. Det specifika utnyttjas även i kursuppläggning och marknadsföring av kurser och program ämnade för en internationell publik, som exempelvis inom Stockholms universitets Samhällsvetenskapliga fakultets International Graduate Programme:

[...] Så det är alltså genuint svårt att tävla på den här internationella marknaden även om man nu har magisterkurser på engelska förstås. Så vad vi kan göra och vad vi försöker göra är att rida på den komparativa fördel vi naturligtvis har och det är att i någon mening sälja idén om att det är något speciellt med Swedish Social Studies och vissa kurser vi har är ju så att säga mer efterfrågade... och dit hör naturligtvis alla kurser som har med Social Welfare... och kurser som har med omsorg av olika slag att göra alltså äldrevård, kriminalvård och sådant tenderar också att vara efterfrågat... Här har vi en nisch och den ska vi naturligtvis arbeta med... istället för att ge kurser i internationell politik, eller i komparativ politik, eller i European Politics — det vimlar av sådana... Så om man vill tala om det i marknadsföringstermer så är det alltså affärsidén och den tror jag är bra.¹⁹⁵

Tidigare konstaterades att det geografiska läget är av stor betydelse för utbildningarnas värde inom den transnationella utbildningsmarknaden och det gäller även de svenska utbildningarna. Samtliga utbildningsinstitutioner i de traditionella universitetsstäderna Uppsala och Lund har en fördel av att vara lokaliserade i dessa städer tack vare att de är förknippade med en lång tradition av utbildning, vilket från de presumtiva utländska studenternas synvinkel troligen fungerar som en indikator på kvalitet. Utbildningsinstitutioner i Stockholm drar naturligtvis fördel av att befinna sig i landets huvudstad (vilket ofta är liktydigt med ett lands ekonomiska, administrativa och kulturella centra) delvis i jämförelse med nyare universitet som Linköpings universitet och Umeå universitet men framför allt i jämförelse med de regionala nyetablerade högskolorna. Vikten av det geografiska läget framgår av informationsmaterial ämnat för en internationell publik: "Stockholm University, situated in the capital of Sweden, is a *city university* with close links with today's society — both from a local and an international perspective"¹⁹⁶ och "Stockholm, the capital of Sweden, is considered by many to be one of the most beautiful cities in the world. Wonderfully situated on 14 different islands, and with the Stockholm archipelago with 24,000 islands out towards the Baltic Sea, it is truly a City on the Water... In recent years the street and night life — particularly in the summer — has developed into one of the most bustling in Europe."¹⁹⁷ Men det är inte endast utbildningsinstitutioner i Stockholm som emfaserar läget. Mälardalens högskola menar att man i kontrast till många andra högskolor och universitet är lokaliserade i de centrala delarna av staden,¹⁹⁸ och Kristianstads högskola säger om

¹⁹⁵ Intervju med Bertil Nygren, ställföreträdare prefekt på Statsvetenskapliga institutionen och föreståndare för International Graduate Program (IGP), SU, 970605.

¹⁹⁶ Stockholms universitet, *Benvvenuti, Welcome, Willkommen, Bienvenidos, Bienvenue...* Stockholms universitet, 1995, p. 1 [kursivering i original].

¹⁹⁷ Karolinska Institute, *Information Package. ECTS. 1997/98*, p. 8.

¹⁹⁸ Mälardalen University, *Mälardalen University. Forward to Continued Progress*, p. 6. Det är emellertid oklart vilken stad som det refereras till eftersom Mälardalens högskola är lokaliserad huvudsakligen i två städer, Eskilstuna och Västerås. Givet den relativt blygsamma storeken av dessa städer är det vidare svårt att tänka sig en lokalisering som inte är "near the centre of the town".

Kristianstad att: "the magnificent boulevards lined by well-preserved old buildings have given Kristianstad the nickname 'Little Paris.'" ¹⁹⁹

Slutligen kan de transnationella investeringarna fungera som ett värde och en komparativ fördel på den transnationella marknaden. Dock ej i den meningen att man har genomfört grundläggande transnationellt orienterade investeringar som att ordna kurser på engelska, vilket snarare fungerar som ett nödvändigt villkor för att överhuvudtaget aspirera på någon position inom den transnationella marknaden, utan snarare i form av medlemskap i exklusiva utbytesprogram. I marknadsföringen av de dominerande skolorna fungerar deltagandet i exklusiva nätverk och andra kontakter med elituniversitet som markörer för att skolan tillhör en av de utvalda i ett exklusivt sammanhang. Det är troligt att de utländska studenterna är förmögna att urskilja de egna landets mest prestigefulla utbildningar och genom att nämna dessa förhöjer de dominerande utbildningarna i Sverige sitt värde och kan på så sätt distingera sig från sina inhemska konkurrenter på ett troligen tämligen effektivt sätt. Med andra ord utgörs det mest grundläggande villkoret för ett maximal utfall inom den transnationella utbildningsmarknaden att en skola besitter den mest dominerande positionen inom det nationella fältet.

Den internationella orienteringen är mer generellt intressant i ett annat perspektiv. Att vara en skola orienterad mot den transnationella utbildningsmarknaden och med många utländska studenter utgör ett viktigt fundament för ett fortsatt lyckat studentutbyte. Person-till-person-marknadsföringen är troligen det mest effektiva sättet att vidmakthålla och stärka ett utbytesprogram. Vi har sett flera exempel ovan på hur viktigt det är att välja ut lämpliga utbytesstudenter som kan fungera som goda representanter för den egna skolan. Flera av de administrativt ansvariga talar i intervjuerna om utbytesstudenterna som ambassadörer för den egna skolan, här ett utdrag från Handelshögskolan beträffande skolan rykte utomlands:

Det ser man ganska tydligt på hur populära vi är och det beror inte enbart på vårt akademiska rykte. Vi är väldigt noga med de studenter som vi skickar ut vad det gäller ambassadörskap, att de ska ge ett bra intryck av Handels när de är utomlands. Och särskilt när vi märker att det är en skola som inte har skickat några studenter till oss på ett år, som nu har vi en skola i New York som inte skickade några i år och då är vi jättenoga med att vilka vi skickar dit nästa år så att de ska bli bra ambassadörer och kunna marknadsföra Handels. Vi var extra noga med de vi valde ut så att de ska vara goda ambassadörer både när det gäller social och akademiskt, att kunna delta i klassrummet och så. ²⁰⁰

Det är inte endast de ansvariga som uppfattar situationen som sådan. Den handelsstuderande som vi mött tidigare och som studerat i USA ett halvår menar att:

Studierna tog mycket tid. Jag kände väl att som utbytesstudent så ville jag också göra rätt inte bara för mig själv utan även för skolan så jag kände att jag var där för att prestera och lära både för min egen del och sen visa upp att Handelshögskolan är en bra institution. Ett självpåtaget ansvar, men jag kände det i alla fall så vilket gjorde att jag nog lade ner relativt mycket tid på studierna... ²⁰¹

Vidare har även de inkommande studenterna en stor betydelse för de transnationella investeringarna. Beträffande dessa studenter har man visserligen ofta ingen större möjlighet att påverka selektionen, den sköts av den utländska institutionen, men däremot satsas mycket resurser på att skapa så goda villkor som möjligt för de inkommande studenterna. Det handlar dels om att ge bra service i samband med studierna, vilket exempelvis innebär att de ansvariga har väldigt flexibla öppettider för gäststudenterna och att de hjälper till med allt från att ordna bostad och sköta administration av studierna till att hjälpa till med bankärenden och diverse mindre saker, dels om att ordna den sociala biten för de utländska studenterna. För det sociala ansvarar ofta studentkåren, vanligen det internationella utskottet, eller andra former av studentorganisationer som EL&A (European Law Student Association) vad det gäller de juridik

¹⁹⁹ Kristianstad University College and College of Health Sciences, *Kristianstad University College and College of Health Sciences*, p. 6.

²⁰⁰ Intervju med Helena Andersson och Åsa Kjellström, International Student Affair, Handelshögskolan, 970520.

²⁰¹ Intervju med manlig Handelsstuderande, 26 år, och som läst tre och en halv månad på the Wharton School, USA, son till en företagsledare.

studerande. Många av de utlandsstuderande som intervjuats menade att de utländska studenterna ofta blir betydligt bättre mottagna i Sverige än vad de själva blev utomlands. Medan det på flera utbildningar i Sverige anordnas internationella pubar, introduktionsfester (vilka kan vara mycket celebra tillställningar med närvaro av rektor), diverse olika utflykter och besök på kulturella och idrottsliga arrangemang, fick de svenska studenterna ibland klara sig helt på egen hand (vilket dock inte behövde innebära att det inte fanns studentaktiviteter att ta del av). Att de utländska studenterna tas så väl hand om i Sverige kan kanske ses som ett resultat av att Sverige är ett tämligen väl organiserat samhälle, men en mer trolig förklaring är att de utländska studenterna har en större strategisk betydelse i ett dominerat utbildningsland som Sverige.

På ett generellt plan är det viktigt att få hit så många utländska studenter som det finns resurser för att ta emot. De flesta utbytesavtal bygger på principen en ut / en in och för att möta det stora trycket från studenterna som vill studera utomlands är det en förutsättning att utländska studenter även studerar i Sverige. Samtliga Stockholms högskolor ingår i en nyligen bildad organisation, Studying Stockholm, med målet att marknadsföra Stockholm som akademisk stad och att förbättra villkoren för de utländska studenter som kommer hit. Ett grundläggande motiv för verksamheten är just att få utländska studenter att studera i Stockholm för att på så sätt bereda de egna studenterna större möjligheter till studier utomlands. Centralt är även att de utländska studenterna trivas bra i Stockholm så att de sprider ett gott ryktet om Stockholm.²⁰² Denna tankegång finner vi även på de olika utbildningsinstitutionerna — de utländska studenterna betraktas som kommande marknadsförare för den svenska skolan när de sedan återvänder till sina respektive heminstitution. De ansvariga för det internationella arbetet ser ofta exempel på de utländska studenternas betydelse. Har en utländsk student trivts bra i Sverige och lyckats förmedla detta till sina kurskamrater kan man nästkommande år se ett ökat intresse från denna skola för att studera vid den svenska institutionen. Men alla utländska studenter har inte samma strategiska värde. Värdet är bestämt av de studerandes institutionella och nationella hemhörighet. Studenter från USA och Storbritannien är mest värdefulla för de svenska utbildningsinstitutionerna eftersom det är mycket populärt bland de svenska studenterna att studera i USA och Storbritannien och man vårdar dessa platser mer än andra (framför allt är man extra noggrann när man väljer ut studenter till dessa skolor, se citat föregående sida). Det drastiskt ökade antalet kurser och utbildningar på engelska bör även betraktas som en del av strategin att få fler utländska studenter i allmänhet och anglosaxiska studenter i synnerhet att studera i Sverige.

Nationella hierarkier

Även om det är tydligt att de dominerande utbildningsinstitutionerna är de institutioner som har de mest omfattande transnationella investeringarna är dessa inte helt betingade av utbildningsinstitutionernas positioner inom det nationella högskolefältet. För argumentets klarhet har bilden av institutionernas transnationella investeringar tecknats med relativt grova drag och några anmärkningar angående komplexiteten av förhållandet mellan de transnationella investeringarna och institutionernas positioner inom högskolefältet och deras samlade resurser behöver göras.

Det finns en hierarki mellan de dominerande utbildningsinstitutionerna. De lärosäten som innehar de mest dominerande och prestigefyllda positionerna, som Karolinska institutet, Handelshögskolan och Kungliga tekniska högskolan, är de institutioner som gör de mest omfattande investeringarna inom transnationella utbildnings- och vetenskapliga marknader (exemplifierat av den tydliga skillnaden mellan Handelshögskolan och Stockholms universitets båda ekonomiska institutioner). En grundläggande förutsättning för att lyckas inom de transnationella marknaderna är att man är numrerat ett inom sin disciplin i sitt eget land. En möjlig delförklaring till de stora skillnader beträffande transnationella investeringar på grundutbildningsnivå som finns mellan de mest dominerande utbildningsinstitutionerna och de

²⁰² Se Appendix 1 för en mer utförlig beskrivning av Studying Stockholm.

som intar positionerna strax under är de olika utbildningsinstitutionernas orientering. Medan institutioner som exempelvis Handelshögskolan och Kungliga tekniska högskolan, vilka är de utbildningar som framför andra leder till dominerande positioner inom näringslivet, primärt är orienterade mot olika professionella fält utanför det akademiska, är vanligen utbildningsinstitutioner inom universiteten och framför allt de traditionella universiteten i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, institutioner som i första hand är orienterade mot det akademiska fältet. Dessa två olika former av orientering torde lyda under två olika logiker. Inom de utbildningar som är inriktade på att ge studenterna bästa möjliga förutsättningar för att lyckas erövra dominerande positioner inom olika professionella fält utgör sannolikt de transnationella erfarenheterna ett fundamentalt inslag i den nödvändiga kompetensen. För de institutioner som är orienterade mot det akademiska fältet är naturligtvis de transnationella investeringarna fundamentala, men — vilket utgör den avgörande skillnaden — först på en högre nivå, vanligen forskarutbildningsnivån. Vi kan dra oss till minnes Stockholms universitets naturvetenskapliga fakultets blygsamma studentutbytet sett i relation till dess massiva dominans inom universitetet beträffande deltagande i EUs forskningsprogram. Intressant att notera är även det nära samarbetet med näringslivet på exempelvis KTH men framför allt på Handels, vilket troligen innebär att dessa utbildningar lättare anpassar sig efter de krav och spelregler som gäller inom näringslivet.²⁰³

Även mellan de dominerande utbildningsinstitutionerna finner vi tydliga hierarkier och strider om positioner. I grova drag kan strukturen mellan de dominerade utbildningarna beskrivas som att de äldre regionala högskolorna intar de minst dominerade positionerna, eller dominerande positioner bland de dominerade. Det är även dessa institutioner som har gjort de mest omfattande transnationella investeringarna (jfr tabell A2:1 och A2:2, Appendix 2). Det mest prominenta exemplet utgörs av Högskolan i Växjö med omfattande och vidsträckta internationella kontakter som inte endast begränsar sig till Norden och Europa — vi finner även flera utbyten med universitet och högskolor i USA, Australien och Japan.²⁰⁴ (Även om dessa avtal inte gäller de mest välnummerade universiteten så erbjuds studenterna betydligt större möjligheter till studier i USA än studenter på exempelvis Stockholms universitet.) Ett annat exempel är Högskolan i Karlstad som sedan mitten av 1980-talet har byggt upp ett omfattande samarbete med ett universitet i Indien. Samarbetet innefattar flera olika discipliner och aktiviteter och inom ramen för samarbetet har även studenter från andra svenska högskolor beretts möjligheter att studera och göra examensarbeten i Indien. För dessa högskolor, som även aspirerar på att få statusen universitet inom en snar framtid, fungerar de transnationella investeringarna som medel för att utmana de traditionella universiteten och högskolornas positioner, framför allt vad det gäller rekryteringen av studenter. Här intar Högskolan i Växjö en intressant position som den regionala högskola som har den minst regionala rekryteringsbasen. Läsåret 1995/96 rekryterades närmare 60% av sina högskolenyborjarna från andra län, vilket kan jämföras med den regionala högskola som har den största regionala rekryteringen, Mälardalens högskola, där motsvarande andel var ca 30%.²⁰⁵ De traditionella universiteten och högskolorna, som har en omfattande rekryteringsbas och höga intagningspoäng, är i jämförelse med de regionala högskolorna betydligt mindre beroende av specifika ansträngningar, som exempelvis transnationella investeringar, för att säkra sin rekryteringen. Vidare utgör forskningen och inte grundutbildningen det högst prioriterade området för de dominerande universiteten och högskolorna, medan de regionala och mindre högskolorna gör betydligt mer omfattande satsningar på grundutbildningen (vilket också formuleras som en explicit målsättning och experimentell pedagogik lyfts fram som kännetecknande för de regionala högskolorna i marknadsföringen).²⁰⁶ Den intensiva satsningen

²⁰³ Att de transnationella investeringarna är någonting som näringslivet eftersträvar är tydligt i de generösa donationer som företag gör till Handelshögskolans internationella program.

²⁰⁴ <http://www.hv.se/internatl/eng/sister.html>. 980111.

²⁰⁵ Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 50.

²⁰⁶ Det råder emellertid en viss ambivalens i förhållandet till de traditionella universiteten och de värden de representerar. Flera av de mindre och regionala högskolorna föredrar att marknadsföra sig för en internationell publik som "University" istället för "University College".

på internationella kontakter och utbyten bland framför allt de dominerande bland de dominerade måste också ses som en strategi betingad av att det är ett betydligt mindre resurskrävande projekt att etablera utbytesavtal och samarbeten med utländska utbildningsinstitutioner än det är att skapa välrenommerade forskningscentra och därför fungerar de transnationella investeringarna åtminstone i ett kortare perspektiv som ett viktigt vapen i kampen om rekryteringen av studenter.²⁰⁷

Men, vilket är den mest betydande skillnaden, de regional och mindre högskolornas transnationella investeringarna kan inte ses som insatser på den transnationella utbildningsmarknaden eftersom de totala resurserna hos dessa högskolor är alltför otillräckliga för att erkännas inom den transnationella marknaden. Därför syftar de transnationella investeringarna för de mindre högskolorna snarast till den nationella marknaden, dvs. som insatser i kampen mellan de mindre högskolorna och — i mindre utsträckning — som medel för att utmana de traditionella universiteten och högskolorna. Det är emellertid för tidigt för att förutsäga utgången av dessa utmaningar.²⁰⁸

²⁰⁷ Vi skall dock inte förleda oss att tro att de transnationella investeringarna kan ske utan ett omfattande arbete eller helt problemfritt. Enligt CSN har det förekommit fall där en del av de mindre högskolorna har slutit avtal med sådana utländska utbildningsinstitutioner som enligt Högscoleverkets bedömning inte har högskolemässig standard och därmed inte heller ger de svenska studenterna rätt studiemedel för utlandsstudier om de söker på egen hand. Intervju med Helena Thörnqvist, enhetschef för CSN International, Stockholm, 970814.

²⁰⁸ Ett intressant exempel på ett försök att utmana de traditionella universitetens dominans kan vi se i den nyetablerade Södertörns högskola, grundad 1996 och lokaliserad i de södra förorterna av Stockholm som har en av de lägsta utbildningsnivåerna i landet och en av de högsta koncentrationerna av invandrare. Det senare faktumet har man tagit till vara på i profileringen av högskolan genom en inriktning mot det "multikulturella". Vidare gör man en tydlig distinktion mot den traditionella universitetsvärlden i sitt val av organisation och pedagogisk inriktning. Det finns exempelvis inga fakulteter eller tydlig uppdelning mellan undervisande personal och forskande personal, samtliga anställda lärare/forskare har 50% undervisning och 50% forskning. Pedagogiken präglas bl.a. av en tvärvetenskaplig intention och ett problembaserat lärande. Några år in på 2000-talet beräknas Södertörns högskola ha ca 10 000 studenter och ha uppnått universitetsstatus. Med tanke på den intensiva satsningen på forskningen och på nya vetenskapliga områden kan Södertörns högskola utmana Stockholms universitet beträffande rekryteringen av studenter från Stockholmsområdet.

6 Konklusion

Föreliggande rapport har undersökt förekomsten av och formerna för transnationella strategier och investeringar vid ett antal institutioner för högre utbildning i Stockholm. Vi har kunnat konstatera att det förekommer stora skillnader mellan de olika institutionerna, dels vad det gäller typerna av investeringar, dels beträffande omfattningen. Innan vi summerar och diskuterar dessa skillnader skall några ord sägas om ”internationaliseringen” utifrån sociala grupper användande av transnationella utbildningsstrategier.

Under 70- och 80-talen när det studiemedelssystemet för utlandsstudier var synnerligen restriktivt var de högre samhällsskikten kraftigt överrepresenterade, 60% av de som beviljades studiemedel hade en far som var akademiker eller högre tjänsteman.²⁰⁹ I och med att fler former av utlandsstudier blev bidragsberättigade 1989 har den s.k. sociala snedrekryteringen till utlandsstudier minskat. Enligt en undersökning genomförd av SCB på uppdrag av CSN utgjorde kategorien utlandsstuderande med föräldrar inom högre tjänstemannayrken (även akademiker) 40% av undersökningspopulationen (för högskolenybörjarna i Sverige 1991/92 var motsvarande andel 28% och för den totala befolkningen i Sverige utgör högre tjänstemän 9%).²¹⁰ Även om de högre samhällsskikten troligen fortfarande idag är kraftigt överrepresenterade som grupp bland de utlandsstuderande svenskarna råder det inget tvivel om att utlandsstudier nu har blivit tillgängligt även för mer dominerade samhälleliga grupper. Att nya samhälleliga grupper har gjort sitt inträde på den internationella arenan ses inte alltid som helt oproblematiskt:

Rent generellt, kan man säga att detta [med internationalisering] är en vacker tanke som kräver otroligt mycket arbete och som är oerhört byråkratisk och pappersexerciskrävande. Samtidigt som jag tycker det är ganska kul, tycker jag att det är absurt att jag och mina kolleger skall slita ihjäl mig för att asfaltera vägen för alla lata studenter som ska spendera en tid i t.ex. London. För universitetsstudenter har i århundraden läst utomlands, men förutsättningen var att man själv tog kontakt, tog reda på och skaffade stipendier och så vidare. På något sätt tycker jag faktiskt att det är det första som visar att du är kapabel, på samma sätt som om du går på forsk. så kommer du förr eller senare att behöva söka projektpengar. Det är en ganska smärtsam sak att lära sig, men absolut nödvändig. Här tycker jag att det finns tusentals professorer, lektorer, administratörer som jobbar året runt för, i vissa fall, studenter som inte ens bekymrar sig om att läsa om hur kurserna är upplagda på det universitet de ska läsa på, det tycker jag är mycket märkligt.²¹¹

Personalen på CSN International menar att de ser tecken på att en ny grupp svenskar har börjat söka sig utomlands, en grupp som saknar det utbildningskapital som de tidigare grupperna besatt (för några år sedan var det mycket ovanligt att studenter med gymnasiebetyg under 4,0 sökte sig utomlands medan det idag händer att studenter med betyg runt 3,0 börjar studera utomlands) och de har iakttagit en ökning i antalet avslag på studiemedelsansökningar för utlandsstudier p.g.a. att studenterna inte har klarat av att ta de poäng som krävs för att få fortsatt studiemedel. En hypotes som chefen för CSN International förespråkar är att konkurrensen på den svenska högre utbildningsmarknaden och svårigheten för ungdomar att träda in på arbetsmarknaden har lett till att studier utomlands uppfattas som ett sätt för de som ej lyckas komma in på högskolan att undvika arbetslöshet.²¹² Denna grupp finns dock inte representerad bland de studenter som söker sig utomlands via de här undersökta institutionernas utbytesavtal — denna kategori studenter, framför allt de som studerar vid de mest dominerande utbildningarna, utgör som vi har sett en väl selekterad grupp studenter, såväl beträffande skolmässiga meriter som sociala. Därtill kan läggas att dessa studenter sedan tidigare har en transnationell orientering, flertalet har exempelvis rest mycket utomlands, vissa har arbetat och bott utomlands, och de flesta har goda språkkunskaper.

²⁰⁹ CSN, *Att studera utomlands med studiemedel*, CSN rapport nr 1, 1995, p. 5.

²¹⁰ SCB, *Utlandsstuderande*, p. 9.

²¹¹ Intervju med Jana Hejzlar, Internationell koordinator, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms Universitet, 970513.

²¹² Intervju med Björn Sundström, chef för CSN International, 970826.

Generellt har transnationella investeringar varit ett privilegium för de dominerande klasserna. Under de senaste decennierna har emellertid tack vare ”demokratiseringen” av utbildningen och fokuseringen på främmande språk, den expanderande turistindustrin, uppsvinget för Interrail och billiga Jordan-runt-resor, globaliseringen av kultur och massmedia, etc. vissa transnationella insatser blivit tillgängliga på ett helt annat sätt för medel- och arbetarklasserna. Naturligtvis spelar ”internationaliseringen” av den högre utbildningen (och även till viss del av gymnasieskolan, framför allt på senare år) en betydande roll i denna utveckling. Men medan transnational strategier för medel- och arbetarklasserna tenderar att vara relativt ensidiga investeringar utgör dessa investeringar för de högre klasserna snarare en modifiering av redan existerande tillgångar.²¹³ Detta till trots kan de transnationella investeringarna fungera som centrala strategier för uppåtstigande sociala grupperingar. Genom att definiera och värdesätta en ny form av kapital, ett transnationellt kapital, kan de traditionellt dominerande gruppernas reproduktionsstrategier baserade på ett traditionellt gångbart utbildningskapital utmanas. Utkomsten av denna utmaning är det för tidigt att sia om, men det förtjänas att undersökas i en framtid där det ”internationella” med stor säkerhet kommer att få en allt större betydelse.

*

Parallellt med att det ”internationella” har fått en ökad betydelse för de sociala gruppernas utbildningsstrategier har det ”internationella” kommit att spela en allt viktigare roll inom den högre utbildningen. En huvudpång i undersökningen av utbildningsinstitutionerna är att det ”internationellas” betydelse emellertid är, trots den likartade diskursen kring det ”internationella”, väldigt olik beroende på vilket lärosäte som avses. Vi har konstaterat att det föreligger stora skillnader mellan utbildningsinstitutionerna, vad beträffar såväl omfattning som typ av investeringar. De transnationella investeringarna följer i stora drag det svenska högskolefältets struktur, dvs. de dominerande utbildningsinstitutionerna inom högskolefältet är de som gör de mest omfattande transnationella investeringarna och är mest internationellt orienterade. Skillnaden mellan de dominerande och de dominerade är tydlig vad det gäller den kvantitativa aspekten, de dominerande utbildningarna har exempelvis en betydligt större volym på sitt studentutbyte, men desto viktigare i kampen mellan institutionerna är den kvalitativa aspekten, framför allt vad det gäller striderna mellan de dominerande institutionerna. Det har argumenterats för att dessa skillnader mellan de dominerande och de dominerade institutionernas transnationella investeringar måste förstås i relation till dels en inhemsk utbildningsmarknad, dels den transnationella utbildningsmarknaden. För de dominerade institutionerna är de transnationella investeringarna primärt orienterade mot den nationella marknaden och utgör en viktig insats i kampen mellan de dominerande utbildningarna om de studerande. I vissa fall kan här de transnationella strategierna vara ett sätt för de mindre regionala högskolorna att utmana de traditionella universiteten och högskolorna. Men här föreligger en viktig skillnad. För de dominerande institutionerna fungerar de transnationella investeringarna givetvis som viktiga insatser inom den nationella marknaden, men till skillnad mot de dominerande utbildningsinstitutionerna är den primära orienteringen här mot den transnationella utbildningsmarknaden. Den förre rektorn för Handelshögskolan uttrycker saken träffande:

- Vad är det för skillnad på handelsstudenter och studenter från andra ekonomihögskolor i Sverige?
- Det räcker inte att jämföra oss med andra ekonomiutbildningar i Sverige. Vi ska inte sätta oss på några höga hästar, men i vår ”bench marking” måste vi jämföra oss med de allra bästa universiteten i Europa och USA. HHS

²¹³ Donald Broady, Ingrid Heyman & Mikael Palme, ”Le capital culturel contesté. Étude de quatre lycées de Stockholm.” *Formation des élites et culture transnationale* (red. D. Broady, N. Chmatko, M. de Saint Martin) bidrag från konferensen ”Formation des élites et culture transnationale”, Moskva, 26–30 april 1996, kommande 1998.

håller europeisk toppklass. När det gäller USA är det svårare att jämföra, eftersom systemet är så annorlunda, men det är roligt att se att våra studenter som åker på utbytesprogram till USA hävdar sig mycket bra på de bästa universiteten där.²¹⁴

Denna orientering mot en transnationell marknad hos de dominerande institutionerna är inget historiskt nytt fenomen.²¹⁵ De flesta av de dominerande institutionerna har under flera decennier samarbetat med utländska universitet och högskolor (och ofta med de mest prestigefyllda) beträffande exempelvis forskning och studentutbyte. Det nya är att mycket dessa samarbeten nu har formaliserats i avtal och organiserats genom att speciella enheter inom lärosätena har fått ett specifikt ansvar för det internationella arbetet. En förklaring till den ökade graden av organisering och formalisering är naturligtvis att den ökade omfattningen av de internationella kontakterna och aktiviteterna förutsätter fastare former. Men vi måste även förstå detta i relation till att genom den stora ”internationaliseringsvågen” från slutet av 1980-talet och framåt har det ”internationella” mist sin exklusiva karaktär, det ”internationella” har plötsligt blivit en angelägenhet för samtliga högskolor, dvs. även för de högskolor som saknar det tidigare nödvändiga akademiska kapitalet. För att slå vakt om det som tidigare var de dominerandes egen domän har de dominerande institutionerna utvecklat olika strategier. Den viktigast här är att skapa exklusiva internationella samarbeten där Handelshögskolans nätverk utgör det mest tydliga exemplet. Vi ser en liknande tendens inom det nya Socratesprogrammet. Flera av informanterna ser inte helt odelat positivt på de nya principerna för utbytesavtalen. Från att tidigare ha fungerat som ett nätverk med vanligen 10 till 20 medverkande universitets- eller högskoleinstitutioner har det nya fundamentet för studentutbyte och samarbete inom Socrates blivit bilaterala avtal. Detta medför enligt att de universitet och högskolor som ”inte är så heta på marknaden”, som en ansvarig för det internationella arbetet uttryckte, löper en uppenbar risk att bli exkluderade från avtal med de mer väletablerade universiteten och högskolorna. Vidare innebär den ökande betydelsen av forskningsmedel från EU (vilka förutsätter ett omfattande arbete för att förbereda och skriva ansökningar) att de mindre och medelstora högskolorna som inte har tillräckligt med personalresurser och de nödvändiga vetenskapliga kapital och sociala kapital riskerar att få en allt mindre del av de totala forskningsmedlen. En trolig utveckling är att Socrates leder till en ökad differentiering av den högre utbildningen inom EU.

Men kampen om det ”internationella” är inte endast en kamp om resurser, prestigefyllda utbytesavtal, deltagande i forskarnätverk och internationella forskningsprojekt. Det handlar även om en kamp om rätten att definiera det ”internationella”.²¹⁶ Vad avses med ”internationalisering”, vilka investeringar skall räknas och vilka modeller skall gälla? Vi finner exempelvis en politisk och administrativ strid beträffande om och hur svenska studenter studier utomlands skall finansieras. På en institutionell nivå pågår en kamp mellan olika lärosäten om det ”internationellas” innehåll. Ett exempel på detta utgör satsningarna på studentutbyte. För de dominerade högskolorna är den internationella upplevelsen studenterna får ofta tillräckligt i sig, medan de dominerande högskolorna är mer orienterade mot att samarbeta och genomföra

²¹⁴ Handelshögskolan i Stockholm, *Årsberättelse 1994/95*, p. 2.

²¹⁵ Påpekas bör att det transnationella har varit än mer betydelsefullt tidigare i den högre utbildningens historien. Under medeltiden och under stora delar av den nya tiden var utbildningsväsendet i Europa väsentligen transnationellt till sin karaktär. Se Sverker Sörlin, *De lärdas republik*, passim.

²¹⁶ Här kan en intressant parallell göras till gymnasieskolan. Ingrid Heyman har undersökt hur tre gymnasieskolor i Stockholm (Frans Schartaus gymnasium, Kungsholmens gymnasium och Viktor Rydbergs gymnasium) profilerar sig med internationellt orienterade program. Flera betydande skillnader finns mellan skolorna. Beträffande definitionen av det ”internationella” innefattar detta geografiskt för Viktor Rydbergs gymnasium och Frans Schartaus gymnasium i första hand EU och Europa, medan det för Kungsholmen är liktydigt med hela världen. Man tar även fasta på olika sakligt innehåll i sina profiler, för de två första dominerar det ekonomiska perspektivet, medan det kulturella, fred och miljö är mer centralt för Kungsholmen. På Kungsholmen bedrivs vidare all undervisning på engelska vilket inte är fallet beträffande de två andra skolorna. Ingrid Heyman, *”... det är utbildningen som gjort att vi kommit någonstans”. Studier av tre elitgymnasier med internationalisering på programmet*, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 13, HLS Förlag, Stockholm 1997, pp. 69–80. Se även Donald Broady, Ingrid Heyman & Mikael Palme, *”Le capital culturel contesté. Étude de quatre lycées de Stockholm.” i Formation des élites et culture transnationale* (red. D. Broady, N. Chmatko, M. de Saint Martin) kommande 1998.

studentutbyte med prestigefyllda utländska universitet och högskolor. Främst bland de dominerande lärosätena pågår även en kamp om utbytenas och forskningens orientering. För Handelshögskolan utgör USA ett självklart fokus, både för studentutbyte och forskning. USA spelar även en stor roll för Karolinska institutet men här finner vi även en tydlig orientering mot tredje världen. KI är den utbildningsinstitution i Sverige som tar emot i särklass flest utländska doktorander och man bedriver även en omfattande forskning och bistånd i tredje världen. För KIs del verkar det ”internationella” vara en fråga om att hämta kunskap i väst för att sedan distribuera denna till tredje världen. Handelshögskolan bedriver visserligen ett omfattande engagemang i Östeuropa men detta kan knappast ses som en liknande definition av det ”internationella”. Dessa olika modeller för ”internationaliseringen”, vilka även bör förstås i relation till de professionella fält som utbildningarna syftar till, får även vissa konsekvenser för satsningarna på studentutbytet. För Handels del är det mest centrala att behålla kvaliteten i de utbyten man har, medan det för KIs del är mer viktigt att se till att studenterna ges så stora möjligheter som möjligt till internationella erfarenheter. Andra exempel på denna definitions kamp mellan institutionerna är inställningen till undervisningsspråk och utbytets längd. För Statsvetenskapliga institutionen på Stockholms universitet och för Handelshögskolan utgör engelskan en självklarhet, vilket exempelvis Konstfack och KTH ser som mer diskutabelt. KTH menar vidare att ett halvår inte är tillräckligt för de studerande att skaffa sig genuina kunskaper och erfarenheter från ett främmande land, medan detta på Handelshögskolan ses som en alltför omfattande och resurskrävande investering från studentens sida.²¹⁷ Vi kan också notera att de ledande utbildningsinstitutionerna inom respektive utbildningsområde ständigt utmanas av andra lärosäten. Ser vi till satsningar på masterprogram på engelska är det tydligt att Chalmers tekniska högskola har gjort betydligt mer omfattande investeringar än vad KTH har gjort. 1996 hade KTH endast två masterprogram på engelska medan Chalmers hade åtta.²¹⁸

Differentieringsprocessen mellan dominerande och dominerade utbildningar torde knappast endast utgöra ett svenskt fenomen. Den betydelsen av den transnationella utbildningsmarknaden (indikerad av det ökande antalet studenter som studerar utomlands)²¹⁹ kan sägas ha effekter för samtliga nationalstaters utbildningssystem. Det finns vidare en tydlig tendens att nationerna i allt större utsträckning utvecklar strategier för internationalisering av den högre utbildningen. Vi kan här notera att ekonomiska motiv (utbildningen ses som ett sätt att skapa fler arbetstillfällen och för att generera en starkare och mer konkurrenskraftig industri) blir alltmer vägledande för dessa strategier. Kontrasten till den svenska Internationaliseringsutredningen i början av 1970-talet, där det solidariska motivet var det dominerande, är mycket tydlig, även det solidariska motivet fortfarande spelar en viss roll i några länders motiv för internationalisering (som Sverige och Finland).²²⁰ Även om vi kan anta att skillnaderna mellan de dominerande och de dominerade lärosätena inom den transnationella utbildningsmarknaden kommer att öka är det från ett sociologiskt perspektiv emellertid mer intressant att studera kampen mellan de dominerande utbildningsinstitutionerna och utbildningsländerna, de som sannerligen tävlar inom en transnationell utbildningsmarknad. Det är här vi har nyckeln till en förståelse av produktionen och reproduktionen av såväl de nya transnationella eliterna som de nationella eliterna och det är här den egentliga kampen om det ”internationella” pågår.

²¹⁷ De intervjuade studenterna på Handelshögskolan menade att de strävade efter att skaffa sig en stor variation av professionella och utbildningsmässiga investeringar och i detta perspektiv ses ett år som en mindre ekonomisk investering.

²¹⁸ Svenska Institutet, *Study in Sweden. Master's Degree Programmes 1996/97*, pp. 23–31. De övriga högskolor som har masterprogram är Högskolan i Karlskrona/Ronneby (2 st.), Linköpings universitet (2 st.) och Lunds universitet (2 st.).

²¹⁹ Enligt UNESCOs statistik var det totalt i världen ca 485 000 studenter som studerade utomlands 1971 (se *Utbildningens internationalisering. Slutbetänkande (betänkande V) från UKÄs internationaliseringsutredning*. UKÄ-rapport nr 21 1974, p. 235), vilket kan jämföras med motsvarande siffra för 1993/94 som är drygt 1 300 000 (se tabell A4:7, Appendix 4).

²²⁰ Högskoleverket, *National Policies for the Internationalisation of Higher Education in Europe*, Högskoleverkets skriftserie 1997:8 S, Stockholm 1997, pp. 259–260 och passim.

Appendix 1. Organisationer med uppdrag med anknytning till internationalisering av svensk högre utbildning

Följande redogörelse avser inte att ge en detaljerad helhetsbild av samtliga svenska organisationer med anknytning till internationalisering av svensk högre utbildning. Syftet är snarare att kortfattat ge några upplysningar kring de viktigare verken och organisationerna.

CSN International

CSN International är en avdelningen inom CSN (Centrala studiemedelsnämnden), den myndighet som administrerar det svenska finansiella stödet för utbildning (inte endast på högskolenivå, utan även för exempelvis gymnasiala studier och för folkhögskolestudier). Det svenska finansiella stödet för högre utbildning går tillbaka till 1919, men den nuvarande formen, att alla har rätt till finansiellt stöd oberoende av föräldrarnas ekonomiska situation, infördes 1965, då det i princip även blev möjligt att få finansiellt stöd för studier utomlands — om än i mycket begränsad omfattning. 1989 infördes det nya utlandsprogrammet, vilket i stort sett gäller även idag, som gjorde det möjligt att få studiemedel för utlandsstudier förutsatt att studierna sträcker sig över minst tre månader och att utbildningen har ”godtagbar standard”. Det svenska systemet är tämligen unikt i ett internationellt perspektiv. Med undantag av de övriga nordiska länderna är det mycket ovanligt att det finns ett generellt finansiellt stöd för högre studier. Den dominerande policyn är att dessa skall finansieras av föräldrarna. Beträffande studiestöd till utlandsstudier torde det svenska finansiella stöd (och det norska) vara tämligen unikt i sin omfattning. Andra länder ger visserligen ekonomiskt stöd för utlandsstudier, men dessa är då behäftade med diverse olika begränsningar, geografiska eller ämnesmässiga.

CSN International grundades 1993, mycket som ett resultat av det ökade antalet studenter som börjat söka sig utomlands i och med de nya reglerna. Idag är CSN Internationals huvudkontor delat mellan Stockholm och Sundsvall. Den huvudsakliga verksamheten utgörs av handläggande av studiemedelsärenden och detta görs på de fem regionkontoren, i storleksordning, Linköping, Lund, Göteborg, Uppsala och Umeå. Kontoret i Stockholm har även en del handläggning eftersom Stockholm utgör den viktigaste rekryteringsbasen för utlandsstudenter med ca 40% av alla utlandsstuderande svenskar. Förutom handläggande har CSN även genom åren byggt upp en omfattande kunskap om utländska utbildningar eftersom man genom att ansvara för studiemedlen till utlandsstuderande på ett handgripligt sätt kommit i kontakt med de flesta svenskar som studerat utomlands. De svenskar som studerar utomlands brukar även vända sig till CSN beträffande olika problem som uppkommit och dessutom är det många svenskar som är intresserade av utlandsstudier som hör av sig till CSN för information. Detta har medfört att man på CSN byggt upp en kompetens kring utlandsstudier som i vissa fall ligger utanför det egentliga ansvarsområdet. Numer ligger emellertid det huvudsakliga ansvaret för information om studier utomlands och studier i Sverige på Högskoleverket och Svenska institutet. CSN ansvarar dock för att bedöma godtagbar standard på utbildningar inom Norden.²²¹

Högskoleverket

Högskoleverket (HSV) bildades 1995 som en helt ny myndighet inom administrationen av den svenska högre utbildningen.²²² Högskoleverket tog över en del tidigare uppgifter som administrerats av Verket för högskoleservice (VHS, vilket finns fortfarande kvar och ansvarar i huvudsak för antagningen till högskolan), Rådet för grundläggande högskoleutbildning samt Kanslerämbetet. Högskoleverket är organiserat i åtta avdelningar: Administrativa avdelningen, Avdelningen för utvärdering och kvalitetsarbete, Bedömnings- och utredningsavdelningen, Informationsavdelningen, Internationella avdelningen, Juridiska avdelningen, Uppföljningsavdelningen samt Utvecklingsavdelningen. En central uppgift för HSV är att granska och bedöma den svenska högskolan.

Beträffande de internationellt orienterade uppgifterna har HSV flera omfattande uppdrag. Man ansvarar för bedömning av utländska eftergymnasiala utbildningar utomlands (utanför Norden) och undersöker ifall utbildningarna har s.k. godtagbar standard. En annan bedömningsverksamhet är att värdera utländska examina utifrån vilken typ av svensk utbildning de motsvarar. Vidare har man ett informationsansvar om högre studier utomlands. För den som är intresserad av att studera i ett visst land har HSV sammanställt de viktigaste uppgifterna

²²¹ Intervju med Björn Sundström, chef CSN International, 970824, och Helena Thörnqvist, enhetschef för CSN International, Stockholm, 970814, samt Utbildningsdepartementet, *Utlandsstudier och internationella utbildningskontakter. Vad ska göras centralt, vem ska göra det och hur?* Ds 1993:76, pp. 19–21.

²²² Följande redogörelse bygger på Högskoleverket, *Högskoleverket... en samlad bild*. 1997 samt intervju med Torsten Kälvmemark, chef för den internationella avdelningen på Högskoleverket, 970516.

kring studier i en rad olika länder. Man serverar även högskolornas internationella kanslier med information, dels i form av ett veckoblad, dels i form av seminarier och konferenser om internationella frågor. Ett annat ansvarsområde för HSVs internationella avdelning är EUs utbildningsprogram, där man är nationellt ansvarig för delar Socrates/Erasmus och Tempus. Ansvaret för övriga EU-program som Leonardo da Vinci (för yrkesutbildning och kompetensutveckling), Adapt (för kompetensutveckling) och Employment (för ungdomar, utsatta grupper och handikappades inträde på arbetsmarknaden) ligger på Svenska EU Programkontoret.²²³ Det handlar inte endast om utbyten av studenter; att få lärare att undervisa i andra länder samt att få utländska lärare att undervisa i Sverige är även det en viktig aspekt av det internationella arbetet. Det finns idag ca 25 personer anställda på den internationella avdelningen.

Svenska institutet

Svenska institutet (SI) bildades 1945 som en ideell förening med syfte att främja kunskap om Sverige utomlands. Sedan 1970 fungerar SI som en statlig stiftelse och den huvudsakliga finansieringen utgörs av statliga medel. Idag ansvarar SI för en rad olika områden, svenskundervisning utomlands, allmän information om Sverige i utlandet, främjande av kultur- och erfarenhetsutbyte mellan Sverige och utlandet samt främjande av utbyte inom forskning och utbildning mellan Sverige och utlandet. Beträffande det senare ansvarsområdet är de omfattande stipendieprogrammen den viktigaste verksamheten. SI finansierar årligen 700 stipendier för längre studievistelser (svenskar som studerar utomlands och utländska studenter som vistas i Sverige) samt 2 000 kortare vistelser för svenskar utomlands.²²⁴ Stipendieverksamheten är organiserad i flera olika program. Det största programmet är ett generellt program, Internationella forskarstipendier, för främst svenska doktoranders vistelser (3–18 månader) vid utländska universitet. Vi kan här notera att USA utgör det land med i särklass mest beviljade stipendium, 39 av sammanlagt 85 beviljade stipendier 1996/97 avsåg studier och forskning i USA.²²⁵ Man har ett omfattande program för utbyte med Central- och Östeuropa. Dessutom finns en rad riktade stipendier som avser studier och forskning i specifika länder, Länderbundna stipendier, samt specifika stipendieprogram, som exempelvis Stipendier för Japanstudier.²²⁶ SIs stipendier är i första hand riktade till forskarstudenter, men vissa avser även nydisputerade forskare och studenter. Lika omfattande som stödet till svenska forskarstudenter, forskare och studenter är stipendieverksamheten riktad till utländska forskarstudenter, studenter och forskare för studier och forskning i Sverige. Dessutom ansvarar SI även för uttagningen av studenter till Collège d'Europe. Slutligen bör nämnas att SI organiserar ett omfattande program för gymnasieskolan med syftet att få ett ökat utbyte med utlandet och det är främst riktat till svenska gymnasielärares studiebesök i utlandet.²²⁷

Sverige-Amerika Stiftelsen

För studier och forskning utomlands finns en rad organisationer och stiftelser med syfte att stödja utbytet mellan Sverige och vissa enskilda länder. Sverige-Amerika Stiftelsen är en av dem.²²⁸ Sverige-Amerika Stiftelsen är emellertid inte den enda organisation i Sverige som tillhandahåller information och stipendier för studier och forskning i USA; Fulbright-Kommission har ett liknande uppdrag. Det som skiljer organisationerna åt är att medan Fulbright-Kommission är en organisation som finns i ett flertal länder är Sverige-Amerika Stiftelsen en svensk organisation.

Sverige-Amerika Stiftelsen är en organisation med anor, den instiftades redan 1919 på initiativ av såväl svenskar som nordamerikaner. Vid det konstituerande mötet medverkade en rad kända vetenskapsmän, företrädare för näringslivet och opinionsbildare. I den första styrelsen blev vetenskapsmannen och Nobelpristagaren Svante Arrhenius ordförande. Därefter har stiftelsen haft ett flertal etablerade personer som ordförande, exempelvis ärkebiskop Nathan Söderblom, universitetskanslern Bengt Petri och Electolux-ordföranden Hans Werthén. Prins Bertil var även under 47 år Hedersordförande. Som stiftelsens höge beskyddare fungerar H M Konungen. Studerar

²²³ Svenska EU Programkontoret, *Faktablad 1*.

²²⁴ Svenska Institutet, *Svenska Institutet*, 1995.

²²⁵ Svenska Institutet, opublicerad statistik. De övriga länderna är Storbritannien 12 stipendier, Frankrike 8, Tyskland 4, Australien och Nederländerna 3, Finland, Irland, Italien och Österrike 2 samt Bangladesh, Brasilien, Kuba, Lettland, Nya Zeeland, Polen, Ryssland, Schweiz och Spanien vardera 1. Tidigare år har USA också dominerat, om än inte lika kraftigt: 1995/96 22 av 75 stipendier, 1994/95 30 av 96 och 1993/94 29 av 104. Vidare bör tilläggas att för studier i flertalet av de övriga länderna går det att söka andra, specifika stipendier via SI och att den totala bilden därför blir mindre dominerad av USA.

²²⁶ Svenska Institutet, *Stipendier till utlandet*, 1997.

²²⁷ Intervju med Sylvie Garnbeck, Enheten för forsknings- och utbildningsutbyte, SI, 970520.

²²⁸ Vad det gäller student- och forskarutbyte med exempelvis Frankrike finns Sverige-Frankrike Stiftelsen, för Storbritannien British Council och för Tyskland Goethe-Institut. Det finns även en rad specifika organisationer för utbyte med Danmark, Finland, Grekland, Italien, Japan, Norge, Spanien, Ungern. För utbyten med övriga länder kan man vända sig till respektive lands ambassad.

vi de övriga styrelsemedlemmarna återfinns även här ett antal prominenta personer som exempelvis universitetskanslern Stig Hagström.²²⁹

Den viktigaste verksamheten utgörs av stipendieverksamheten. 1996 delades 62 stipendier till ett sammanlagt värde av 5,2 Mkr ut till svenska doktorander för studier och forskning i USA och Kanada. För detta ändamål förfogar Sverige-Amerika Stiftelsen över ett flertal stipendiefonder och det går även att söka medel från olika stipendiefonder i USA. Förutom stipendieverksamheten hjälper man även svenskar att söka visum för studie- och yrkespraktikvistelser i USA och Kanada och man hjälper till med ansökningar till colleges. Totalt sett brukar vanligtvis närmare 300 ansökningar komma in varje år.²³⁰ Beträffande stipendier för studier på forskarutbildningsnivå och masternivå är ekonomi det vanligaste området att söka. Medicin utgör ett annat populärt område. Inom teknologiska ämnen är data och arkitektur de mest vanliga, medan maskinteknik är desto mindre förekommande. Nämnas bör även att Sverige-Amerika Stiftelsen har ett ansvar för att sprida information om studier och forskning i USA och Kanada. För att finansiera verksamheten används avkastning på eget kapital, vilket utgör ca 50% av de årliga intäkterna. Resten utgörs av bidrag och donationer från företag (flera ledande personer inom näringslivet har tidigare varit stipendiater genom Sverige-Amerika Stiftelsen), organisationer och privatpersoner samt från medlemsavgifter. Sverige-Amerika Stiftelsen är egentligen ingen stiftelse utan en förening med medlemmar och de som har deltagit i stipendieverksamheten får möjlighet att ingå som medlemmar i föreningen.²³¹

STINT

Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT) inrättades 1994 med medel från de tidigare löntagarfonderna efter beslut av regering och riksdag. Stiftelsen har till uppdrag att stödja internationaliseringen av högre utbildning och forskning. Verksamheten består till stor del av stöd till svenska postdoktorers vistelser vid utländska universitet och högskolor och till motsvarande utländska gruppers vistelser vid svenska universitet och högskolor. Andra uppdrag är att genom stipendier främja unga akademiker från ”länder i dynamisk utveckling” att studera i Sverige samt att finansiellt stödja svenska universitets och högskolors deltagande i EUs forskningsprogram.²³²

För STINTs verksamhet avsattes ett startkapital på drygt en miljard kronor. Det första verksamhetsåret användes avkastningen av dessa medel främst till att finansiera svenska forskares deltagande i EUs forskningsprojekt, närmare 20 Mkr avsattes för detta ändamål. För stipendier till svenska forskare för att vistas vid utländska universitet satsades 8 Mkr och 34 postdoktorstipendier delades ut. De flesta avsåg forskningsvistelser i USA (18 stipendiater). Därefter var Storbritannien (5 st.) och Kanada (3 st.). Fördelningen av stipendiater med avseende på typer av forskning visar den naturvetenskapliga (14 st.), den medicinska (6 st.) och den teknologiska (6 st.) var de mest gynnade. Humaniora och samhällsvetenskap fick tre stipendier. Den andra viktigaste satsningen mätt i finansieringsstorlek utgjordes av stödet till masterprogram vid svenska universitet och högskolor, vilket uppgick till 12 Mkr. Här satsades framför allt på teknologiska program, Chalmers tekniska högskola fick sammanlagt 24 stipendier fördelade på 6 olika masterutbildningar. Totalt stödde man 17 program och vi kan notera att endast två av dessa utgjorde program på högskolor och universitet i Stockholm, ett program vid Handelshögskolan och ett vid KTH.²³³

Studying Stockholm

Studying Stockholm är ett konsortium som består av de 17 högskolorna och universiteten i Stockholm. Syftet med Studying Stockholm är att ”lyfta fram stockholmsregionen som ett attraktivt kompetenscentrum för studier och forskning för att därmed öka antalet utbytesstudenter och gästforskare vid högskolorna i Stockholm. De studenter och forskare som kommer hit skall ges ett sådant mottagande att de vidarebefordrar en positiv bild av stockholmsregionen och studierna här när de återvänder hem.” Ett mer långsiktigt mål är att skapa ett förtroende för Stockholm i framtida forsknings- och affärsrelationer. Ett ytterligare mål är att skapa ett regionalt forum för diskussioner om högre utbildning och internationalisering.²³⁴ Ett bakomliggande mål är att genom att öka antalet utländska studenter vid högskolorna i Stockholm kan dessa även skicka ut fler svenska studenter utomlands.²³⁵

Tanken på en övergripande organisation för Stockholms högskolors internationella verksamhet föddes för fem år sedan ungefär samtidigt som internationaliseringen satte fart på allvar med framför allt Erasmusutbyten. Konsortiet

²²⁹ Sverige-Amerika Stiftelsen, *Sverige-Amerika Stiftelsen. Verksamhetsberättelse för år 1996*, och Dag Blanck, *Sverige-Amerika Stiftelsen. De första sjuttio åren 1919–1989*, 1989, pp. 9–11.

²³⁰ Sverige-Amerika Stiftelsen, *Sverige-Amerika Stiftelsen. Verksamhetsberättelse för år 1996*.

²³¹ Intervju med Lillemor Mundebo, verkställande direktör, Sverige-Amerika Stiftelsen, 970514.

²³² STINT, *Förvaltningsberättelse och Årsredovisning för räkenskapsåret 1 augusti 1994–31 december 1995*, p. 3.

²³³ *Ibid.*, pp. 29–34.

²³⁴ Studying Stockholm, *Marknadsplan för Studying Stockholm*, 1996.

²³⁵ Intervju med Tove Håkansson, koordinator Studying Stockholm, 970515.

bildades emellertid först i februari 1997 och idag har man en projektanställd som arbetar nästan heltid med att organisera och driva verksamheten. Studying Stockholm har ett flertal verksamheter. Att sprida information om Stockholm som ett akademiskt centra utgör en viktig del. För detta ändamål har man producerat en broschyr med information om Stockholm som studiestad, de olika högskolorna samt allmän information om Stockholm.²³⁶ Information om Stockholm och Stockholms högskolor finns även upplagd på Internet.²³⁷ Förutom informationsverksamheten, som även innefattar att sprida information på olika utbildningsmässor i världen, fungerar Studying Stockholm som ett samarbetsorgan för högskolorna kring praktiska frågor som bostäder till de utländska studenterna, telefonavtal för samtliga utländska studenter och sociala aktiviteter. Arbetet är organiserat i sju arbetsgrupper, där de som arbetar med internationella frågor på Stockholms högskolor ingår. Exempelvis ansvarar en grupp för marknadsföring, en för att erbjuda de utländska studenterna svenskundervisning samt en för insamlande av statistik om utländska studenter och forskare i Stockholm. Studying Stockholm finansierar sin verksamhet dels med statliga bidrag, dels med stöd från sponsorer där Länsstyrelsen, Landstinget och Stockholm mark- och lokaliseringbolag utgör de viktigaste.²³⁸

²³⁶ Studying Stockholm, *Studying Stockholm*, 1995, och Studying Stockholm, *Studying Stockholm*, 1997.

²³⁷ http://www.kth.se/education/projects/studying_sthlm/ 980111.

²³⁸ Intervju med Tove Håkansson, koordinator Studying Stockholm, 970515.

Appendix 2. Tabeller (Kapitel 2)

Tabell A2:1. Erasmusstuderande i absoluta och relativa tal per universitet och högskola läsåret 1993/94.

Universitet /högskola ordnade efter totalant utresande stud.	Ant. utresande Erasmus-stud.	Tot. ant. stud.	Andel utresande av tot. ant. stud.	Universitet /högskola ordnade efter andel utresande stud av tot. ant. stud.	
Uppsala univ.	330	23480	1,41%	Danshögskolan	3,81%
Lunds univ.	297	31496	0,94%	Röda Korsets sjukvsk	2,43%
Stockholms univ.	188	28366	0,66%	Handelshgsk Stockholm	1,56%
Göteborgs univ.	180	27634	0,65%	Uppsala univ.	1,41%
Linköpings univ.	120	12741	0,94%	Konstfack	1,37%
Kungliga tekniska hgsk	111	10171	1,09%	Hgsk Växjö	1,27%
Hgsk Växjö	84	6620	1,27%	Kungliga tekniska hgsk	1,09%
Hgsk Örebro	62	6399	0,97%	Hgsk Skövde	0,97%
Umeå univ.	58	14800	0,39%	Hgsk Örebro	0,97%
Hgsk Karlstad	42	7344	0,57%	Lunds univ.	0,94%
Chalmers tekniska hgsk	36	8257	0,44%	Linköpings univ.	0,94%
Militärhgsk	34	0		Kungl. konsthgsk	0,83%
Hgsk Luleå	30	6232	0,48%	Hgsk Falun/Borlänge	0,76%
Handelshgsk Stockholm	26	1662	1,56%	Sveriges lantbruksuniv.	0,75%
Hgsk Falun/Borlänge	25	3274	0,76%	Stockholms univ.	0,66%
Hgsk Jönköping	22	3375	0,65%	Hgsk Kalmar	0,66%
Hgsk Kalmar	21	3193	0,66%	Hgsk Jönköping	0,65%
Sveriges lantbruksuniv.	20	2680	0,75%	Göteborgs univ.	0,65%
Karolinska inst.	18	3751	0,48%	Hgsk Karlstad	0,57%
Hgsk Skövde	18	1851	0,97%	Hgsk Luleå	0,48%
Röda Korsets sjukvsk	17	699	2,43%	Karolinska inst.	0,48%
Hgsk Halmstad	12	2730	0,44%	Hgsk Halmstad	0,44%
Vårdhgsk Stockholm**	9	2697	0,33%	Chalmers tekniska hgsk	0,44%
Lärarhgsk Stockholm	8	7051	0,11%	Umeå univ.	0,39%
Konstfack	7	510	1,37%	Hgsk Karlskrona/Ronneby	0,36%
Hgsk Borås	6	3274	0,18%	Vårdhgsk Stockholm**	0,33%
Hgsk Karlskrona/Ronneby	6	1678	0,36%	Hgsk Trollhättan/ Uddevalla	0,27%
Märlardalens hgsk	6	4518	0,13%	Hgsk Borås	0,18%
Hgsk Gävle/Sandviken	5	3611	0,14%	Hgsk Gävle/Sandviken	0,14%
Hgsk Trollhättan/Uddevalla	5	1820	0,27%	Märlardalens hgsk	0,13%
Danshögskolan	4	105	3,81%	Lärarhgsk Stockholm (Militärhgsk)	0,11%
Kungl. konsthgsk	2	240	0,83%		
Totalt	1809	232259			

* uppgift saknas

** antalet studenter gäller Hälsohögskolan i Stockholm

Fet stil indikerar att universitet/högskola är beläget i Stockholm

Källa: VHS, *Årsrapport för universitet & högskolor 1993/94*, p. 41, och SCB, *Utbildningsstatistisk årsbok 1995*, pp. 300-303.

Tabell A2:2. Utresande studenter inom Erasmus per lärosäte läsåret 1995/96.

Univ /Hgsk ordnade efter tot. antal utresande stud.	Ant. utres. Erasmus-stud.	Tot. ant. stud.	Andel utresande av tot. ant. stud.		Univ /Hgsk ornade efter andel utresande stud av tot. ant. stud.	
Uppsala Univ	412	26 169	1,57%		HandelsHgsk i Sthlm	3,53%
Lunds Univ	382	34 018	1,12%		Röda korsets sjuksk.	3,22%
Sthlms Univ	268	30 837	0,87%		Konstfack	2,53%
Göteborgs Univ	254	29 515	0,86%		Hgsk i Skövde	2,38%
Linköpings Univ	212	14 269	1,49%		Hgsk i Växjö	1,97%
Umeå Univ	145	18 805	0,77%		Uppsala Univ	1,57%
Hgsk i Växjö	135	6 858	1,97%		Linköpings Univ	1,49%
Kungl. Tekniska Hgsk	124	12 024	1,03%		DansHgsk	1,45%
Hgsk i Karlstad	95	8 093	1,17%		HälsoHgsk i Sthlm	1,33%
MittHgsk	80	10 455	0,77%		Sveriges LantbruksUniv	1,30%
Hgsk i Örebro	79	8 742	0,90%		Kungl. KonstHgsk	1,20%
Chalmers Tekniska Hgsk	65	8 212	0,79%		Hgsk i Karlstad	1,17%
Hgsk i Skövde	64	2 685	2,38%		Hgsk i Halmstad	1,15%
HandelsHgsk i Sthlm	53	1 500	3,53%		Hgsk i Kalmar	1,14%
Hgsk i Halmstad	48	4 183	1,15%		Lunds Univ	1,12%
Mälardalens Hgsk	48	7 231	0,66%		Hgsk i Jönköping	1,04%
Hgsk i Kalmar	45	3 951	1,14%		Kungl. Tekniska Hgsk	1,03%
Sveriges lantbruksUniv	44	3 391	1,30%		Hgsk i Örebro	0,90%
Hgsk i Jönköping	43	4 151	1,04%		Karolinska Institutet	0,88%
Hgsk i Luleå	42	7 211	0,58%		Sthlms Univ	0,87%
Karolinska Institutet	37	4 183	0,88%		Göteborgs Univ	0,86%
HälsoHgsk i Sthlm	34	2 558	1,33%		Chalmers Tekniska Hgsk	0,79%
Hgsk Dalarna	28	4 598	0,61%		VårdHgsk Gävle	0,78%
LärrHgsk i Sthlm	28	8 217	0,34%		Umeå Univ	0,77%
Hgsk i Gävle/Sandviken	21	4 561	0,46%		MittHgsk	0,77%
Hgsk i Borås	18	3 967	0,45%		VårdHgsk i Malmö	0,76%
Röda korsets sjuksk.	17	528	3,22%		Mälardalens Hgsk	0,66%
Hgsk i Trollh./Uddev.	15	2 301	0,65%		Hgsk i Trollhättan/Uddevalla	0,65%
Konstfack	13	513	2,53%		Hgsk Dalarna	0,61%
Hgsk i Karlskrona/Ronneby	12	2 179	0,55%		Hgsk i Luleå	0,58%
Hgsk Kristianstad	8	3 554	0,23%		Hgsk i Karlskrona/Ronneby	0,55%
HälsoHgsk i Umeå	8	2 003	0,40%		VårdHgsk i Boden	0,48%
VårdHgsk i Malmö	7	920	0,76%		VårdHgsk i Uppsala	0,46%
VårdHgsk Gävle	6	766	0,78%		Hgsk i Gävle/Sandviken	0,46%
HälsoHgsk i Jönköping	6	1 817	0,33%		Hgsk i Borås	0,45%
VårdHgsk i Uppsala	6	1 301	0,46%		Blekinge Internat. HälsoHgsk	0,43%
VårdHgsk i Boden	4	839	0,48%		HälsoHgsk i Umeå	0,40%
VårdHgsk i Göteborg	4	1 987	0,20%		LärrHgsk i Sthlm	0,34%
VårdHgsk i Lund/Helsingb.	3	1 772	0,17%		HälsoHgsk i Jönköping	0,33%
Kungl. KonstHgsk	3	249	1,20%		VårdHgsk i Växjö	0,30%
VårdHgsk i Växjö	3	990	0,30%		HälsoHgsk i Värmland	0,25%
Blekinge Internat. HälsoHgsk	2	469	0,43%		Hgsk Kristianstad	0,23%
HälsoHgsk i Värmland	2	787	0,25%		VårdHgsk i Göteborg	0,20%
DansHgsk	2	138	1,45%		VårdHgsk i Lund/Helsingborg	0,17%
Summa	2 927	293 497				

Källa: Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, pp. 88 och 114.

Tabell A2:3. Forskningsvolym i årsverken 1995/96 fördelad på lärosäte och fakultet.

Univ./hgsk.	Totalt	Hum	Teol	Jur	Sam	Mat- nat	Tek	Farm	Odont	Med	Lant/ Skog/ Vet	Konst	Vård	Ej Fakultet
Lunds univ.	2 509	203	37	45	321	487	720*		52	628		12		21
Uppsala univ.	2 188	368	38	58	251		770	103		490		16		110
Sv. lantbruksuniv.	1 948										1 948			
Göteborgs univ.	1 732	216			477	336			71	599				
Stockholms univ.	1 612	338		55	464	755								
Karolinska inst.	1 584								135	1 449				
Kungl. Tekn. hgsk.	1 195						1 195							
Umeå univ.	1 072	121		12	202	319			41	374		3		
Linköpings univ.	887	231**					428			228				
Hgsk. i Luleå	366						363					3		
Chalmers tekn. hgsk.	942						942							
Handelshgsk. i Sthlm	181			4	177									
Hgsk. i Jönköping	19				18		1							
Hgsk. i Karlstad	99	6			70		23*							
Lärrarhgsk. i Stockholm	68				68									
Mitthgsk.	53	4			20		27*						2	
Hgsk. i Halmstad	48	1			28		18						1	
Hgsk. i Falun/Borlänge	39	2			15		20				2			
Hgsk. i Örebro	36	6			13		4			7		3	8	
Hgsk. i Gävle/Sandviken	29	4**			3	4	18							
Mälardalens hgsk.	24	2			5	5	11*						1	
Hgsk. i Skövde	19	1				17	1							
Idrottshgsk. i Stockholm	10				3									
Hgsk. i	8				4		4							
Trollhättan/Uddevalla														
Hgsk. i Kalmar	3					3								
Ericastiftelsen	1												1	
Örebro Missionsskola	1		1											
Konstfack	7											7		
Kungl. Musikhgsk.	3											3		
Danshgsk.	2											2		
Dramatiska institutet	2											2		
Kungl. Konsthgsk.	1											1		
Vårdhgsk. i Göteborg	15												15	
Hälsoghsk. i Jönköping	14				6					3			5	
Hälsoghsk. i Stockholm	13												13	
Hälsoghsk. i Värmland	6												6	
Vårdhgsk. Falun	6												6	
Vårdhgsk. i Växjö	5				4								1	
Vårdhgsk. i Borås	2												2	
Vårdhgsk. i	1												1	
Lund/Helsingborg														
Univ. o. hgsk. m. fasta forskningsresurser	16 235	1 477	75	174	1 910	1 897	4 419	103	299	3 768	1 948	34		131
Mindre o. medelstora hgsk.	438	26	1		229	29	126			7	2	3	13	
Konsthgsk.	15											15		
Vårdhgsk.	62				10					3			49	
Totalt	16 750	1 503	76	176	2 149	1 926	4 545	103	299	3 778	1 950	52	62	131

* Teknisk-naturvetenskaplig fakultet el. motsvarande

** Filosofisk fakultet el. motsvarande

Källa: Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96. Tabellbilaga*, pp. 104–105.

Tabell A2:4. Lärosätenas intäkter av bidrag till forskning och forskarutbildning per finansår för budgetåret 1995/96 (18 månader) Tkr.

Univ./hgsk.	Totalt*	Fakultets- anslag	Forsk- ningsråd	Statliga mynd.	Kommun/ landsting	EU/EG	Svenska företag	Sv. org. u. vinstsyfte	Utländska företag	Utl. org u. vinstsyfte	Övrigt
Lunds univ.	3 311 727	1 394 254	445 579	383 759	6 015	31 826	78 641	280 341	43 223	8 476	38 956
Uppsala univ.	2 833 754	1 349 219	374 857	284 244	21 770	19 839	59 686	201 302		64 539	21 028
Göteborgs univ.	2 575 740	1 078 541	243 696	239 599	4 072	20 226	39 583	224 988	17 571	14 358	16 372
Karolinska inst.	1 996 809	759 358	252 732	114 657	117 903	20 562	64 836	254 437	53 715	9 215	
Sv. lantbruksuniv.	1 780 422	1 064 418	164 056	316 338	3 065	16 710	26 720	22 055		18 668	125 437
Kungl. Tekn. hgsk.	1 777 851	732 139	184 073	442 260	2 927	29 738	85 697	82 484	9 742	6 880	75 675
Stockholms univ.	1 730 338	1 096 034	232 350	208 255	5 753	17 982	5 048	96 724	7 738	7 622	
Linköpings univ.	1 539 870	487 321	236 659	367 814	22 492	17 288	65 102		4 786		53 314
Umeå univ.	1 457 299	742 419	156 752	108 156	21 830	8 821	18 625	85 547	2 237	5 225	10 374
Chalmers tekn. hgsk.	1 357 877	519 575	186 945	361 839	1 754	17 454	101 430	55 143	12 436		9 325
Hgsk. i Luleå	482 432	245 732	30 541	101 431	3 178		51 321	7 297	8 210		3 100
Handelshgsk. i Sthlm	145 044	37 593	25 578	10 264	1 950	1 817	38 941	11 274		891	10 868
Hgsk. i Jönköping	43 831			1 308	50		562	3 879			1 737
Mitthgsk.	93 341		867	35 639	16 732	494	1 081	6 082		201	4
Hgsk. i Karlstad	80 164		2 527	30 121	6 266	347	1 426	2 835		429	651
Hgsk. i Falun/Borlänge	64 893			24 821	419	934	2 514				
Lärarygsk. i Stockholm	61 817		1 890	49 471	3 113	498	155	2 269		616	
Hgsk. i Örebro	61 289		2 716	10 008	9 126	86	1 495	867		216	3 819
Hgsk. i Karlskr./Ron.	49 015			4 498	2 000	137	6 251	10 384			674
Hgsk. i Halmstad	45 601		3 245	11 977	2 397	2 534	1 529	2 440	371	460	
Mälardalens hgsk.	29 167		911	8 171				1 711			10
Hgsk. i Växjö	27 747		590	1 082							
Hgsk. i Gävle/Sandv.	25 389			7 813			23	484			
Hgsk. i Skövde	20 872			2 756	1 783	394		1 456			
Hgsk. i Kalmar	20 329		46	5 621	393		51	553		17	1 211
Hgsk. i Borås	15 470										4 361
Hgsk. i Trollh./Uddev.	8 209		301	1 018			233	741			5
Hgsk. Kristianstad	5 823		259	257							
Idrottshgsk. i Sthlm	5 118										
Stiftelsen Stora Sköndal	3 886										
Ericastiftelsen	277										
Hgsk.-utb. på Gotland	273										
Teol. Hgsk. i Sthlm	235						235				
Örebro Missionsskola	0										
Gammelkr. skogssk.	0										
Joh. Teologiska institut	0										
Kungl. Konsthgsk.	8 852	1 441		3 737	92			2 429		17	1 136
Kungl. Musikhgsk.	6 408	3 519	906	1 983							
Danshgsk.	3 455	3 424									31
Konstfack	3 438	3 438									
Dramatiska institutet	3 081	2 844		237							
Operahgsk.	2 801	2 696									
Teaterhgsk.	1 440	1 440									
Ingesunds Musikhgsk.	250				250						
Sthlm Musikped. Inst.	0										
Univ. o. hgsk. m. fasta forskningsresurser	21 032 994	9 506 603	2 533 818	2 939 924	212 759	202 263	636 192	1 325 471	159 658	135 874	366 186
Mind. o. medelst. hgsk.	618 915	0	13 352	193 253	42 229	5 424	14 993	29 822	371	1 939	10 735
Konsthgsk.	29 725	18 802	906	5 957	342	0	0	2 429	0	17	1 167
Totalt	21 681 634	9 525 405	2 548 076	3 13 9134	255 330	207 687	651 185	1 357 722	160 029	137 830	378 088

* Den totala summan innefattar även intäkter från Övriga anslag och Uppdragsforskning, vilka totalt uppgår till otalt 2 543 154 Tkr respektive 790 292 Tkr. Av Övriga anslag svarar universitet och högskolor med fasta forskningsresurser för 2 284 141 Tkr, mindre och medelstora högskolor för 258 908 Tkr och konstnärliga högskolor 105 Tkr. Av Uppdragsforskning svarar universitet och högskolor med fasta forskningsresurser för 730 091 Tkr, mindre och medelstora högskolor för 60 201 Tkr och konstnärliga högskolor 0 Tkr.

Källa: Högskoleverket, Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96. Tabellbilaga, pp. 148–149, 150–151.

Appendix 3. Tabeller (Kapitel 3)

Tabell A3:1. Handelshögskolans utbytesutbildning rangordnade efter antal sökande per plats 1997/98.

Universitet/Skola	Snitt ant. sök. per plats och år	Ranking sökande (96/97) per plats (97/98)
1 University of Pennsylvania, The Wharton School	22	5
2 University of New York, Leonard N. Stern School of Business	21	1
3 Columbia University of the City of New York, Columbia Business School	20	2
4 McGill University, Montreal	18	11
5 Duke University of North Carolina, The Fuqua School of Business	18	3
6 University of Minnesota, Curtis L. Carlson School of Management	15	8
7 University of Chicago, Graduate School of Business	12	4
8 Prague University of Economics	12	5
9 Univ. of New South Wales, Australien Graduate School of Management Sydney	12	14
London School of Economics	12	9
11 University of Michigan, Ann Arbor	11	16
12 Asian Institute of Management, Manila	11	17
13 UCLA, The John E. Anderson Graduate School of Management	10	5
Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey, Mexico	10	9
15 University of British Columbia, Vancouver	9	17
16 Yonsei University, Graduate School of International Studies Seoul	8	12
17 University of Virginia, The Darden School	8	15
18 University of Western Ontario, Richard Ivey School of Business	7	12
19 Université Catholique de Louvain	7	20
20 Wirtschaftsuniversität Wien	5	19
21 Manchester Business School	5	32
22 Keio University, Tokyo	4	21
23 Escuela Superior de Administración y Dirección de Empresas, Barcelona	4	22
24 Erasmus Universiteit, Rotterdam Management School	4	33
25 Hautes Études Commerciales, Paris	4	24
26 Fundação Getúlio, São Paulo	3	22
27 Wissenschaftliche Hochschule für Unternehmensführung, Koblenz	3	28
28 Warsaw School of Economics	3	25
29 Handelshøjskolan i København	3	30
30 Universiteit zu Köln	3	27
31 Hochschule St Gallen	3	31
32 Budapest University of Economic Sciences	2	29
33 Università Commerciale Luigi Bocconi, Milano	2	25
34 Norges Handelshøyskole i Bergen	2	35
35 Odense Universitet	2	33
36 Finska Handelshögskolan i Helsingfors	0	36
37 Svenska Handelshögskolan i Helsingfors	0	36
38 Melbourne Business School*	0	–
39 Instituto Tecnológico Autónomo de México*	0	–
40 Hitutsubashi University, Tokyo*	0	–
41 Cornell University, The Johnson School*	0	–

* Handelshögskolan hade ej utbyte med dessa skolor 96/97

Källa: Handelshögskolan i Stockholm, *Student Exchange Program 1997/98 Partneruniversitet*

Tabell A3:2. Handelshögskolans partneruniversitet 1997/98 och antal sökande.

Universitet/Skola	CEMS	PIM	Antal platser	Antal sökande 94/95	Antal sökande 95/96	Antal sökande 96/97	Antal stud på HHS vt 97
<i>Norden:</i>							
Norges Handelshøyskole i Bergen	X	X	6	19	11	5	3
Finska Handelshögskolan i Helsingfors			2	1	1	0	2
Svenska Handelshögskolan i Helsingfors			2	0	1	0	2
Handelshøjskolan i København	X	X	4	15	11	9	1
Odense Universitet			2	5	2	3	0
<i>Övriga Europa:</i>							
Erasmus Universiteit, Rotterdam Management School	X	X	6	28	28	9	4
Manchester Business School			2	9	15	4	0
London School of Economics	X		1	15	10	10	0
Hautes Études Commerciales, Paris	X	X	10	41	34	31	2
Université Catholique de Louvain	X	X	4	25	34	23	1
Hochschule St Gallen	X	X	10	25	37	22	4
Wirtschaftsuniversität Wien	X	X	5	19	29	29	2
Universität zu Köln	X	X	9	15	38	25	1
Wissenschaftliche Hochschule für Unternehmungsf�urung, Kobelnz			4	11	15	11	0
Escuela Superior de Administracion y Direccion de Empresas, Barcelona	X	X	4	15	16	14	2
Università Commerciale Luigi Bocconi, Milano	X	X	6	6	14	18	3
Budapest Univ. of Economic Sciences	X		2	4	5	5	1
Prague Univ. of Economics	*		1	-	-	12	1
Warsaw School of Economics	*		1	-	-	3	1
<i>Nordamerika:</i>							
Univ. of Pennsylvania, The Wharton School			1	25	29	12	0
Univ. of California, The John E. Anderson Graduate School of Management		X	2	14	19	24	1
Univ. of Minnesota, Curtis L. Carlson School of Management			1	21	11	12	1
Univ. of Michigan, Ann Arbor		X	3	35	46	22	3
New York Univ., Leonard N. Stern School of Business		X	2	34	34	56	0
Columbia Univ., Columbia Business School			2	36	36	48	0
Cornell Univ., The Johnson School		X	1	**	**	**	2
Univ. of Chicago, Graduate School of Business		X	2	28	20	25	1
Duke Univ. of North Carolina, The Fuqua School of Business		X	1	-	17	19	0
Univ. of Virginia, The Darden School			1-2	7	9	8	0
Univ. of Western Ontario, Richard Ivey School of Business		X	4	24	24	38	1
McGill Univ., Montreal		X	4	44	34	39	3
Univ. of British Columbia, Vancouver		X	4	45	20	38	0
<i>Sydamerika:</i>							
Funda�o Get�lio, S�o Paulo		X	2	9	3	7	0
Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey, Mexico			1	-	9	10	1
Instituto Tecnológico Aut�nomo de México		X	1	**	**	**	0
<i>Asien och Australien:</i>							
Keio Univ., Tokyo			2	9	8	8	0
Yonsei Univ., Graduate School of Int. Studies Seoul			1	8	11	6	0
Asian Institute of Management, Manila		X	1	-	16	6	0
Hitutsubashi University, Tokyo			1	**	**	**	0
Univ. of New South Wales, Australien Graduate School of Management Sydney		X	1	18	8	9	0
Melbourne Business School		X	1	**	**	**	0

* Kommer eventuellt att bli medlemmar av CEMS ** HHS hade inget utbyte detta  r

Källa: Handelshögskolan i Stockholm, *Student Exchange Program 1997/98 Partneruniversitet.*

Tabell A3:3. KTH-studenternas utbyte* per land och utbildningsprogram 1995/96.

Land	Ut	In	Ark.	Mater.	Data	El	Fark.	Ind. eko.	Kemi	Lantm.	Mask.	Tek fy	Väg o vat.	Ing 120p
Danmark	8	3	6						2					
Finland	7	18	2	1							4			
Norge	10	1	5						1		2	1	1	
Frankrike	44	53	5	3	1		8	1	6		9	4	7	
Storbritannien	37	13	3	3			3		4		9	3	11	1
Tyskland	42	55	4	6		4	6		1		8	2	7	4
Spanien	10	22	3								1	2	4	
Nederländerna	9	18				1	4		1		2		1	
Schweiz	12	3	1	3			3		2		1		2	
Irland	7	0			1						4		2	
Italien	4	24				1							3	
Österrike	2	1	1								1			
Portugal	2	1	2											
Belgien	1	4		1										
Grekland	0	3												
Australien	36	11	3		3	11	3		8		4		4	
USA	76	18		13	8	6	12		6		21	10		
Kanada	5	0									2	3		
Japan	6	0					1				5			
Tanzania	4	0							1	3				
Zimbabwe	2	4	2											
Botswana	2	2								2				
Sydafrika	2	0											2	
Mozambique	1	0								1				
Namibia	2	1									2			
Ghana	0	1												
Kenya	0	1												
Somalia	0	1												
Sudan	0	1												
Costa Rica	3	0									1		2	
Ecuador	2	0											2	
Chile	4	0		1					2		1			
Nicaragua	2	0							2					
Columbia	0	1												
Venezuela	0	1												
Argentina	4	0									4			
Vietnam	4	0						1		3				
Filippinerna	2	0								2				
Indonesien	2	0							2					
Indien	1	1								1				
Bangladesh	1	1											1	
Kina	0	1												
Ungern	0	11												
Tjeckien	0	4												
Lettland	0	13												
Estland	0	14												
Litauen	0	6												
Polen	0	2												
Bosnien	0	1												
Ryssland	1	10											1	
Ukraina	0	4												
Vitryssland	0	1												

Tabell A3:3 (forts.).

Land/område	Ut	In	Ark.	Mater.	Data	El	Fark.	Ind. eko.	Kemi	Lantm.	Mask.	Tek fy	Väg o vat.	Ing 120p
Norden	25	22												
Väst- och Sydeuropa	170	197												
Australien	36	11												
Nordamerika	81	18												
Afrika	13	11												
Syd- o Latinamerika	15	2												
Asien	16	3												
Östeuropa	1	66												
Totalt	357	330	37	31	13	23	40	2	38	12	81	25	50	5
Antal nyregistrerade	2204		85	91	129	##	130	39	151	112	300	105	136	652
Andel	16%		44%	34%	10%	8%	31%	5%	25%	11%	27%	24%	37%	1%

* Gäller även praktik och Minor Fields Studies.

Källa: Opublicerat material från Internationella enheten, KTH.

Tabell A3:4. Företagsekonomiska institutionens utbytesuniversitet 1997/98.

Utbytesuniversitet:	Antal platser	Utbytesuniversitet:	Antal platser
Norden (Nordplus):		USA:	
Norges handelshögskola (No)	2	Florida Atlantic University	*
Svenska handelshögskolan, (Fi)	2	Lynn University	*
Åbo akademi (Fi)	1	Metropolitan State University	2
Turku School of Business Administration (Fi)	1		
Handelshögskolan i Köpenhamn (Dk)	3	Asien:	
Odense universitet (Dk)	1	Universidade de Macau	5
Háskoli Islands (Is)	1	National University of Singapore	2
		Asummption University, Bangkok (Thail)	2
Europa (Erasmus/Socrates):		Indian Institute of Management Calcutta (Ind)	2
Centre d'Enseignement et de Recherche Appliquée au Management, CERAM, Nice (Fr)	10		
Université de Paris I Phanteon-Sorbonne (Fr)	3	Australien/Nya Zeeland:	
Université Paris Dauphine (Fr)	2	The Flinders University of South Australia	3
École des Practiciens du Commerce Internationale, EPSCI, Cergy Pontoise (Fr)	2	The University of New South Wales, Sydney	2
Université Montesquieu, Bordeaux IV (Fr)	2	Victoria University of Wellington	2
Universität Gesamthochschule Paderborn (Ty)	4		
Rühr-Universität Bochum (Ty)	4	Sydamerika:	
Universität Witten/Herdecke (Ty)	2	Universidade de Sao Paulo	3
Fachschule Regensburg (Ty)	2		
Johannes Kepler Universität Linz (Ö)	4	Totalt antal platser	99
Groningens universitet (NI)	9		
University of Stirling (Scot)	6		
Middlesex University, London (Eng)	3		
Instituto Superior de Ciências Do Tralhado é Da Empresa, ISCTE Lissabon (Port)	1		
Universidad de Sevilla (Spa)	3		
Universidad Complutense de Madrid (Spa)	3		
ICADE Universidad Pontificia Comillas, Madrid (Spa)	3		
Università degli studi di Pisa (Ita)	2		

* går ej att söka detta läsår

Källa: Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, *Företagsekonomiska institutionens studentutbytesprogram, januari 1997.*

Tabell A3:5. Juridiska institutionens utbytesuniversitet inom Erasmus 1997/98.

Universitet:	Inkommande till Juridicum	Utresande från Juridicum
Groningen	1	3
Nijmegen	6	4
Rotterdam	2	2
Hannover	2	2
Kiel	3	3
Leipzig	2	2
Konstanz	3	3
Berlin	2	2
Gent	1	2
Liege	1	2
Leuven	2	2
Aix-en-Marseille	2	5
Le Havre	1	3
Rouen	3	3
Lyon	2	3
Strasbourg	3	4
Colchester	3	3
Manchester	1	1
Glasgow	3	3
Dublin	–	1
Wien	2	2
Fribourg	3	3
Totalt Nord- och Västeuropa	48	58
Rom (Luiss)	2	–
Rom (Sapiensa)	2	1
Bologna	1	1
Madrid	3	3
Barcelona	1	2
Aten	0	–
Komotini	1	1
Thessaloniki	1	1
Totalt Sydeuropa	11	9
Law and Economics	5	6
Queen Mary	–	5
Totalt	64	79

Källa: Opublicerad statistik, Juridiska institutionen, Stockholms universitet.

Tabell A3:6. Statsvetenskapliga institutionens studentutbyte 1995/96 och 1996/97.

Universitet	ut 1995/96	in 1995/96	ut 1996/97	in 1996/97
Erasmus:				
Aberdeen	–	–	0	1
Barcelona	0	2	0	2
Bologna	1	1	2	1
Bordeaux	1	0	1	0
Grenoble	0	1	0	1
Kassel	–	–	1	3
Kingston	1	0	2	0
Leiden	–	–	1	0
Limerick	1	0	1	0
Madrid	2	2	–	–
Montpellier	1	0	1	0
Rotterdam	–	–	1	4
Twente	2	4	2	2
Aix	2	1	1	0
Ghent	0	1	0	1
Padova	0	1	0	1
Palermo	0	1	0	3
Sheffield	1	0	1	0
Tot. Erasmus :	12	14	14	19
Nordplus/Nordlys:				
Helsingfors	1	2	0	2
Köpenhamn	4	0	2	1
Lappland	0	2	–	–
Oslo	1	0	–	–
Tempere	–	–	0	1
Åbo	0	2	0	1
Århus	0	1	2	0
Tot. Nordplus/Nordlys:	5	7	6	6
Tot. centrala nätverken:	4	2	1	4
Egna avtal:				
Glasgow	2	2	2	0
Libre Bruxelles	0	1	0	1
Free mover	1	0	0	0
Totalt	24	26	23	30

Källa: Opublicerad statistik, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.

Tabell A3:7. Konstfacks utresande studenter 1992/93–1996/97.

Land	Skola	Stad	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97
Danmark	Danmarks Designskola	Köpenhamn	1	1	1	4	4
	Den Konglige Kunstakademi Arkitektskolen	Köpenhamn	2		3	1	2
	Den Konglige Kunstakademi Billedkunstskolen	Köpenhamn		1			
	Arkitektskolen	Århus	2				
	Kunsthåndværksskolen	Kolding					1
Finland	UIAH	Helsingfors	3	2	1	3	
Norge	Kunstakademiet i Trondheim	Trondheim			2	1	
	Statens Håndverks- og Kunstindustriskole	Oslo	2	2	2		
Island	Vestlandets Kunstakademi	Bergen					1
	Myndlista og Handidaskoli Islands	Reykjavik	3	2	5	1	
Tot. Norden			13	8	14	10	8
England	Bournemouth and Poole College of Art and Design	Bournemouth				1	
	Middlesex University	London	1		1		
	Newcastle Polytechnic	Newcastle	1				
Irland	Limerick School of Art and Design		2	1		2	
Scotland	Glasgow School of Arts	Glasgow	2	2	2	1	
	Duncan of Jordanstone College	Dundee			1		
Frankrike	École de Beaux Arts	Quimper		1		1	
	Parsons Paris School of Design	Paris	1				
	Les Ateliers	Paris	2		3	4	
	École Regionale de Beaux Arts	Nantes			2	1	
Neder- länderna	Rietveldakademin	Amsterdam			2		1
	Hogeschool voor de Kunsten Academie Beeldende Kunsten	Utrecht Maastrich				2	2
Tyskland	Fachhochschule Trier		1				
	Konstakademien Kunsthochschule Berlin-Weissensee	Stuttgart Berlin			1		
Schweiz	Art Center	Lausanne	1				
Tjeckien	Academy of Fine Arts	Prag	1				
	UMPRUM	Prag				1	
Spanien	Escola Massana					1	
Italien	Universidad de Castilla la Mancha	Cuenca		1			
	Accademia di Belle Arti Lorenzo da Viterbo	Viterbo				1	
	Nouva Accademia di Belle Arti	Milano	1	1			
Tot. Europa			13	7	15	12	3
USA	School of visual Arts	New York	1				
	Parsons School of Design	New York	2	2		3	
	Rhode Island School of Design	Rhode Island				2	2
	OTIS	Los Angeles	1		2	1	
	Art Center	Pasadena	1	1	1		
	Center for Creative Studies	Detroit			1		
Kanada	Alberta College of Art	Calgary	2			1	
Nya Zeeland	Manukau Institute of Technology	Aukland					1
Israel	Bezalel	Jerusalem					1
Tot övr			7	3	4	7	4
Totalt			33	18	30	32	15

Källa: Opublicerad statistik, Konstfack.

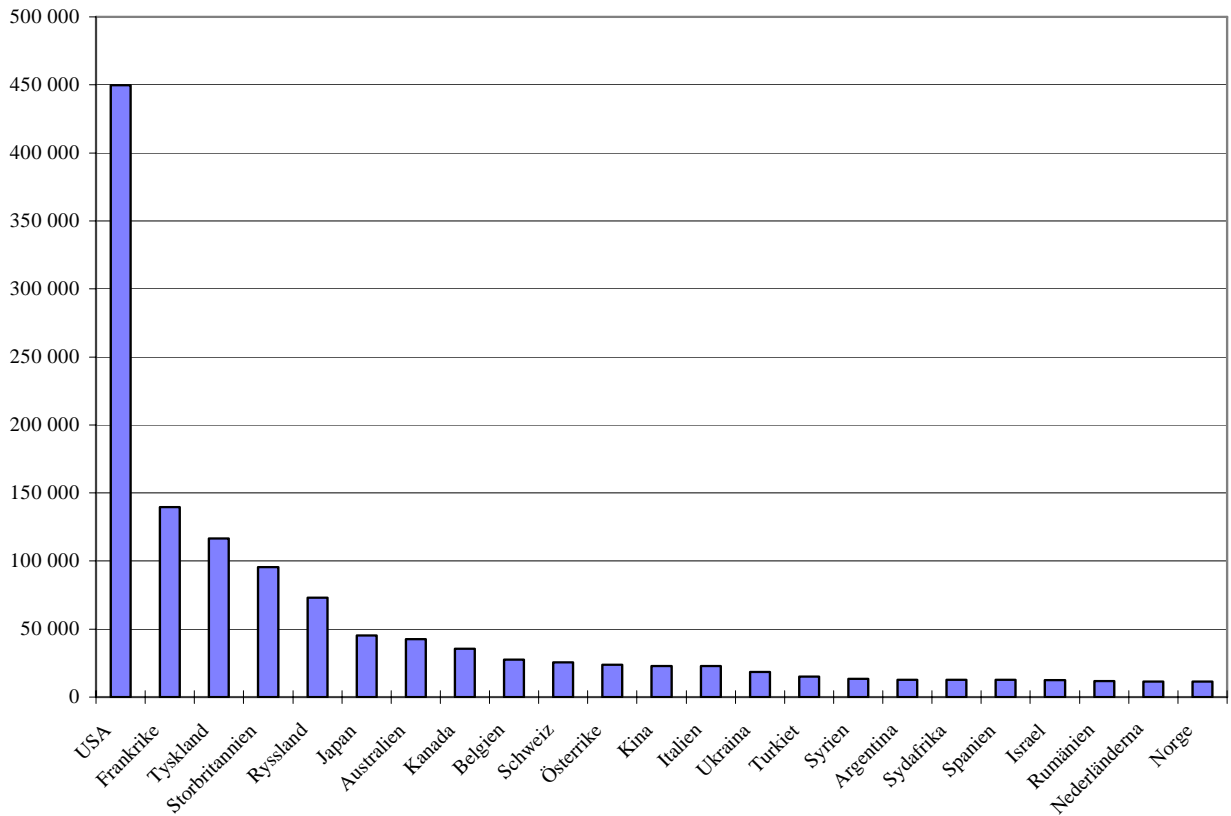
Tabell A3:8. Lärarhögskolan i Stockholms Erasmusplatser 1997/98.

Skola	Ant.platser	Åldersinriktn.	Eng.sp.und.
Pädagogische Hochschule Weingarten, Tyskland	4	6–16 år	
Hogeshool Domstad, Utrecht, Holland	6	4–12 år	x
Hogeshool van Amsterdam, Holland	2	4–12 år	
Universidad de Extremadura, Cáceres, Spanien	4	4–16 år	
University of Oulu, Finland	2	7–13 år	x
Edge Hill University College, England	4	4–12 år	x
Bretton Hall College, Wakefield, England	4	4–12 år	x
University of Bristol, England	2	13–18 år	x
Universita Degli Studi Di Firenze, Italien	2	6–16 år	
IFUM de Bretagne, Rennes, Frankrike	4	6–18 år	
Endast f Grundskolelärarstuderande:			
Stiftung Pädagogische Akademi Burgenland, Eisenstadt, Österrike	1		
Universität Lüneburg, Tyskland	2		
Haslev Seminarium, Danmark	2		
College of Stord/Haugesund, Norge	3		
Christ Church College, Canterbury, England	2		x
Universidad Do Algarve, Faro, Portugal	2		
Totalt	46		

Källa: Lärarhögskolan i Stockholm, *Vill du studera utomlands under lå 97/98?*

Appendix 4. Tabeller (Kapitel 5)

Diagram A4:1. Antal utländska studenter studerande i landet.

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995 (siffrorna gäller oftast år 1993/94 men vissa undantag finns).

Tabell A4:1. Afrikas studenter som studerar utomlands efter största värdland.

Värdland	Afrika	Marocko	Algeriet	Tunisien	Kamerun	Nigeria	Egypten	Zimbabwe	Totalt*
Frankrike	73 688	20 277	19 542	6 020	4 676	195	488	11	139 562
USA	20 569	946	245	328	832	2 285	1 537	640	449 749
Belgien	9 318	3 409	431	345	775	85	44	2	27 378
Storbritannien	8 505	37	101	23	177	875	251	451	95 594
Tyskland	7 916	1 456	268	753	737	264	1 052	29	116 474
Sydafrika	7 701	0	0	0	0	0	0	2 855	12 625
Kanada	5 842	613	259	410	308	223	188	180	35 451
Ukraina	3 853	682	86	101	66	307	190	11	18 302
Ryssland	3 762	271	120	97	65	230	41	16	73 172
Kuba	3 040	0	0	0	0	19	0	746	4 811
Italien	2 721	203	0	143	0	205	88	0	22 618
Marocko	2 648	0	178	923	48	18	16	0	3 617
Portugal	2 224	2	1	0	0	0	0	3	3 608
Egypten	2 189	12	16	7	0	11	0	0	6 818
Syrien	1 955	53	64	605	0	6	80	0	13 438
Spanien	1 732	1 177	35	10	18	17	25	3	12 578
Tunisien	1 595	1 018	201	0	0	0	0	0	2 679
Totalt*	175 401	32 525	21 976	10 515	7 859	5 677	5 607	5 058	1 352 693

* Totalt avser här den totala summan, dvs. även de studenter som studerar i andra länder än de som är angivna.

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995.

Tabell A4:2. Asiens studenter som studerar utomlands efter största värdland.

Värdland	Tot. Asien	Kina	Japan	Sydkorea	Indonesien	Malaysia	Hong Kong	Turkiet	Iran	Indien
USA	294 091	81 962	43 770	31 076	34 796	13 718	13 752	5 474	3 621	11 744
Tyskland	50 132	6 237	1 236	4 486	629	58	9	16 872	10 723	2 178
Japan	41 559	25 697	0	9 843	126	1 742	455	29	93	1 032
Ryssland	39 190	146	5	5	573	0	0	9	10	3
Storbritannien	36 133	1 448	2 042	573	1 100	8 529	6 579	842	657	491
Australien	31 409	2 657	675	704	488	7 849	6 778	16	571	2 716
Frankrike	19 612	1 508	1 157	1 642	199	122	46	1 657	2 621	247
Kanada	17 029	3 241	774	252	1 051	1 407	5 735	109	1 053	502
Kina	16 790	0	8 526	6 433	47	257	0	30	36	179
Syrien	11 404	2	0	0	2	1	0	113	82	15
Turkiet	11 248	18	7	18	16	14	0	0	616	4
Ukraina	8 011	214	12	0	1 127	0	0	39	252	0
Jordanien	7 599	12	0	5	5	562	0	32	10	20
Totalt*	644 418	126 941	59 460	55 898	42 341	35 797	33 634	30 378	27 658	20 730

Tabell A4:2 (forts.).

Världland	Yemen	Kazakstan	Singapore	Palestina	Jordan	Pakistan	Libanon	Israel	Syrien	Cypern
USA	427	40	4 823	0	2 826	7 299	2 165	2 913	761	1 798
Tyskland	45	0	28	0	1 049	206	322	1 106	525	413
Japan	4	0	103	0	10	68	3	20	20	2
Ryssland	434	14 327	0	158	406	42	477	122	838	40
Storbritannien	87	1	3 359	0	325	1 106	74	952	102	1 888
Australien	0	0	5 374	0	0	185	11	21	6	16
Frankrike	45	0	23	0	196	61	3 838	223	2 282	19
Kanada	3	0	973	4	94	159	169	118	17	28
Kina	27	11	304	15	14	63	5	27	22	2
Syrien	901	0	0	5 817	2 888	10	1 004	0	0	2
Turkiet	24	1 037	0	145	342	102	113	128	193	3 761
Ukraina	418	201	0	136	941	177	742	430	872	28
Jordanien	829	0	0	4 876	0	9	76	0	251	0
Totalt*	6 482	15 789	15 332	15 120	12 817	11 440	11 079	9 201	8 510	8 433

Tabell A4:2 (forts.).

Världland	Saudi Arabien	Georgien	Filippinerna	Bangladesh	Uzbekistan	Vietnam	Sri Lanka	Totalt*
USA	3 721	77	3 528	3 236	41	507	2 201	449 749
Tyskland	43	0	125	103	0	1154	143	139 562
Japan	21	0	477	423	0	61	145	116 474
Ryssland	0	4 940	11	143	4 500	395	115	95 594
Storbritannien	563	2	94	416	0	42	675	73 172
Australien	0	0	357	87	0	138	527	45 066
Frankrike	105	3	30	32	2	1054	40	42 415
Kanada	241	0	124	143	1	52	284	35 451
Kina	2	3	96	0	28	67	26	27 378
Syrien	102	0	14	0	0	0	0	25 304
Turkiet	22	19	0	48	538	0	1	23 911
Ukraina	0	240	15	0	179	269	172	22 755
Jordanien	67	0	11	1	0	0	0	22 618
Totalt*	5 703	5 520	5 477	5 388	5 301	5 126	5 108	1 352 693

* Totalt avser här den totala summan, dvs. även de studenter som studerar i andra länder än de som är angivna.

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995.

Tabell A4:3. Europas studenter som studerar utomlands efter största värdland.

Värdland	Europa	Tyskland	Italien	Frankrike	Storbritannien	Ukraina	Spanien	Nederländerna	Österrike
USA	59 607	8 508	2 569	5 976	7 828	313	5 246	1 887	832
Tyskland	47 175	0	4 293	4 158	2 376	0	3 071	2 377	5 971
Storbritannien	40 386	7 079	2 122	6 338	0	15	2 763	1 371	247
Frankrike	35 775	5 949	3 174	0	4 194	45	3 252	842	333
Ryssland	29 411	96	0	2	0	17 411	16	0	0
Schweiz	18 345	5 704	3 969	2 681	333	11	1 259	288	788
Österrike	16 820	5 053	5 360	274	188	33	163	88	0
Italien	14 154	1 487	0	654	400	0	161	110	87
Belgien	13 486	513	3 649	2 734	281	0	1 339	1 946	27
Rumänien	8 085	350	17	16	1	273	1	1	20
Israel	6 980	237	4 459	177	175	52	481	16	60
Kanada	6 175	594	109	2 199	1 334	23	107	134	42
Ukraina	5 898	14	0	3	0	0	9	0	0
Bulgarien	5 649	19	0	1	0	279	0	0	2
Nederländerna	5 313	1 756	344	236	612	0	346	0	85
Totalt*	353 356	41 704	31 058	27 911	21 875	19 522	19 216	9 680	8 794

Tabell A4:3 (forts.).

Värdland	Ryssland	Polen	Sverige	Portugal	Norge	Schweiz	Belgien	Rumänien	Totalt*
USA	1 582	1 424	3 226	720	2 473	1 575	882	875	449 749
Tyskland	0	2 570	592	955	1 023	1 480	790	425	139 562
Storbritannien	48	290	519	741	1 864	553	1 152	79	116 474
Frankrike	784	1 221	759	3 525	354	610	1 574	1 500	95 594
Ryssland	0	130	2	9	0	0	0	30	73 172
Schweiz	150	215	176	272	164	0	224	152	45 066
Österrike	218	475	161	35	87	216	57	236	42 415
Italien	78	199	113	28	38	1 484	231	169	35 451
Belgien	0	97	24	321	16	81	0	36	27 378
Rumänien	22	10	26	0	3	4	2	0	25 304
Israel	6	413	10	71	0	50	48	99	23 911
Kanada	179	75	144	101	89	118	100	94	22 755
Ukraina	3 956	43	3	6	0	0	0	26	22 618
Bulgarien	64	40	0	2	2	3	2	120	18 302
Nederländerna	0	91	99	92	136	93	774	35	15 000
Totalt*	8 712	8 196	7 625	7 313	7 059	6 993	6 213	5 372	1 352 693

* Totalt avser här den totala summan, dvs. även de studenter som studerar i andra länder än de som är angivna.

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995.

Tabell A4:4. Nordamerikas studenter som studerar utomlands efter största värdland.

Värdland:	Nordamerika	Kanada	USA	Mexiko	Totalt*
USA	47 826	22 655	0	8 021	449 749
Storbritannien	7 915	1 287	5 161	419	95 594
Frankrike	5 772	1 091	3 392	617	139 562
Tyskland	5 505	425	4 229	258	116 474
Kanada	4 580	0	2 687	257	35 451
Kina	2 573	301	2 213	13	22 755
Japan	1 491	105	1 257	86	45 066
Spanien	1 354	67	438	448	12 578
Australien	1 101	176	903	9	42 415
Israel	1 064	105	448	383	12 253
Totalt*	87 566	27 428	25 676	10 830	1 352 693

* Totalt avser här den totala summan, dvs. även de studenter som studerar i andra länder än de som är angivna.

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995.

Tabell A4:5. Sydamerikas studenter som studerar utomlands efter största värdland.

Värdland	Sydamerika	Peru	Venezuela	Columbia	Totalt*
USA	20 708	2 587	3 742	3 077	449 749
Argentina	9 505	3 275	0	0	12 678
Frankrike	4 161	365	317	796	139 562
Spanien	3 454	639	741	390	12 578
Tyskland	3 385	536	118	426	116 474
Nederländerna	1 488	18	16	26	11 389
Storbritannien	1 429	60	99	97	95 594
Israel	1 144	74	45	217	12 253
Italien	1 041	101	336	56	22 618
Totalt*	53 262	8 795	6 099	5 893	1 352 693

* Totalt avser här den totala summan, dvs. även de studenter som studerar i andra länder än de som är angivna.

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995.

Tabell A4:6. Oceaninens studenter som studerar utomlands efter största värdland.

Värdland:	Oceanien	Nya Zeeland	Australien	Total*
Australien	6 246	4 457	0	42 415
USA	3 857	724	2 249	449 749
Nya Zeeland	1 996	0	634	4 489
Storbritannien	886	208	590	95 594
Kina	574	33	535	22 755
Kanada	359	106	225	35 451
Japan	259	50	154	45 066
Tyskland	175	28	136	116 474
Frankrike	175	25	108	139 562
Sydafrika	164	0	0	12 625
Totalt*	15 271	5 679	5 125	1 352 693

* Totalt avser här den totala summan, dvs. även de studenter som studerar i andra länder än de som är angivna.

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995.

Tabell A4:7. Utländska studenter fördelade efter värdkontinent och hemkontinent.

Värdkontinent	Europa	Asien	Afrika	Nordamerika	Sydamerika	Oceanien	Totalt
Nordamerika	65 791	311 810	29 451	52 964	22 148	4 216	490 011
Europa	267 562	187 394	123 043	27 056	19 395	1 700	636 675
Asien	14 159	105 050	6 468	5 934	1 960	949	138 136
Oceanien	1 537	33 311	898	1 263	108	8 242	46 904
Sydamerika	552	0	0	0	9 505	0	12 678
Afrika	3 755	6 853	15 541	349	146	164	28 289
Totalt	353 356	644 418	175 401	87 566	53 262	15 271	1 305 789

Källa: UNESCO Statistical Yearbook 1995.

Tabell A4:8. Antal svenskar som studerar utomlands med studiemedel (endast "free movers") 1990/91–1996/97.

Land/område	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
Danmark					254	315	392
Finland					183	161	177
Island					22	12	14
Norge					397	408	435
Färöarna					1	0	–
Norden	585	590	674	760	857	896	1 018
Belgien					161	146	109
Frankrike	1 084	1 581	2 075	2 185	2 024	1 841	2 020
Grekland					67	58	69
Irland					63	76	69
Italien	219	272	318	374	369	373	491
Luxemburg					–	2	1
Monaco					52	34	18
Nederländerna					135	125	169
Polen					83	90	93
Portugal					22	11	20
Ryssland					136	142	149
Schweiz	240	297	365	418	375	316	250
Spanien	231	379	594	794	966	1 113	1 536
Storbritannien	607	745	1 156	1 514	1 716	2 329	3 334
Tyskland	252	474	702	705	701	663	704
Ungern					118	98	103
Österrike					161	138	228
övriga länder I	298	511	850	1 104			
övriga länder II					135	186	250
Europa (ej Norden)	2 931	4 259	6 060	7 094	7 284	7 741	9 666
Afrika	4	16	31	49	46	42	50
Canada					140	116	114
Mexico					12	–	–
USA					4 659	4 838	5 245
övriga länder					31	39	48
Nordamerika*	2 261	2 873	3 889	4 884	4 842	4 993	5 407
Argentina					33	33	37
Chile					175	222	262
Uruguay					38	48	37
övriga länder					36	41	42
Sydamerika**	61	137	240	264	282	344	378
Israel					49	33	38
Japan					20	11	28
Kina					44	68	73
Thailand					18	–	–
övriga länder					110	111	93
Asien	99	168	252	271	241	223	232
Australien					248	295	439
Nya Zeeland					42	36	42
Australien/Oceanien	95	137	243	437	290	331	481
Totalt	6 036	8 179	11 389	13 759	13 842	14 570	17 232

* För åren 90/91–93/94 är ej Mellanamerika inräknat i denna kategori

** För åren 94/95–96/97 är Mellanamerika inräknat i denna kategori

Källa: CSN opublicerad statistik

Tabell A4:9. Fördelning av utlandsstuderande utanför utbytesprogram per ämnesområde inom de tio länder med flest svenska utlandsstuderande. Läsåret 1995/96.

	USA	Storbrit.	Frankrike	Spanien	Tyskland	Norge	Italien	Danmark	Schweiz	Australien (inkl.övr.)	Alla länder
Konstnärligt	19	17	6	1	6	29	28	39	6	9	15
Humaniora	2	39	83	93	52	5	54	10	6	7	32
Samh o bet- vet.	10	10	3	1	12	8	8	6	8	7	8
Ekonomi, adm	24	12	3	2	4	5	1	0	3	31	13
Medicin, vård	4	3	0	1	7	8	2	14	2	2	5
Teknik	5	3	0	0	4	8	0	7	1	3	3
Service	3	2	0	1	2	1	1	0	70	11	4
Övr ämnesomr.	33	14	5	1	13	36	6	24	4	30	20
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Källa: Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 86.

Tabell A4:10. Svenska doktorander som förlagt minst tre månader av sina forskarstudier utomlands under läsåret 1995/96, per svensk högskola.*

Högskola/universitet	EU	Övriga Europa	USA	Övriga OECD	Övriga världen	Totalt
Lunds universitet	16	7	28	7	7	65
Stockholms universitet	21	13	17	3	4	58
Kungl. Tekniska högskolan	13	1	11	2	1	28
Chalmers tekniska högskola	12	1	11	3	0	27
Göteborgs universitet	7	0	13	3	4	27
Umeå universitet	3	0	9	0	0	18**
Högskolan i Luleå	5	0	5	5	0	15
Handelshögskolan i Stockholm	3	0	8	0	0	11
Linköpings universitet	3	1	3	3	1	11
Summa	83	23	105	26	17	260

* De högskolor som saknas i tabellen har inte redovisat denna uppgift i sina årsredovisningar.

** För 6 respektive 9 personer saknas uppgift om land. Dessa ingår i totaluppgiften.

Källa: Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 88.

Tabell A4:11. Utländska doktorander som förlagt minst tre månader av sina forskarstudier i Sverige läsåret 1995/96, per svensk högskola.*

Högskola(universitet)	EU	Övriga Europa	USA	Övriga OECD	Övriga världen	Totalt
Karolinska institutet	87	64	14	10	201	376
Lunds universitet	52	44	7	6	74	183
Kungl. Tekniska högskolan	63	37	2	13	49	164
Göteborgs universitet	19	12	3	5	56	95
Stockholms universitet	13	24	5	2	12	56
Chalmers tekniska högskola	17	13	1	1	15	47
Linköpings universitet	3	4	1	0	12	20
Umeå universitet	0	1	1	0	1	12**
Handelshögskolan i Stockholm	2	1	0	0	0	3
Summa	256	200	34	37	420	956

* De högskolor som saknas i tabellen har inte redovisat denna uppgift i sina årsredovisningar.

** För 6 respektive 9 personer saknas uppgift om land. Dessa ingår i totaluppgiften.

Källa: Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 88.

Tabell A4:12. Antal lärare som tjänstgjort utomlands i minst tre månader under läsåret 1995/96, per högskola.*

Högskola/universitet	EU	Övriga Europa	USA	Övriga OECD	Övriga världen	Totalt
Lunds universitet	19	9	11	11	21	71
Kungl. Tekniska högskolan	8	12	9	5	4	38
Stockholms universitet	11	9	8	2	3	33
Umeå universitet	6	4	7	1	3	21
Linköpings universitet	9	1	1	1	7	19
Chalmers tekniska högskola	9	2	0	1	1	13
Högskolan i Luleå	3	0	6	0	0	9
Göteborgs universitet	3	0	2	1	3	9
Högskolan i Växjö	2	0	3	0	0	5
Sveriges lantbruksuniversitet	2	0	2	0	0	4
Vårdhögskolan Gävle	1	0	0	2	0	3
Vårdhögskolan i Göteborg	1	0	1	0	0	2
Teaterhögskolan i Stockholm	0	0	1	0	1	2
Högskolan i Karlstad	1	1	0	0	0	2
Handelshögskolan i Stockholm	1	0	1	0	0	2
Teologiska Högskolan i Stockholm	0	0	1	0	0	1
Lärarhögskolan i Stockholm	1	0	0	0	0	1
Idrottshögskolan i Stockholm	0	0	1	0	0	1
Högskolan i Borås	0	1	0	0	0	1
Summa	77	39	54	24	43	237

* De högskolor som saknas i tabellen har inte redovisat denna uppgift i sina årsredovisningar.

Källa: Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, p. 89.

Appendix 5. Listor på intervjuer

Lista på intervjuer med personer som arbetar med internationella uppgifter på utbildningsinstitutioner och andra organ

Handelshögskolan i Stockholm	Helena Andersson och Åsa Kjellström, Ansvariga för internationaliseringen av grundutbildningen, International Student Affair	970520
Karolinska institutet	Anna Humble, samordnare för grundutbildningens internationalisering, Internationella sekretariatet,	970514
	Anna-Lena Paulsson, internationell studievägledare, Studentexpeditionen	970515
Konstfack	Isa Kling, koordinator på internationella enheten	970515
	Birgitta Östling-Åkesson, KU-nämndens sekreterare	970515
Kungliga tekniska högskolan	Åsa Nilsson, samordnare av grundutbildningens internationalisering, Externa relationer	970516
Delfakulteten för Maskin- och materialteknik	Eva Engström, internationaliseringsansvarig	970516
Delfakulteten för Elektroteknik och informationsteknologi	Ingeborg Löfgren och Ann-Charlotte Kohut, internationaliseringsansvariga	970513
Lärarhögskolan i Stockholm	Conny Andersson, vik chef för Internationella sekretariatet	970527
Stockholms universitet	Ulla Ljungmarker, ansvarig för forskningens internationalisering, Internationella enheten	970520
	Ing-Britt Sjöstrand, samordnare av centrala avtal, Internationella enheten	970520
	Christina Nordström, ansvarig för Socrates och Erasmus, Internationella enheten	970520
Företagsekonomiska institutionen	Angélica Montero-Yáñez, ansvarig för internationalisering av grundutbildningen	970513
Institutionen för journalism, medier och kommunikation	Gunnar Nygren, studierektor och ansvarig för internationaliseringen av grundutbildningen	970514
Juridiska institutionen	Maria Fager-Hohenthal, vik. studierektor och ansvarig för internationaliseringen av grundutbildningen	970515
Konstvetenskapliga institutionen	Elsie Dicksson, studierektor och internationaliseringen av grundutbildningen	970513
Nationalekonomiska institutionen	Jana Hejzlar, ansvarig för internationaliseringen av grundutbildningen	970513
Statsvetenskapliga institutionen/Samhällsvetenskapliga fakulteten	Bertil Nygren, ansvarig för Statsvet. inst. internationalisering av grundutbildningen samt föreståndare för International Graduate Programme	970605
CSN International	Björn Sundström, chef CSN International	970826
	Helena Thörnqvist, enhetschef för CSN International, Stockholm	970814
Högskoleverket	Torsten Kälvemarm, chef för Internationella avdelningen	970516
Studying Stockholm	Tove Håkansson, koordinator för Studying Stockholm	970515
Svenska institutet	Sylvie Garnbeck, enheten för utbildnings- och forskningsutbyte	970520
Sverige-Amerika Stiftelsen	Lillemor Mundebo, verkställande direktör	970514

Lista på intervjuer med studenter som studerat utomlands inom ramen för ett institutionellt utbytesprogram

Handelshögskolan i Stockholm	Man, ca 25 år, Manila, Filippinerna	970528
	Man, 26 år, USA	970528
Karolinska institutet	—	
Konstfack	Kvinna, 32 år, USA	970515
Kungliga tekniska högskolan Delfakulteten för Maskin- och materialteknik	Man, ca 25 år, Frankrike	970520
	Man, 25 år, USA	970528
Lärarhögskolan i Stockholm	Man, 26 år, England (grundskolläraryrket 4–9)	970828
	Kvinna, 24 år, England (förskolläraryrket)	970828
Stockholms universitet		
Företagsekonomiska institutionen	Kvinna, 32 år, Frankrike	970522
	Man, 23 år, USA	
Institutionen för journalistik och medier och kommunikation	Kvinna, ca 23 år, Finland	970522
Juridiska institutionen	Kvinna, 25 år, Tyskland	970515
	Kvinna, ca 25 år, Frankrike	970508
Konstvetenskapliga institutionen	Kvinna, 27 år, Irland	970513
Nationalekonomiska institutionen	Man, 23 år, Italien	970513
Statsvetenskapliga institutionen	Kvinna, 24 år, Italien	970527

Samtliga intervjuer har spelats in på band och skrivits ut ordagrant. Intervjuerna har varit relativt öppna, en lös frågemall har följts men olika teman har följts upp och utvecklats i intervjusituationen.

Referenser

- Blanck, Dag, *Sverige-Amerika Stiftelsen. De första sjuttio åren 1919–1989*, 1989, pp. 9–11.
- Bourdieu, Pierre, *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Les éditions de Minuit, Paris 1989 [engelsk utgåva: *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*, Polity Press, Cambridge 1997]
- *La distinction. Critique sociale du jugement*, Les éditions de Minuit, Paris 1979 [engelsk utgåva: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, Routledge, London 1984].
- Broadly, Donald, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus sociologi och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm 1991 [1990].
- Broadly, Donald, Barbro Berg & Mikael Palme: "L'enseignement secondaire et l'enseignement supérieur en Suède face à l'internationalisation", pp. 148–163 i Broadly, Donald, Monique de Saint Martin & Mikael Palme (red.), *Les élites : formation, reconversion, internationalisation. Colloque de Stockholm, 24–26 septembre 1993*, CSEC, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris / FUKS, Lärarhögskolan i Stockholm, Stockholm 1995.
- Broadly, Donald, Ingrid Heyman & Mikael Palme, "Le capital culturel contesté. Étude de quatre lycées de Stockholm." i *Formation des élites et culture transnationale* (red. D. Broadly, N. Chmatko, M. de Saint Martin) bidrag från konferensen "Formation des élites et culture transnationale", Moskva, 26–30 april 1996, kommande 1998.
- Broadly, Donald & Mikael Börjesson, *Transnational Strategies in Swedish Higher Education*, konferensbidrag, HSFRs konferens Europe Researched i Prag, 17–19 oktober 1997.
- Broadly, Donald & Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 1, HLS Förlag, Stockholm 1992.
- Castells, Manuel, *The Informational City. Informational Technology, Economic Restructuring and the Urban Regional Process*, Blackwell, Oxford 1995 [1989].
- CEMS, *CEMS Student Guide 1996/97*.
- CSN International, opublicerad statistik.
- CSN, *Att studera utomlands med studiemedel*, CSN rapport nr 1, 1995.
- Department of Economics, Stockholm University, *Current Research 1995/96*.
- Department of History of Art, Prospectus. *ECTS 1997/98. Department of History of Art, Stockholm University*.
- Department of Political Science, Stockholm University, *Political Science. Course Instructions 1996/97*.
- Dezalay, Yves, "The Big Bang and the Law: The Internationalization and Restructuring of the Legal Field" pp. 279–293 i Mike Featherstone (red.), *Global Culture. Nationalism, Globalization and Modernity*, Sage, London (1990) 1995.
- Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, *Företagsekonomiska institutionens studentutbytesprogram, januari 1997*.
- Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, *Presentation av inriktningen International Business Academy på ekonomiprogrammet vid Stockholms universitet*.
- Handelshögskolan i Stockholm, *CEMS på Handelshögskolan i Stockholm 1997*.
- Handelshögskolan i Stockholm, *Student Exchange Program 1997/98 Partneruniversitet*.
- Handelshögskolan i Stockholm, *Årsberättelse 1994/95*.
- Hannerz, Ulf, *Transnational Connections. Culture, People, Places*, Routledge, London 1996.
- Heyman, Ingrid, "...det är utbildningen som gjort att vi kommit någonstans". *Studier av tre elitgymnasier med internationalisering på programmet*, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 13, HLS Förlag, Stockholm 1997.
- <http://www.admin.kth.se/CA/extrel/edu/cluster.html> 970521.
- <http://www.fek.su.se/inst/fekinfo.html> 971217.
- <http://www.hv.se/internatl/eng/sister.html> 980111.
- <http://www.ki.se/ki/info/present.html> 971217.
- <http://www.konstfack.se/studier.html> 971105.
- http://www.konstfack.se/om_konstfack.html 971217.
- http://www.kth.se/education/projects/studying_sthlm/ 980111.
- <http://www.lhs.se/~broadly/sec/ske-13.html>
- <http://www.ne.su.se/undgrad.htm> 970510.

- <http://www.statsvet.su.se/htmlstatsvet/971217>.
- <http://www.su.se/Allman/Campus/971217>.
- <http://www.su.se/Allman/Historia/971217>.
- Högskolan i Halmstad, *Utbildningskatalog 97/98*.
- Högskolelagen.
- Högskoleverket, *Högskoleverket... en samlad bild*. 1997
- Högskoleverket, *National Policies for the Internationalisation of Higher Education in Europe*, Högskoleverkets skriftserie 1997:8 S, Stockholm 1997.
- Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96*, Högskoleverkets rapportserie 1997:17R, 1997.
- Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96. Tabellbilaga*, Högskoleverkets rapportserie 1997:17R, 1997.
- Jonsson, Ulf, "Från internationalisering till globalisering ett paradigmskifte", *Historisk Tidskrift*, nr 2 1995.
- Juridiska institutionen, Stockholms universitet, opublicerad statistik.
- Karolinska Institute, *Information Package. ECTS*. 1997/98.
- Karolinska institutet, European Policy Statement i Socratesansökan.
- Karolinska institutet, *Internationellt studentutbyte. Handbok. Läkarutbildningen*.
- Karolinska institutet, *Policy för internationalisering vid Karolinska institutet. Nuläge och framtidsvisioner*, 1995.
- Konstfack, opublicerad statistik.
- Kristianstad University College and College of Health Sciences, *Kristianstad University College and College of Health Sciences*.
- Kungliga tekniska högskolan, *Att studera utomlands*.
- Kungliga tekniska högskolan, opublicerad statistik.
- Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1994/95*.
- Kungliga tekniska högskolan, *Årsredovisning 1995/96*.
- Lärarhögskolan i Stockholm, *Lärarhögskolan i Stockholm 1956–1996*, HLS Förlag 1996.
- Lärarhögskolan i Stockholm, *Lärarhögskolan i världen. Några röster om Lärarhögskolans internationella arbete*.
- Mälardalen University, *Mälardalen University. Forward to Continued Progress*.
- Palme, Mikael, *Högskolefältet i Sverige. En empirisk lägesrapport*, UHÄ FoU Arbetsrapport 1989:4.
- Palmer, Richard, *Socio-Economic Spaces of Transnationally Connected Business Professionals. Conceptualizing transnational aspects of post-industrial economy. Examples from the Case of Sweden*, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, nr 12, HLS Förlag, Stockholm 1996.
- Reich, Robert B., *The Work of Nations. Preparing Ourselves for the 21st Century Capitalism*, Vintage Books, New York 1992.
- Robertson, Ronald, *Globalization. Social theory and Global Culture*, Sage London, Thousand Oaks, New Deli 1994 [1992].
- Rådet för forsknings- och utvecklingsamarbete mellan Sverige och EU, *EUs fjärde ramprogram för FoU*, EU/FoU-tryck nr 43, juni 1995.
- SCB, *Utlandsstuderande. Enkätundersökning våren 1994 bland studenter utomlands i universitet och högskola läsåret 1991/92*, U 10 SM 9501.
- Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, opublicerad statistik.
- STINT, *Förvaltningsberättelse och Årsredovisning för räkenskapsåret 1 augusti 1994–31 december 1995*.
- Stockholm School of Economics, *Annual Report 1995/96*.
- Stockholm School of Economics, *Educational Programs and Admission*.
- Stockholm School of Economics, *The Stockholm School of Economics, Sweden*.
- Stockholm University, *Courses offered in English available for students within Erasmus and other exchange programmes 1997/98*.
- Stockholm University, *Master's Programme in Swedish Social Studies, Stockholm University, 1997/98*, 1996.
- Stockholms universitet, *Benvenuti, Welcome, Willkommen, Bienvenidos, Bienvenue...Stockholms Universitet*, 1995.
- Stockholms universitet, Enheten för internationella frågor och näringslivskontakter, opublicerad statistik.
- Stockholms universitet, European Policy Statement i ansökan till Socrates.

- Stockholms universitet, *Stockholms universitets verksamhetsberättelse 1995/96*.
- Stockholms universitet, *Utbildningar vid Stockholms universitet 1997/98*.
- Stockholms universitet, *Årsredovisning Stockholms universitet 1995-96*.
- Stockholms universitet, *Årsredovisning Stockholms universitet 1994-95*.
- Studying Stockholm, *Marknadsplan för Studying Stockholm, 1996*.
- Studying Stockholm, *Studying Stockholm, 1995*.
- Studying Stockholm, *Studying Stockholm, 1997*.
- Svenska EU Programkontoret, *Faktablad 1*.
- Svenska Institutet, opublicerad statistik.
- Svenska Institutet, *Stipendier till utlandet, 1997*.
- Svenska Institutet, *Study in Sweden. Master's Degree Programmes 1996/97*.
- Svenska Institutet, *Svenska Institutet, 1995*.
- Sverige-Amerika Stiftelsen, *Sverige-Amerika Stiftelsen. Verksamhetsberättelse för år 1996*.
- Sörlin, Sverker, *De lärdas republik, Om vetenskapens internationella tendenser*, Liber-Hermods, Stockholm 1994.
- UNESCO, *Statistical Yearbook 1995*.
- Universitet och högskolor. *Frihet för kvalitet*, Regeringens proposition 1992/93:1.
- Utbildningens internationalisering. *Slutbetänkande (betänkande V) från UKÄs internationaliseringsutredning*. UKÄ-rapport nr 21 1974.
- Utbildningsdepartementet, *Utlandsstudier och internationella utbildningskontakter. Vad ska göras centralt, vem ska göra det och hur?* Ds 1993:76.
- Wagner, Anne-Chaterine, *Le jeu du national et de l'international. Les cadres étrangers en France*, EHESS, Paris, 1995.
- *Les stratégies transnationales en France*, Skeptronhäften, nr 13, Lärarhögskolan i Stockholm, HLS Förlag, Stockholm 1997; HTML version finns tillgänglig på URL <http://www.lhs.se/~broadly/sec/ske-13.html>.
- VHS, *Studenter utomlands*.
- Wulff, Helena, "Young Swedes in New York: Workplace and Playground", pp. 94–105 i *Networks of Americanization* (red. Rolf Lundén & Erik Åsard) Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1992.
- "Moratorium på Manhattan. Unga svenskar och globalisering", pp. 127-141 i Johan Fornäs m.fl. *Ungdomskultur i Sverige*. FUS-rapport nr 6. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1994.
- kommande artikel om balett som transnationellt fält i Donald Broady (red.) *Kulturella fält*, Daidalos, Göteborg 1998.

Skeptronhäften

(Skeptron Occasional Papers)

ISSN 0284-0731

1. Anna Lena Lindberg, ”*Men Gud förbarme sig, hvilket Publikum!*” *Om konstpedagogikens rötter i Sverige*, 1987
2. Francine Muel-Dreyfus, *Folkskollärare och socialarbetare. Metodologiska kommentarer till den historiska sociologin*, 1987
3. Theresa Martinet, *En provensalsk bondkvinna och hennes män. Ett exempel på småborgerlig ackumulation*, 1987
4. Anna-Maja Johannesson, *Lärarnas villkor i de första decenniernas folkskola (1850—1880)*, 1989
5. Ronny Ambjörnsson, *The Honest and Diligent Worker*, 1991
6. Collège de France, *Förslag till framtidens utbildning*, 1992
7. Ulf P. Lundgrens skrifter 1966—1991. *En bibliografi*, utg. D. Broady & Boel Englund, 1992
8. Eva Trotzig, ”*qvinnan bär hemmets trefnad på spetsen af sin synål.*” *Kvinnlig skolslöjd i Stockholms folkskolor decennierna runt 1900*, 1992
9. Gisèle Sapiro, *Collective biographies and the theory of "literary field"*, 1996
10. Monique Pinçon-Charlot/Michel Pinçon, *Considérations sur l'enquête sociologique dans les beaux quartiers*, 1996
11. Andersson, Barbro/Englund, Boel/Heyman, Ingrid/Peterson, Bo/Peurell, Erik, *Recherches sur les champs de production culturelle. Travaux récent ou en cours*, 1996
12. Jesper Svenbro, *Vägra läsa, vägra skriva. Attityder till det skrivna ordet i antikens Grekland*, 1997
13. Ann-Catherine Wagner, *Les stratégies transnationales en France*, 1997
14. Sandro Campana Wadman, *Det biologiska och det sociala. Marc Augé om sjukdom och andra olyckor*, 1997
15. Donald Broady, *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*, 1998

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi

(Sociology of Education and Culture Research Reports)

ISSN 1103-1115

1. Donald Broady & Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, 1992
2. Mikael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö*, 1992
3. Stig Elofsson, *Vad blev barnen? Rekryteringsstudier*, 1992
4. Annika Ullman, *De plåtslagarna! De plåtslagarna!*, 1992
5. Annika Ullman, *Humaniora som personlighetsfördjupning?*, 1992
6. Donald Broady, *Läsestycken för samhällsvetare*, 1994
7. Boel Englund, *Språk, argumentation och vetenskaplig verksamhet*, 1994
8. Kerstin Skog Östlin, *Fädernas kyrka i Sveriges television*, 1994
9. Mikael Palme, *Valet till gymnasiet*, 1994
10. Mikael Palme, *Gymnasieskolans sociala struktur i Stockholmsregionen före 1991 års skolreform*, 1994
11. Mikael Börjesson, *Det naturliga valet. En studie i studenters utbildningsval och livsstilar*, 1996
12. Richard Palmer, *Socio-Economic Spaces of Transnationally Connected Business Professionals*, 1996
13. Ingrid Heyman, ”...*det är utbildningen som gjort att vi kommit någonstans*”. *Studier av tre elitgymnasier med internationalisering på programmet*, 1997
14. Elisabeth Hultqvist ”*Jag tycker det är för slapt*”. *Om pedagogiken på det individuella programmet*, 1998
15. Mikael Börjesson, *Kampen om det "internationella". En kartläggning av transnationella strategier vid högskolor och universitet i Stockholm*, 1998
16. Mikael Palme, *The Meaning of School. Repetition and Drop Out in the Mozambican Primary School*, 1998.
17. Mikael Palme, *Final Report and Recommendations from the Evaluation of Teaching Materials for Lower Primary Education in Mozambique. I. General Issues*, 1998
18. Kenneth Hyltenstam & Christopher Stroud, *Final Report and Recommendations from the Evaluation of Teaching Materials for Lower Primary Education in Mozambique. II. Language Issues*, 1998
19. Wiggo Kilborn, *Final Report and Recommendations from the Evaluation of Teaching Materials for Lower Primary Education in Mozambique. III. Mathematics*, 1998
20. Ulla Alfredsson & Calisto Linha, *Where God lives. Introduction to a Study of the Independent Protestant Churches in the Maputo Area*, 1998
21. Kenneth Hyltenstam & Christopher Stroud, *Proposals for Revised Language Curricula for Mozambican Primary Schools. A Discussion Document*, 1998